869

कालनिर्णयदीपिका (ज्योतिष)

Kāla-Nirnaya-Dīpikā	Title
	Author
	Editor
	Year, Vols.
	Publisher
869 (Astrology)	Remarks

॥ श्रीविठ्ठलं श्रुतिशिर[illegible]प्रणीतत्रय[illegible]वाङ्मानससमरो[illegible] ॥ श्रीरामचंद्रगुरु
श्रीरामरु नमामि १ येन व्याकरणार्णवं कृतगतिः साधुक्रियाकौमुदी [illegible]
काळज्ञानविधौ व्यधायि [illegible] दिव्यं [illegible] कार्यार्थं [illegible] सुव[illegible]
[illegible]ना [illegible]नाकं [illegible]नाम [illegible]धुना [illegible] सुधायाः ॥ श्रीकाळनिर्णय[illegible]
कलयंतु काळं ३ तत्र नुना समयनिर्णयदीपिकायां [illegible]
[illegible] विवेचनीयं ४ न्याया[illegible]स्वादनलंपटाय [illegible]
[illegible]मि [illegible]स्तिसं[illegible]न्यक[illegible]रसुच्यामितिप्रतीमः ५ तत्र तावत्काळनिर्णयदीपिकां
[illegible] शिष्टाचारपरिपालनाय च विशिष्टेष्टदेवतानमस्काररूपं मंगलमा
[illegible]तः प्रतिजानते काळचक्रप्रयोक्तारं नत्वा श्रीविठ्ठलं गुरुं च । धर्मज्ञानार्थमात
काळचक्रप्रयोक्तारं श्रीविठ्ठलं गुरुं गोपाळप्रसादं [illegible] नत्वा धर्मज्ञानार्थं
[illegible]न्वयः । अत्र समुच्चयद्योतकाव्ययाभावेन गुरुदेवतयोः [illegible] मित्रितमिति [illegible]

दीपक सुगु[illegible]

[illegible] तथा [illegible] सद्विद्यानिलयः सद्वाग्ममयुरः सत्तीर्थस्यायणीः सद्धर्मस्थितिहेतुसम
[illegible] संमतः सारासारविवेकिसमस्तगुणक[illegible] श्रीगोपाळगुरुः स [illegible]
[illegible] गुरुदेवते कांत्वाचार्यमीमांसित[illegible] विदित्वा [illegible] श्रीगोपाळगुरुः [illegible]
[illegible] सामानाधिकरण्यं [illegible] प्रमाणमित्यादौ सुप्रसिद्धं काळचक्रप्रयोक्तारमिति काळ [illegible]
[illegible] काळः अनादिरपक्षवान्कालोऽनंतोऽजरोऽमर इति [illegible]पुराणोक्तस्तस्य [illegible] क्रियाभिर्निमि
[illegible] सर्वनिमेषादिकल्पांता [illegible] चक्रमित्युच्यते तस्य प्रयोक्तारं कर्तारं
[illegible] कर्तरि [illegible] समासनिषेधात् [illegible]
मित्यादिज्ञ [illegible] कर्तरि [illegible]
[illegible] तथा [illegible] श्रूयते [illegible] मित्यादिक [illegible]
[illegible] काळचक्रप्रयोक्तारं नमता मस्मा[illegible] निर्णय [illegible] श्रीविठ्ठलमिति [illegible] गुरुं
[illegible] तावत् [illegible]
[illegible] विदित्वा [illegible]

विठ्ठलेके ष्यते [illegible]

ध

इति। एतेन स्मृतेः पुरुषधर्मत्वे प्रतिज्ञानुग्रहः कृत्स्नभावं विकलनमतां श्रौतिलिङ्गानेकाचाराः स्मृतिः धर्मज्ञानार्थमिति त

धर्मज्ञानेन धर्मानुष्ठानसाधनमतो न्यायनिर्णीतः काकुत्स्थते आयुष्यमिति वत्सस्य ज्ञानं धर्मज्ञानं अर्थः प्रयोजनं र

यस्या किमर्थमिति तथा आतन्व इत्यत्र वदर्थेन अ ऽस्यार्थेऽशैर्विस्तरिव विनातनोति न ऽर्थवाजस्य

प्रति मिते काकनिर्णयदीपिकामिति काकनिर्णयस्य दीपिका प्रकाशिकातो अनन्तभट्टनाम्ना काकनिर्णयग्रन्थं

प्रकाश्यते काकस्य निर्णयः सएवास्या विषयादर्शितः। धर्मज्ञानं प्रयोजनं। ननु काकनिर्णयस्य विषयप्रयोजने एवं तस्य

आपि प्रयोजने विषयप्रयोजनेतत्किं पृथग्ग्रंथकरणेन वत्तत्राह काकनिर्णयदीपिकामिति अतिविपुलत्वान्न्यायबलेन

श्री त्वात्रसहसातेनग्रंथेन काकस्य निर्णयानप्रकाशाते तस्य न्यायनिर्णीतं निर्णयस्ताके ऽघ्रदेशास्यने पात्रकात्रायती

वो त्यता वदैवीतरप्रयोजनेस्त्रवितमिति भावः। धर्मज्ञानार्थमित्यनेन धर्मजिज्ञासुरत्राधिकारीति निरधारि। काकनिर्णयदीपिके त्यनेन संबंधो बोधितः। दीपिकेत्यनेन स्पष्टार्थतास्य

यदीपिके त्यनेनैव काकनिर्णयार्थस्य अस्याश्च प्रकाश्यप्रकाशकभावः संबंधो बोधितः।

वितेति भावः इति। मंगलस्मरणेन स्तवितास्य कृतौ निर्दिष्टतां ससमानो दोषीतभ्रमलसमानः पुनरुक्तता दोषमाशंक्य

दयन्नेपूर्त्याह यद्यप्यर्थकृत्यात्राक्षिस्फुटतायैकविलक्षणं प्रपंच्यतेस्वग्रन्थेन मूलग्रंथानुसारत इति यद्य

पि अर्थवत्त्वात्प्राप्ततथापि स्पष्टतायै कविलक्षणेन मूलग्रंथानुसारतः स्वसार्थेन प्रपंच्यत इत्यन्वयः। यद्यपि प्राप्ति ज्ञातेत

धापित तदर्थवशादेव न त्राह ततः स्वग्रन्थेन प्रपंच्यते विस्तार्यते। अर्थिकोर्थः सूत्रप्रायः एवेति तस्य स्पष्टीकरणार्थं कृ

तेन विवरणेन पुनरुक्ततादोषप्रसक्तिरिति भावः। दूषणाभासोयं किमित्याशंक्य इत्युक्त आह। मूलग्रंथानुसारत

इति तस्मिन्सति त्याज्य। एवं ग्रंथेनिः कर्कतामालो कयग्रहेत्ने धर्मजिज्ञासुं प्रतिपत्त्यादिधर्मानुष्ठानां काकनिर्णयं

वक्तुं तदुपयोगि मासस्वरूपादिविज्ञापायतु प्रथमं मासविशेषानुद्दिशति मासाः सावनसौरचांद्रनाक्षत्र

ति भट्टनीत्त्वेः। प्रथमः सावनो मासो द्वितीयः सौरमास इत्युच्यते। नाक्षत्रस्तृतीयः स्यात्सौरो मासश्चतुर्थक इति

उपाधिः शास्त्रे। उद्दिष्टक्रमेण तान्लक्षयति अर्कार्चिंशातात्संक्रमाद्वा संक्रांतिसिताद्विपक्षयुगतः सर्वर्क्षपरि

वृत्त्याक्रमादिति त्रिंशतादिनैः सावनो मासः। संक्रमात्संक्रांति। सूर्यस्य मेषादिराशिसंक्रमभवनमासः सौरः

रश्रवेषापर्यंतः सौरः। सितादिपक्षयुग्मगतः शुक्लपक्षादिः कृष्णपक्षांतश्चांद्रः। सर्वर्क्षपरिवृत्त्या अश्विन्यादिरेवती

तन क्षत्रपरिवर्तनेन नाक्षत्रः। तथा च ब्रह्मसिद्धांते। चांद्रः शुक्लादिदर्शांतः सावनस्त्रिंशता दिनैः। एकराशौ रवि

वत्कालमासः सकारक इति। विष्णुधर्मोत्तरे। सर्वर्क्षपरिवर्तैस्तु नाक्षत्रो मास उच्यत इति। दिवसविशेषानाह

यत्र दिवसेपि सावनादिवातु विध्यमिति दिव्याति नाडीषष्टिमितार्करात्रयुग्मे तत्त्रिंशांशभोक्तिथ्यतः किन्नो

सावधिरयमेव दिवसः प्राकचतुर्धा बुधैरिति बुधैरयमस्मात् सावन सौरचांद्रनाक्षत्रभेदाद्भिन्नो दिवसश्चतुर्धा

[illegible]

५

[illegible] समकिंलक्षणास्त्रि[illegible]नाडीत्यादिना। नाडीषष्टिमितः अहोरात्रेः सावन। [illegible]

[illegible] अर्कप्रसरात्रिरर्कराशिरिति षष्ठीसमासो वा अर्क[illegible]

[illegible] अर्कराशिरित्युक्ते पदलोपो वा। अर्कराशौ अनुगतो वर्त्तमानोयं [illegible]

[illegible] अर्कराशिरित्युक्ते [illegible] पदलोपो वा। [illegible] तिथिपरिमितः [illegible] नक्षत्रपरिमितः

[illegible] तिसस्रोर। तिथ्यर्क [illegible] तिथिपरिमितः [illegible]

[illegible] दिवसः तदुक्तं विष्णुधर्मोत्तरे। तिथिनैकेन दिवसश्चान्द्रमान प्रकीर्तितः। अहोरात्रेणैकेन सावनो दिवसः

[illegible] नाक्षत्रो दिवसः [illegible] तदति [illegible]

[illegible] सौरो दिवस [illegible] नाक्षत्रो दिवसः [illegible]

विशेषान गणयति तत्र [illegible] युगतरस्य [illegible] इति तत्रादित्यकी त्रिंशतेत्यादिनो [illegible]

ज्ञायते [illegible] मासास्तेषां [illegible] तस्य युगं युग [illegible] द्वादश मासा इति यावत् तस्मात्त्रयाणाम [illegible]

समा [illegible] भवति। मासानां [illegible] भवति॥ तदुक्तं ब्रह्मसिद्धान्ते॥

[illegible] नास्तीत्यर्थः अतः सावनसौर [illegible] भवति॥ तदुक्तं [illegible]

[illegible] मासानां [illegible] सावनसौरास्त्रय संवत्सरा अपीति। एवं त्रिविध [illegible]

[illegible] संवत्सर इति श्रुतेः [illegible] मासे सति [illegible] भवति [illegible]

[illegible] बादरायणेरिति [illegible]

नियम इति [illegible] मासस [illegible] सौरचान्द्रमानेन [illegible]

[illegible] मासस्यो[illegible]त्वात्। तदेतत्सर्वं मासष[illegible] तस्मात् त्रिंश[illegible]

[illegible] सौरश्चान्द्र इति द्विमासं [illegible] अधिमासे सति त्रिमासा [illegible]

[illegible] सौरश्चान्द्र इति [illegible] नन्वधिमास [illegible] अधिमासे सति त्रिमासा [illegible]

[illegible] तत्र [illegible] मासत्रयवसंतता। सत्यं [illegible]

[illegible] त्वात्। तथा च त्रिका [illegible] दिनात्मकमासस्याकृत्वात्। अतो द्विमास [illegible]

इति तद्वत [illegible] अधिमासस्य [illegible] अत्रापि वसंतर्त्तुस्या [illegible] मासयोरिति तस्यत्रा [illegible]

[illegible] निर्णय [illegible] चान्द्रवर्षस्य [illegible]

[illegible] वसंत [illegible] चान्द्र [illegible] दिनमास वर्ष युग [illegible]

[illegible] तथा च [illegible] चैत्र [illegible] वसंतस्तथा चैत्रादिति [illegible]

[illegible] दिनं [illegible] चान्द्र वसंतस्या [illegible]

[illegible] चैत्रादिति [illegible] तथा च [illegible] माधवश्च वासंतिकावृतू [illegible]

[illegible] वसंतयो [illegible]

यमेनमी नमसयोर्मे [illegible] तेन [illegible] त्वमेसादित [illegible] मानक्षुर्णनम्य सवत्सर स
[illegible] सवत्सरस्यापि [illegible] भाव [illegible] सारत [illegible] मनतेलु [illegible] सास्त्र
नितयै [illegible] पनत [illegible] तुनैसरमानमौ [illegible] धर्मातरे [illegible] स्यात [illegible]
[illegible] मासाधिपवान्य [illegible] भूति अन्यत्रसौर [illegible] मेषेया [illegible]
[illegible] मासरसता बुधाविव्यचि धान [illegible] परस्य सारता [illegible] कल्पना [illegible]
[illegible] चैत्रादि [illegible] नानरपिगणमस्त्यविधुगमाः [illegible] सौरा [illegible] दिक [illegible]
[illegible] सैनकनत्यानेनुचैत्रादिचान्द्र [illegible] स्यते [illegible] चान्द्रमुख्यायति भ्यते [illegible]
श्रीः [illegible] ऽस्मिन्पौर्णमासीति [illegible] सौराद्दौनारपद्यते तस्मा [illegible] श्री
८ वैचादय इतिसौर [illegible] वितारु [illegible] सौरमीमा [illegible] तथाक्र [illegible] ८
[illegible] पतिव [illegible] सीलौकिक [illegible] पिन्नीयते [illegible]
[illegible] चैत्र [illegible] लिपिताति [illegible]
[illegible] मासा [illegible] धातिव [illegible] तिथिवरीपि [illegible]
निपतत्यौरिष्यात तेन [illegible] मानमिति [illegible] तवी [illegible]

रुक्मपृष्ठादिषु मासनामा [illegible] तिक [illegible] नितयोमस्य [illegible] रन्ति । सवत्सरादि विशेषता [illegible] प्रायत
षास्यैकिंचिप [illegible] लाद्धयिति [illegible] विशेषतोयद्य [illegible] मन्तथामासत्वो [illegible] ति [illegible]
तरस्मासिकाद्यो [illegible] मुख्य । सकमास्त्वादि [illegible] त्यनेन [illegible] नोपलभ्यते यत्तथाश्र [illegible] सावन [illegible] । एत्मास
त्वादिविनाथा चत्कर्मविव दितं तत्र मासा [illegible] दिषु कार्य मित्यन्वय । नत्र सत्त सुराद [illegible] कमसावत्सर [illegible]
नुपपाद [illegible] मुख्य [illegible] स्यतुसत्य [illegible] देवताराम [illegible] प्रतिपार [illegible] दक्षिणासंमुखे [illegible]
[illegible] मासस्थल [illegible] धर्मातर । एवैक [illegible] पौर्णमासवर्तु [illegible] मानेनयद्व कार्यमिति [illegible]
उक्त [illegible] सौरमानेन [illegible] अत्रापुष [illegible] पास्यान्यपूसावन [illegible] यत्स्या [illegible] कर्म । स्या
त्वाके [illegible] मानेन [illegible] नक्षत्र [illegible] निवदेम [illegible] गणात् [illegible]
त्रिक [illegible] पार्वणोत [illegible] श्राद्ध [illegible] तथा । [illegible] ज्योतिर्निबन्धे । विवाहोत्सव [illegible]
सौरेण [illegible] स्यते [illegible] एक । द्विसविवाहादौ [illegible] सौरसावन [illegible] सदवा [illegible] कुल्य [illegible]
[illegible] ज्योतिर्निबन्ध [illegible] विवाहसत्यद्वादेसावन [illegible] आतिथ्यकापत्यकार्य [illegible]
[illegible] मासिक [illegible] दौ [illegible] मासस्य [illegible] अतिरिक्त [illegible]

...णे ॥ उक्तं च पितामहेन । दैवकर्मणि पित्र्ये च मासश्चान्द्रमसः स्मृतः ॥ ज्योतिर्निर्णये । आयुर्दाय [illegible] प्रायश्चित्तादि
...मासा सावनेनैव कर्तव्याः [illegible] यपासन । यत्पापीडके कौरवाणी ॥ ब्रह्मसिद्धांते । अमावास्यापरिछिन्नो मासः स्याद्
...नास्यत्तु । सौर्कोतिपौष्णमासः ॥ स्यादितथैवन्द्रपर्वस्ययो ॥ एते श्रुत्वोक्य [illegible] आदिशब्देन यस्मिन्कार्यान्तरे वचनांतरेण [illegible]
दिमासा विनिर्मुक्तास्त देवकार्यमुपादीयते नान्यत्र तदुक्तं षण्मासात्विंसादिना । एवं मासादिविशेषणो [illegible] कार्यं [illegible]
हि विशेषकार्यमित्युक्तं यत्र तु सामान्येनोक्तं तत्र किं कुर्यादित्यत आह । चान्द्रमानमुखीकृत्य विशेषेणैव दिति [illegible]
रः कुर्याद्गौणं कुर्यात् कृत इत्यत आह चैत्रादिसंज्ञानां [illegible] एव मुख्यत्वात् दैवकर्मणि पित्र्ये च मासश्चान्द्रमसः स्मृतः इति
[illegible] मान्यनोक्तत्वात् ॥ छ ॥ इति श्री कालनिर्णयदीपिकाविवरणे मासत्वादि विशेषणीकृत्य [illegible]
श्री नानिरूपणं ॥ छ ॥ अथ मलमासनिर्णयः ॥ तत्राधिमासक्षयमासरूपमलमासस्य स्वरूपमाह ॥ चान्द्रस्यार्क [illegible]
संक्रमेण रहितो मासः सितादिः क्रियाबाह्य इति ॥ क्रियाबाह्यो नाम मलमासः । गृह्यपरिशिष्टे ॥ मलिम्लुचस्त [illegible]
सावमलिनः पापरूपः गर्हितः पितृदेवयोः सर्वकर्मसु तं त्यजेदिति मलिनस्य क्रियाबाह्यत्वमुक्तं । रविसंक्रान्तिरहि
तरोहितः सितादिश्चान्द्रो मासः क्रियाबाह्य इत्येकेन्दुस्तुः । तथा ब्रह्मसिद्धांते । चान्द्रो मासो ह्यसंक्रान्तो मलमासः प्र ॥
र्तितः ॥ असावधिमाससंज्ञ इत्याह ॥ असावधिमासक इति ॥ असौ क्रियाबाह्यः अधिमासः स्यादित्यन्वयः । तथा

...राशिस्थिते सूर्ये यदा दर्शद्वयं भवेत् [illegible] इति [illegible] दर्शद्वये दर्शांतक
...तेक [illegible] ति [illegible] रूपोत्तरम [illegible]
...सासितादिश्चान्द्रो द्विसंक्रांतिकः क्रियाबाह्य इति द्वितीयस्वरूपमाह [illegible]
...ति संक्रांतिद्वयं वा मलमासः स विज्ञेयो मासे त्रिंशत्तमे भवेदिति [illegible] मलमासत [illegible]
...क्षयस्तेति स्यादिति ॥ द्विसंक्रान्तमासः क्षयाख्यः कदाचिद्भवतीति सिद्धांत [illegible] अधि
...नामाह ॥ [illegible] मासो [illegible] मासे [illegible] षोडशलिप्तचतुष्टय [illegible]
...मासस्य [illegible] षोडशलिप्त [illegible] दिने [illegible] सातसतिसोधिमासः [illegible]
...यावद्वा सिध्यति । द्वात्रिंशद्भिर्गतैर्मासैर्दिनैः षोडशभिस्तथा घटिकानां चतुष्केण [illegible]
...अनेन द्वात्रिंशन्मासैर्गतैः संक्रांतौ [illegible] अधिमासो भवतीति [illegible]
...द्वात्रिंशद्भिर्मासैः कथितो बादरायणेः । [illegible] परित्यज्य [illegible] याति [illegible]
...[illegible] उत्तरमास [illegible] क्षयमास [illegible]
...[illegible] प्राक्समाद [illegible] अधिमास [illegible]
...[illegible] मासो [illegible] संक्रांतः [illegible]

[illegible] नोदित्यर्नातिद्रष्टव्य । [illegible] द्वित्रि व मास्त्युभे द्रित्यन्वय । [illegible]
[illegible] वर्षेन ध्येतत् [illegible] अधिमासकौ असंक्रांतौ [illegible]
[illegible] असंक्रांतिमासो [illegible] स्यात् द्विसंक्रांतिमासः क्षयाख्यः कदाचि [illegible]
[illegible] तदा वर्षमध्ये अधिमासद्वयं [illegible] । अन्यतोन्यतरस्मिन्नेकतरस्मिन्निति [illegible]
[illegible] वर्षमध्ये अधिमासद्वयसंभवे कौ दिमासद्वयनान्यतः स्यादेक [illegible] किंतु [illegible]
[illegible] नित्यर्थः वर्षसावनेनचैत्रादि असंक्रांतिमासद्वयनिपातनियमं [illegible] पद्मस्थाय [illegible]
[illegible] प्रायश्चादिषु [illegible] परतः पश्चात्तेतामिमावित्ति इत्यादि आश्विनादिषु [illegible]
[illegible] परत्वतत्तुसादर्त्र [illegible] सर्वासंक्रांतस्य [illegible] त्वख्यापनाय [illegible] विशेषत्रयाणाम [illegible]
[illegible] तत्र वा अधिमासको [illegible] शुभसर्वमंगले [illegible] न्यत्रादिम [illegible]
[illegible] शुभसर्वमंगले [illegible] शास्त्र [illegible] त्याज्यौ [illegible] ज्योतिःशास्त्रे [illegible]
[illegible] त्रिकादित्रितयक्षयाख्या [illegible] मासत्रय [illegible]
[illegible] तस्मात्तत्कर्मस्वादिमो असंक्रांतः [illegible] वर्षमध्ये असंक्रांतिमासद्वयनिपाते पि [illegible]

[illegible] न्मासादूर्ध्व [illegible] अधिमासः । अकालाधिक [illegible] अधिक्यस्यैव मलत्वात् । तथा [illegible] मलके [illegible]
[illegible] मासं [illegible] अधिकमिति । तथा [illegible] मासोत्पत्तिर्दर्शिता । सौरेण [illegible] मानेन यदा [illegible]
[illegible] अहोरात्रा [illegible] सौरसंवत्सर [illegible] सौरसंवत्सरस्यातमानेन [illegible]
[illegible] सावनेन [illegible] मानादिन [illegible] । सर्वाधिमासकः प्रोक्तः [illegible]
[illegible] एकादशाति [illegible] तस्मान्मासो तिरिच्यते [illegible] । मासद्वय [illegible]
[illegible] तस्माद्द्वात्रिंशन्मासा [illegible] संक्रांत [illegible] इति भावः तथा [illegible]
[illegible] स्यादधिमासः [illegible] इति । द्वात्रिंशन्मासा [illegible] संक्रांतामासः [illegible]
[illegible] इति कालनिर्णय [illegible] अधिमासो तु सर्वकाम्य [illegible]
[illegible] मासः [illegible] अधिमासः [illegible] क्षयाख्यात [illegible] संक्रांति इति द्वात्रिंशन्मासात् [illegible]
[illegible] काम्यादि [illegible] क्षयाख्यात [illegible] बहुकाल [illegible]
[illegible] संक्रांतः [illegible] मासे [illegible] संक्रांतः [illegible] तथा
[illegible] अधिमास [illegible] बहुकालेनाह । त्रिंशन्मासा [illegible] संक्रांत [illegible] सर्वाधिमास
[illegible] एकस्मिन्नपि [illegible] अधिमासकः । [illegible] मासः [illegible] स्यात् [illegible] इति । सर्वाधिमास
[illegible] द्वात्रिंशन्मासा [illegible] असंक्रांत [illegible] इति कालनिर्णयकारिकाख्याते यदाश्विनादि

षड्सु संक्रांतेरेकश्चैत्रादिषट्के न्यस्तः ... वर्जनीय इति निषेधः । पुरुषार्थसिद्धौ तु । चैत्रादिषट्के अधिमासः परतस्तु अधिको
भवेत् । इत्यधिमासं वक्ष्याम्युत तस्मिन् नैरृत्यः ... तस्मिन्नेव त्रयोदशी मर्ति । ननु तस्मिन्नपि एवं
मासस्यासि अधिमासत्वस्वीकारे त्रयोदश मासाः स्युस्तत्र ... इति भावः । चैत्रादयो गणश्चिन्नमारभ्य तत्पूर्वं । ननु
ज्योतिः सिद्धांते । घटकन्यागतस्तूर्ये वृश्चिके वाथ धान्विति । मकरे वाथ कुंभे वा नाधिमासो विधीयते । अयं चानिय
मः क्षयपतस्यैव न सामान्यस्य । तथा द्वादशानां फाल्गुनादीनां प्रायोमासत्वं कथितं नपुंसकत्वं भवतीत्यपरा
र्कादिनिबंधस्थित्यादिवाक्यैरधिमासस्य सामान्यस्य विधानात् । यत्त्वाश्विनादिषट्के एवाधिमासे संक्रांतिद्वयं न ह्यपर
श्री कृतस्तत्र इत्यादिवचनं । परत्वात्तायर्यं वर्षेण इदं तु राधात्तत्र संक्रांते अधिमासत्वाद्यप्रयुक्तः सत्त्वसंक्रांतिवचन श्री
७ एवं न मलमासत्वं । अयमर्थः स्वयमेव बाल्यस्यैवाधिकत्वमुक्तं अस्य च श्रौतस्मार्तादिकर्मसु ... ७
मित्यतावगम्यत इति । तदुक्तं कालनिर्णयकारैः । यस्तु तस्य वर्षमध्ये अधिमासद्वयं तस्य निधाने तत्र संक्रांतत्वात्
असंक्रांतमासोऽधिमासः रविणा लंघितो मास इत्यादिवचनात् कुकर्मानर्हत्वादिति । तस्मान्मलमासे असं
क्रांतिस्तु अप्रयोजकं क्रियावाच्यत्वमेव प्रयोजकमिति भावः । छ । इति कालनिर्णयदीपिकाविवरणे मलमासत्व
रूपनिर्णयः । छ । अथ मलमासे कार्याकार्यनिर्णयमाह । अर आरंभं मलिम्लुचे वितनुयात् काम्यस्य मासा

द्व्यक्रांतस्यापि समापनमिति   काम्यस्यारंभं मलिम्लुचे न वितनुयात् । मोहात्तत्रोपक्रांतस्य समापनमपीत्यन्वयः
तथा च । अस्तंगामिन ये मासा न ते शुभसंमताः । व्रतानां चैव यज्ञानामारंभश्च समाप्तय इति अनेन काम्यव्रताना
मारंभादि निषिध्यते न तु नित्यादीनां । नित्यनैमित्तिके कुर्यात् प्रयतः सन्मलिम्लुचे इत्यादिविधायकवचनविरोधा
त् । मलमासे ऽज्ञानात्प्रारब्धस्य काम्यस्य तत्रैव समाप्तिर्दोषाधिक्यायेत्य तदर्थमिदं वचनं । प्राक्प्रारब्धस्य
मके मासे समाप्तेर्वक्ष्यमाणत्वात्   प्रथमं प्रारंभमेव क्षय इति   द्वितीयार्थस्तु । क्षयमासे काम्यस्य प्रथम
मवारंभं न वितनुयात् द्वितीय । प्रारंभे समाप्तिं वितनुयादित्यर्थः । अन्यथा कार्तिकस्य क्षयमासीतःपाते चातुर्मास्य
व्रतानामसमाप्तिः प्रसज्येत । पौषस्य क्षयमासीतःपाते पूर्ववर्षपौषप्रारब्धस्य माघस्नानव्रतस्य पुनरनारंभः प्र
सज्येत । आरंभान्वयमाद्यपक्षा समाप्तिः स्यात् इति कृत्वा एतद्वचनविरोधश्चेत्यादेव कारणसद्भावे   अश्रुत्वा मासि
मृतस्य वार्षिकमपि श्राद्धं द्वितीयादिकं न कर्तव्यं मलमासे इति   तथा च सत्यव्रतः । वर्षे वर्षे तु यच्छ्राद्धं मातापि
त्रोर्मृततिथि मलमासे न कर्तव्यं व्याघ्रस्य वचनं यथेति एतद्वै द्वितीयाद्याब्दिकपरं प्रथमाब्दिकविधानस्य वक्ष्य
माणत्वात्   वितनुयान्मासि सपारब्धं पित्रादीनां   तथापि कृष्णपक्षे पितृकार्यादि कुर्यादित्यर्थः । तथा च एक एव यदा मा
सः संक्रांतिद्वयसंयुक्तः आमासद्वयगते श्राद्धं मलमासेपि वास्यत इति । एवं सति क्षयमासमलमासयोः संक्रांत
श्राद्धं प्राक्तनस्तत्र इ.स्यादितिचेत् कृत्वा सर्वा असंक्रांते ... यदा मास इत्यादिवचनात् क्षयमासे कार्यं

मिलाद्॰ तत्राद्धिकपक्षिमासकेन रहितेतत्र मलमासे वर्तते तस्मि[illegible] कृत्यम् [illegible] न[illegible] दृश्यः कोविदा तत्र
[illegible] क्षयमासान्तरे तर्पेण सर्वेभाग्नी पौपमस्यापि [illegible] तायत्वाच्च [illegible] न्यामति पार्श्वेत्समाप्य
[illegible] तथात्वकाठकरटे । प्रवृत्ति कमासात्त्वात् यान [illegible] मनमाति । आगतम कमासे [illegible] सय [illegible]
त्वेरसमकि [illegible] माणि [illegible] । कुर्वीतेति कौथुमः । अपूर्वतुपर्वद्दृष्ट [illegible] पिसुसौवित्तसौ वत्सरे विद्ध
पिपतिमासे [illegible] कमिति अथमलिम्लुचे प्रतिमासं [illegible] द्वादशाहिके कुर्यान्मासि वत्तु देवत्यति [illegible]
एत श्राद्धिकमासिक विधानास्ति ॥ अथपूर्वोक्त मासात् द्विपक्षी परा सत्य [illegible] कारादेवतनुयाद्दाधी [illegible]
मासादि [illegible] पर्वमा [illegible] त्यर्थः । षष्ठीसमाहार [illegible] इव तत्पक्षी [illegible] यर [illegible] ति माता [illegible]
 मलिम्लुचे । तथा [illegible] अस्ते कौति [illegible] त्र [illegible] प्रथमे [illegible] तय [illegible] मासि [illegible] श्राद्धं सांपि [illegible] श्रीः
ति या पिंडश्राद्धं [illegible] मलिनमासस्य मासि निश्चित तथावर्षे नास्ति मलमासे मृतानां [illegible] श्राद्धं यत्प्रतिवत्सरं
मकमासे तु [illegible] नान्यपीत्कदाचन [illegible] हस्ते हिति अस्य [illegible] मासस्यामा [illegible] यो [illegible]
नसते [illegible] मासि श्राद्धं [illegible] रित्यर्थः । तथा [illegible] वमासे विपन्नानां सार्वमानं मा [illegible] यत [illegible]
तथा दिवस श्राद्ध पिंडोदकादिषु तथा [illegible] ति स्पष्ट यायास्मान्न [illegible] नाप्रत्यव्हे तथा [illegible]

यादृतस्यतद्धिकः नद्यानां क्षयमासस्यागतु तिथिषु [illegible] स्याः क्रियार्थी त्यात्तेन्निर्णयः क्षयादि विषये प्राग् द्वि मासस्थिता [illegible]
वैतस्य वद्धितेपीति क्षयमासगास्तु तिथिषु [illegible] तयोर क्रियार्थी [illegible] क्षियासु विषये [illegible] मासस्थितासि
[illegible] क्षयमासे [illegible] तिथि [illegible] तिथिः स्यात्सर्वे मासे [illegible] स्थायाह्या । एवमुत्तरार्द्धे
न [illegible] क्षयानुत्तरमासस्थे [illegible] तियोजना । एवं तद्धव [illegible] नापि [illegible] क्षयमासोत्पन्नस्य वर्द्धापनेपि एवं तिथिर्याचत्य [illegible]
तथावाक्ये । तिथ्यर्द्धं प्रथमे पूर्वो द्वितीयार्द्धं तदुत्तरे । मासावितिबुधैश्चिंत्यौ क्षयमासस्य मध्यगौ नियतत्रित्यादि [illegible]
[illegible] मास्यात् [illegible] मलिनमासो पवासव्रतमिति स्पष्टं द्वादशादि प्रथमाद्धिकौ तत्र मलिने तत्स्यकारितेषु
[illegible] मुख्यकालविधिः प्राक् ज्ञात्यागैर्विना । कृच्छ्रश्रायणी राजद्वपुरतः [illegible] मासस्तु [illegible] अपि ते
[illegible] अधिकेमास्यथमाद्याचरेत । मासाख्यानिर्णयस्तमवबोधितं नित्यं यथापस्मृतं तद्वत्समरवाग्निहोत्रविधयेदर्शादि
पर्वद्वयः । यन्नमित्तिकमग्नि [illegible] न्याधानं त्वासुवासौ [illegible] कारादि विलापनेसति पुनः प्रेते प्रतिष्ठादिके । द्वा
[illegible] द्विधानात्परं लुप्यताधिकमासित [illegible] न्नुयात्स्वकालतकाम्यं तथा । वेडादिके यत्
[illegible] स्वयत्स्वकालनिर्ममगोणा [illegible] पत्यमनारतं [illegible] मथ्य [illegible] इति ज्ञातयागो [illegible] ज्योतिः परत्वात
[illegible] धिकपितनुयात्काम्यादाथावक्ष्यके द्वेपित्र्यमनारतं [illegible]
उपाकर्मतथोत्सर्गः प्रसवाकालवाष्टकाः । मासवृद्धौ परा [illegible] वितरपां [illegible] रा: काम्यवि [illegible] यत्वानुपलकमिति । परा: कम्पि [illegible]

रेमासिकार्थ इत्यर्थः । प्रसवादेकादशेहनि जाते श्रियेत ॥ एतत्प्रतिकालनिर्णयकृता व्याख्यातं । कान्यायप्रोक्ते यदि
त्वेनसमानार्थत्वात् । एवमग्रे । पंचमहायज्ञाः । अग्निनष्टे त्वनुगताग्न्याधानं आग्निनाशानंतरमेव प्राप्तं चैत्रत्रया
त्पुनराधानं । अनारतैवितरणं नित्यदानं । तथाब्रह्मकोष्ठकृच्छ्रपरिशिष्टे । प्रेतमाल्यादिमारभ्य श्राद्धपिंडादिक्रियाः ।
सपिंडीकरणांतं चैव यथाकालमुपस्थिताः । यवव्रीहितिलैर्होमोऽन्नत्वर्माद्यादिकाः क्रियाः । मध्यमत्रयोदशीश्राद्धं प्रत्य
ब्दिकं तर्पणं । अनन्यगतिकत्वेन कर्तव्यं स्यान्मलिम्लुचे ॥ यमः । गजछाया घृणिश्चैव मृत्युश्राद्धकर्माणि मासिकं । सपिंडी
करणं नित्यं नाधिमासे विवर्जयेत् । एतद्वाक्यगोलकीत्तर्पितंमघात्रयोदशीश्राद्धं नयुगादिविषयं । युगादिविषयत्वे
श्री युगादिचतुष्टयमध्ये एतत्करणमेव न प्राप्नोतिनत्रोषत्रयं तथासतिरहाहरास्विलादिबकासितीतवाक्यविरोधात् । श्री
२ अतो मघात्रयोदशीश्राद्धं पृथक् युगादिचतुष्टयश्राद्धानि पृथगिति विवेकः । बृहस्पतिः । नित्यनैमित्तिके कुर्यात्प्रयतः २
सन्मलिम्लुचे । तीर्थश्राद्धं गजछायां प्रेतश्राद्धं तथैव च ॥ त्रिस्थलीसेतौ । अवभृथकारं सोमध्वपूर्वायियणीतथा । मलमा
से पि कर्तव्यं काम्याइष्टीश्च वर्जयेत् । अवभृथस्कारहोमा अग्निहोत्रोपस्तनवैश्वदेवादयः । पर्वदर्शपौर्णमासौ स्थालीपा
कौ । आग्रयणमाग्रयणेष्टिः । सावित्रीसूत्रे । तथा खंडस्यर्थपित्रेवमरणेपुत्रजन्मनि । मलमासेपि देयस्याद्दत्तं तु णी
दत्तमसप्तमिति । प्रसंगान्मलमासे गुरुबाल्यादिके वनिषिद्धान्याह ॥ अथ । अग्न्याधानमखत्रतोपनयन तपःक्रिया

कामप्रदानादीन्प्रतिषेधे तत्तद्घोत्सर्गप्रतिष्ठामखान् । वेदादिव्रतचौलदारकरणा । दीनप्यनावश्यकांस्तीर्थस्नानम
पूर्वमत्रमलिम्लुचेवावरद्धार्मिकः । देवालोकनमप्यपूर्वमधिके नलौकिके सिद्ध्यथा । गुरुकस्व । दिरबाल्यनाशसमयस्तथै
वेंदुसूर्यग्रहणं व्यतिरेकेण
पिनत्रैतितत । आधानाद्युदितं वन्नवत्त्वनुयाद्गुरुकस्यबाल्यादिके मुक्त्वार्कग्रहणादीति । आदिशब्द
मलमासेगुरुबाल्यादिके च अग्न्याधानादीनि अनावश्यकानि काम्यानि आवश्यकानि कर्तव्यानीति प्राप्तं । आदिशब्दा
दितराण्यपि दानादीनि । वेदादीत्यत्र आदिशब्देन वेदव्रतमहाव्रतमहानाम्नीव्रतोपनिषद्व्रतानि । दारकरणादीत्यत्रा
दिशब्देन सर्वाणि मांगल्यानि । प्रसिद्धस्वयं भूदेवालोकनं । अर्कग्रहणादीत्यत्रादिशब्देन चंद्रग्रहणपुत्रजन्मादियात्रा
। तथैव वृहस्पतिः । पर्वाणि नास्ति ज्योतिः पराशरः । अग्न्याधेयं प्रतिष्ठां च यज्ञदानव्रतानि च । वेदव्रतवृषोत्सर्गचूडा
करणमेखलाः । मांगल्यमभिषेकं च मलमासे विवर्जयेत् । क्वचिद्व्रयमन्नप्रतिग्रहं निनिपावः । बालेवायदि वा वृद्धे
के वास्तमुपागते । मलमासइवैतानि वर्जयेद्देवदर्शनानि मिति । गुरुबाल्यादिके पर्यन्याधेयादिनिषिध्यते । मलमासइवे
तन्नीत्यभिधानात् । अथ मलमासे तन्निषिद्धान्याह ॥ अथ पात्रयुदयिकं प्राग्वत्सरादन्यतः । यात्रा वा मौंजीकेनिवे
शालं नविवीरपर्वात्सवालसर्जनोपाकर्माग्रयणं प्रति ग्रहमुरवान् पुष्टी पुष्टिस्त्वा दृष्टकाः । अरुष्ठतरमास्यनुष्ठितमपि
स्यादेतत्तुक्राकर्तृतन्नित्यादापि पापमासि नक्रांक्रांतिरहित सोमादिकं । कन्यास्थारवे नवांतदादिनकरे । मासस्यप

[illegible] सितः श्राद्धेहि समस्ता कर्यापि मलिम्लुचे स्यादिति [illegible] स्यादन्यतः मृतप्रथमाब्दसपिंडीकरणानंतरं [illegible]
[illegible] सुदर्शके स्तरस्तुषे । मलिम्लुचमासे आब्दिके [illegible] दिनस्यादित्यन्वयः । तथा च हारीतः । अधिमासेन कर्त
[illegible] पुनर्दर्शे तथा । तथैकादश्यादि [illegible] पूर्वत्वात् प्रथमाब्दे [illegible] करणाद्यं [illegible] विरुद्धे [illegible] दृष्टवाच
[illegible] तन्न कुर्यान्मलिम्लुचे । ज्योतिःशास्त्रे ऽधिमासमधिकृत्य नष्टानां निविवाह [illegible] निवर्तन्ते । नप्रतिष्ठाच
देवानां प्रसादयामच [illegible] । प्रजापतिः । उपाकर्मच [illegible] पवीत्तवेतथा । उत्तरनियते कुर्यात् [illegible] फलं [illegible] ॥
[illegible] । वर्षवृद्ध्यादिकं कर्तव्यमधिके नतु । काम्यकर्मपरित्यागो [illegible] नत्यगतिं नित्यां कुर्याच्च नैमित्तिकं । क्रिया
सोमयागादिकर्माणि नित्यान्यपि मलिम्लुचे [illegible] यग्नाधानचातुर्मास्यादिकान्यपि । महालयाष्टका श्राद्धोपा
श्री कर्मादापि [illegible] । स्यष्टमासा [illegible] वर्जयेन्मके इति । महालयेष्वाद्यपदाऽपरपक्षः । आषाढ्याः पंचमपक्षे [illegible] मो
२० [illegible] दिवाकरे । यो वै श्राद्धं नरः कुर्यादेकस्मिन्नपि वासरे । तस्य संवत्सरं यावत्तृप्ताः स्युः पितरो ध्रुवं । तथा [illegible] २
है [illegible] सिततमः पितृपक्षः स्यादन्यथैव [illegible] इति नागरखंडवचनात् अर्थनिर्णयमिति अयमि
मलमासकार्याकार्यविभागोयं निर्णयः इति [illegible] तस्मात् समास [illegible] इति श्रीकालनिर्णय
[illegible] मलमासकार्याकार्यनिर्णयः ॥ अथ सामान्यतः सर्वतिथिनिर्णयः तिथिः संपूर्णा खंडा [illegible]

[illegible] प्रतिपत्प्रभृतयः सर्वास्तिथयो [illegible] स्याद्भवेः । संपूर्णा इति विख्याता हरिवासरवर्जिता इति । असंपूर्णा दि
तथा चोक्तं स्कंदपुराणे । प्रतिपत्प्रभृतयः सर्वा उदयादोदयाद्रवेः । संपूर्णा [illegible] खंडा तु दिनद्वयगतत्वेन संदिग्धत्वान्निर्णेया
नद्वयसंबंधिनी सैव खंडा । तत्र संपूर्णा निर्णयानर्हा [illegible] संपूर्णत्वादेव । खंडा तु [illegible] तत्र तिथिः प्रथमायां सा
[illegible] प्रथमं प्रतिपन्निर्णयमाह ॥ शुक्लास्यात्प्रतिपत्तिथिः प्रथमतश्चेत्सापराह्णे भवेदिति [illegible] सामान्येन सर्वतिथिकार्यो । प्रति
प्रतिपच्चेदपराह्णे भवेत्तर्हि प्रथमा स्यादित्यन्वयः । प्रतिपच्च यथामावास्यति [illegible] कार्या प्रतिपदि सामान्येन सर्वत्र [illegible]
यतसंमुखा कार्या या नैव द्वापराह्णिकी इति स्कंदपुराणवचनात् पराह्णव्यापिनी सर्वत्र विद्वद्व्यास [illegible] कृष्णायां तु [illegible]
र [illegible] तत्परतोऽपि वेदिति अखिलाऽपराह्णगा । अन्यावास सर्वा कृष्णा प्रतिपदुत्तर तदुत्तरा स्याद्यत्या । प्रतिपत्संमुखी द्वि
[illegible] प्रतिपद्युतत्याप [illegible] वचनात् द्वितीयानिर्णयमाह अथ गद्दितास्या [illegible] द्वितीया पादिमा । पूर्वा कि [illegible]
[illegible] प्रतिपत्संमुखा कार्या द्वितीया प्रतिपद्युतति [illegible] सामान्येन [illegible] तस्य वाक्यस्य शुक्लपक्षे तिथिर्या ग्राह्यस्याम
[illegible] कृष्णपक्षे तिथिर्या ग्राह्या परस्या मस्तमितारविरिति मार्कंडेयवचनसमानार्थत्वेन कृष्णा द्वितीया विषयत्वस
ति प्रतिपत्संमुखा कार्या या नैव दापराह्णिकी । पूर्वाह्णिकी [illegible] ग्राह्या [illegible] स्कंदपुराणगत [illegible]
नेन पूर्वविद्धायाः कृष्णद्वितीयायाः [illegible] वेधत्वमुक्तमिति भावः ॥ सितातु परसंयुतेति सितशुक्लासर्वा [illegible]
[illegible] द्वितीयाः परा स्यादित्यन्वयः । युग्माग्नीति [illegible] तृतीयानिर्णयमाह [illegible]

रेतान्योद्गतरुति यात्ततीयारंभावतव्यतिरिक्तसर्वकार्यं [illegible] तरुति त्रयोदशा [illegible]
तत्तृतीयोदूस्ततम। अन्येषु सर्वकार्येषु गणयुक्ताग्रस्यतस्रतिरु रवेर्वलेन क्मात गणेशचतुर्थी विनायक व्रतया
रिक्तास्तच्चतुर्थ्याः परविद्धत्वमाह अथ विघ्नपस्या कृत्वा चतुर्थपरति तथा ब्रह्मवैवर्ते चतुर्थी सम्मुतायां वसाल्ती
याककश्रद्दा चतुर्थीस्तु तृतीयायां महापुण्यफलप्रदा। कर्तव्या व्रतिभिर्वत्स गणनाथस्य तोषिणी। गणनाथसन्ततापम
तृतीयाविनायक व्रतविषया चतुर्थी पूर्वविद्धा अन्या परविद्धा मिरेताना मितिसवनाह पंचमी निर्णयमाह कुमार
चतुर्थालिलाप सुतास्या तीवलीति विद्धिररिति पंचमी तु तथा कार्या चतुर्थी सहिता विभो इति स्कंदपुराणवचनात् स्य
श्रीः हस्पपश्चोत्तिथि यत्सिद्धनेन समानार्थत्वात् तथा नागसंयुता पंचमी तु प्रकर्तव्या षष्ठ्या युक्ता तु नारद इति ब्रह्मवैवर्ते कीत
[illegible] पक्षे तिथिर्यालितत्परत्वात् [illegible] तस्याप्येव व्यवस्थीतमाह यद्वा लेख विनोपवासस्सु श्री
भर्यांति उपवासी तु [illegible] पूर्वविद्धैव [illegible] पादकनन्तनविषयस्य एकादशी तथा पूर्वी अमावास्या तु [illegible]
र्थिका। उपोष्याः परसंयुक्ताः पराः पूर्वेण संयुता इत्येन उपवासविषयत्वात्। तथा दीक्षसौ तु प्रकर्तव्येति स्कंदे पउपवा
सव्यतिरिक्त विषयत्वेन [illegible] सामान्येन सप्तम्यस्य कारणीविमासकोलस्यायुत तास्वेव [illegible]
अमयस्या निर्णयः षष्ठी तु सत्पतो रेति षण्मुन्योरिति युग्मवाक्यात्। नागविद्धा न कर्तव्या षष्ठी चैव कदाचन।

सप्तमी संयुता कार्या षष्ठी धर्मार्थचिंतकैरिति स्कंदपुराणवचनाच्च सप्तमीनिर्णयः पूर्वास्या द्वित्तसप्तमी। तीति [illegible]
तिथ्यार्मध्ये। इतिकीतो। षण्मुन्योरिति युग्मवाक्यात्। षष्ठ्या युक्ता सप्तमी च कर्तव्या तात सर्वदा। षष्ठी ससप्तमी यत्र त
त्रसन्निहितो रविरिति स्कंदपुराणवचनाच्च सप्तमी रित्यर्थः। इत्थं सर्वतिथिनिर्णये [illegible] तत्राष्टमी त्रवेति
ग्राह्यः अयुक्तः संयुक्ताधिका रित्वान्न सर्वत्रेति भावः परयुक्त कृष्णाष्टमी सर्वयुक्ता कोति तथा च निगमः कृष्ण
पक्षेष्टमी चैव कृष्णपक्षे चतुर्दशी। पूर्वविद्धा न कर्तव्या कर्तव्या परसंयुता। तथा कृष्णपक्षेष्टमी चैव कृष्णपक्षे चतुर्दशी
पूर्वविद्धा प्रकर्तव्या परविद्धा न कर्हिचिदिति। शिवशक्त्योरुत्सवे तस्याः पक्षद्वयेपि परविद्धत्वमाह दुर्गापि
स्यते परयुतासाम [illegible] उत्सवे इति साष्टमी द्व्ययपि [illegible] गौरी [illegible] उत्सवे परयुता वास्यते
कथ्यते पद्मपुराणे। अष्टम्या नवमी विद्धा नवम्या चाष्टमी युता। अर्धनारीश्वरप्राया उमामाहेश्वरी तिथिः। अष्टमी नव
मीयोगमहोत्सवे [illegible] शिवशक्त्योः शिवक्षेत्रे पक्षयोरुभयोरपीति नवमीनिर्णयः पूर्वास्यान्नवमी [illegible]
ति वसुरंध्रयोरिति युग्मवाक्यात्। न कुर्यान्नवमीं तात दशम्या तु कदाचनेति स्कंदपुराणादेनिषेधाच्च दिनद
यव्यापकर्मिका कार्या दशम्याः पूर्वविद्धत्वमाह अथ दशमी कार्या स्यागतादीति तथा स्कंदपुराणे दशमी
[illegible] कार्या [illegible] विकल्पमाह अथ साधारण [illegible] युगादिमन्वन्तरयुतानीति
देवकर्तव्या [illegible]

सो [illegible] कर्मभाक्स्यात् तथा च हारीतः [illegible]

[illegible] सर्वत्र परत्वं [illegible] अपोऽस्यैकादशीति [illegible]

[illegible] शुद्धा निर्णयः [illegible] भाद्रपदकृष्णैकादशी [illegible] विद्धेति

श्रवणान्वेत्तरि कादल [illegible] तिथिः पूर्वविद्धेति [illegible] कर्तव्या द्वादश्यां [illegible]

त [illegible] याचितं पश्चात् [illegible] पक्षस्मृतिम्भा [illegible] अन्यत्र पर एव युक्तं तथैव

नियमात् कृष्णा [illegible] परत्र [illegible] तथा च वृद्धवसि

[illegible] तृतीया [illegible] अपराह्णव्यापिनी [illegible]

श्री [illegible] इत्यादि [illegible] कार्या [illegible] तथैव कालनिर्णये [illegible] श्री

१२ द्वादश्यां [illegible] अपि [illegible] पुनरेव [illegible] चतुर्दशी

[illegible] त्रयोदश्यां [illegible] अपराह्णव्यापिनी [illegible] व्याप्ति

रिका [illegible] उत्तरा [illegible] सर्वेति विशेषमाह [illegible] नोचेत् [illegible]

कीनवतिवितत्त [illegible] मातृयुग्मवाक्यात् तत्रैकादशी [illegible] पक्षेषु चतुर्दशी । [illegible] कर्तव्या

कर्तव्या परत्र [illegible] तिना [illegible] वचनात् [illegible] परा [illegible] मासस्य शुक्लायां तु चतुर्दशी [illegible]

नीपरेति वचनात् [illegible] श्रावणमासि [illegible] कृष्णपक्षे [illegible] वचनात् [illegible] सावित्रीव्रतं [illegible]

[illegible] मासेपर इति [illegible] दिने [illegible] सावित्रीव्रतमुत्तमम् इति वचनात् [illegible]

प्रतिपदादि तिथिनिर्णयः सामान्येन सर्वकालं [illegible] तिथिः [illegible] इत्यादि [illegible] सर्वत्र [illegible]

यद्रति एवं तिथिनिर्णयमुक्त्वा तद्विरुद्धानां वाक्यानां व्यवस्थामाह [illegible] युग्म

वाक्यानि [illegible] एवं तिथिवृद्धौ [illegible] वाक्यं [illegible] कर्मव्याप्ति

[illegible] पिवासा [illegible] तिथिः [illegible] पितृकर्मणि । सर्वत्र [illegible] हिंसास्या

पूर्वकालिक [illegible] हिंसा [illegible] युग्मा [illegible] युग्म [illegible] तानी [illegible] धियोः [illegible] युक्ता

चतुर्दश्या [illegible] प्रतिपदा पञ्चमी [illegible] तिथ्या युग्मे [illegible] एतद्व्यस्तं महादोषं हन्ति पुण्यं पुराकृतमिति त्वनयो

विरोधे तत्तिथ्यास्त्व नियामकं वाक्यं । द्वितीयादि युग्मानां [illegible] नियमादि [illegible] एकादश्यादि [illegible]

द्विवादनेति । नियमादि [illegible] पित्र्यकर्मव्यतिरिक्त व्रतोपवासादि कर्मसु [illegible] युग्मादि [illegible]

[illegible] परदिने [illegible] कर्मणो [illegible] काल [illegible] तथा कर्मणि [illegible]

[illegible] कर्मकाल व्यापिनी [illegible] नियम [illegible] युग्मवाक्य [illegible] युग्म [illegible]

कत्यतिकेचित् । तदयुक्तं । युग्मवाक्यस्यैव कर्मकालव्यापिना स्वविषयपरित्यागस्योचितत्वात् । अन्यथा प्रातिस्विकवचनेति
पदादिविधिरनवकाशः स्यात् । तत्र च कर्मकालव्यापिन्येव ग्राह्येत्यवस्थिते । तत्र यदा दिनद्वये कर्मकालस्य व्याप्तिरव्याप्तिः
समा वा तदा युग्मवाक्यान्निर्णय इत्याह । यदि कर्मकालमुभयोर्व्याप्नोति नो वा स्पृशेत् । अन्यैव तु हि … स्तोयादितदा
ग्राह्यैव युग्मादयेति । यदैकस्मिन्दिने कर्मोपक्रमकालगा नान्यस्मिंस्तत्रापि यस्य विहितः कालः कर्मणस्तु उपक्रमे । तिथि
कार्या मतास्माधु कार्या नोपक्रमोऽस्तीतीति अस्य विषयपरित्यागप्रसंगात् युग्मवाक्यस्यापपत्तेः युग्मानादरेण कर्मोपक्रमकालग
वति थिर्ग्राह्येति केचिन्मतं तदुपन्यस्यति । कर्मोपक्रमकालगा तु तिथिर्ग्राह्या न युग्मादरः । इत्येके ब्रुवत इति । यदैकस्मि
न्दिने व्रतादिकर्मकालगा नान्यस्मिन्दिने तदा कर्मणो यस्य यः काल इत्यादिवचनबलात् कर्मकालगैव ग्राह्येत्याह । अपक
श्रीः र्मसमये … अल्पके वा भवेद्यदि कसार्वलुत्रस्यतत्व्रतविधौ युग्मादि धावेतरे इति । एकातिथिरेकेन वचनेन स्वीक्रियते अ
१२ परापरात्मा वा यदा दिनद्वये कर्मकालस्य व्यापिनी अव्यापिनी स्पर्शिनी वा भवति तदा युक्तापक्षोऽतिथिर्ग्राह्येत्यादिव्यवस्थापक श्री १२
वचनवैकाल्युक्ता परा केत्यसर्वत्याह । यो कैवविकल्पता चाहनवाव्यापिन्युतास्पर्शिनी । कालस्यपदपि … विधि
ताम् … तराध्यासिनीति । यदा दिनद्वये कर्मकाले तिथिर्नास्ति तदा पूर्वा तिथिं समनुप्राप्य उदयं याति भास्करः । सा ति
थिः सकला ज्ञेया दानाध्ययनकर्मसु इत्यादिवचनात् निर्णय वक्ते नोदयास्तमये विहिततिथिसंस्पर्शमात्रेणाय तिथेः क
र्मानुरूपत्वा तत्तदन्यथा विधिनिष्टि । कालास्पर्शे यदि तादृशी स्वल्पयुक्तं परयुतासर्वान्विता यत्स्यात् षट्कर बुद्ध्या … माणिवा

स्यान्नाडिकानां तदा । पूर्वैव त्रिमुहूर्तगा तु सकला सा यथा इति । या तिथिर्विहितकालास्पर्शकत्वे अल्पयुक्ता इत्यस्या
मयस्पर्शगापि परयुता यदि वा सर्वान्विता इष्यते सा यदृशी … बुद्ध्या हर्षं नाडिकानी षट्कं चतुष्कमपि वा स्यात् तदा पूर्णा
सा पितु सायंकाले यदा त्रिमुहूर्तगा तदैव सकला सा … त्यन्नयः । तथा च विष्णुधर्मोत्तरे । उदिते दैवते भानौ पित्र्य
त्रि वास्तमिते रवौ । द्विमुहूर्तं त्रिरह्नश्च सा तिथिर्हव्यकव्ययोः । … मात्रेषु … सानानुदितसत्युत्तरकालमहोत्तमुहूर्तद
ये दैवते रवावस्तमितेऽस्ति अह्नस्त्रिमुहूर्तं पित्र्ये अत … कालव्यापिनी तिथिर्ग्राह्येत्यर्थः । त्रिमुहूर्तानवर्तन्या
यतिथिः … गामिनी । द्विमुहूर्तापि कर्तव्या या तिथिर्वृद्धिगामिनी । तिरस्कृत्य वचनं उदयसंबंधित्वात् द्विमुहूर्तस्या
नुकल्पविधायकं ततश्च उदयसंबंधिन्यास्त्रिमुहूर्तव्यापित्वे द्विमुहूर्तव्यापित्वे वा विकल्पेनोक्तं भवति । यां तिथिं सम
नुप्राप्य यात्यस्तं पद्मिनीपतिः । सा तिथिः सकला प्रोक्ता त्रिमुहूर्तापि या न वेति स्कन्दपुराणादस्तमयसंबंधिन्या
स्त्रिमुहूर्ताया एव ग्राह्यत्वमुक्तमिति भावः । दिवसव्रतरात्रिव्रतयोर्युग्मानादरेण तत्तद्युक्तैव ग्राह्येत्याह । अथवा
ऽऽलिखिता सर्वेषा न कृतं युग्मनियमादि । रात्रिव्रतरात्रियुगिति । तथा च … अहः सु तिथयः पुण्याः कर्मा
नुष्ठाने ता दिवा । नक्तादिव्रतयोगे तु रात्रियोगो विशिष्यत इति । अहोरात्रसमाध्यवते … वत्याह । … हनि
रा कर्मस्य भ्युपगता युग्मादरो नास्तीति । तथा च वृद्धयाज्ञवल्क्यः । दिवा रात्रौ व्रते यत्र एकभक्ते तथा नक्ते तस्या अनुव्रत्य

योगिन्यामाचरेत्तद्व्रतीति यदायुग्मदिने स्वल्पमप्यसौ वेधिनी अयुग्मदिने तद्व्याप्तमप्यसौ वेधिनी तदोदयसौदयिन्याः प्रा
शस्त्यात्सैव ग्राह्येत्याह अथ्ययाह्यायात्तस्योदयस्यागितरौ युग्मा निषिद्धा वालक इति इतरा उदयात्स्वल्पमप्यसौ वेधिय
ति किं युग्मानि धारोनस्तु तामपित्यक्तादित्यर्थः। अनेनोदयात्स्वल्पमप्यसौ वेधिन्याः प्राशस्त्यमुक्तं। युग्मदिने व्रतस्यानो प्रात
स्तन कल्प इत्याह प्रातर्युग्मदिने व्रतस्य तनुयात्संकल्पमिति प्रातः संकल्पयेद्विद्वानुपवासव्रतादिकं इति वचनात
अन्यत्र तु यारे विदधीत तद्व्रतातिथेरिति अत्र चेत्तु अयुग्मदिने विहिततिथेः प्रारंभे तस्य संकल्पं विदधीत कुर्यादि
त्यर्थः। शुक्लपक्षे रात्रिदिन प्रदेशे तत्त्वतराणायेणे। पुन्नाम वेय न सृष्टस्तौ स्यात्समभीव्रत मित्यादि वचनेः सप्तम्यादि काकेसी
कल्पश्रवणादिति भावः। नोक्तौ विशेषयदीति यदि व्रतविशेषणे संकल्पकालविशेषोनाक्तः यदा तु कालविशेषोक्त
श्री: तदा तत्काले संकल्पं कुर्यादित्यर्थः भीमद्वादश्यादि व्रते साप्येत दुपदेशात युग्मवाक्ये युग्मानि युगभूतानां षण्मुन्यो वसु श्री:
१४ … रुद्रणाग्नि… युक्तास्तु द्वयाथ पूर्णिमा। प्रतिपच्चामावास्या तिथ्यो युग्मं महाफलं। एतद्व्यस्तं महादोषं हंति पुण्य १४
पुराकृतमिति। युग्मो द्वितीया। अग्निस्तृतीया। युगश्चतुर्थी। भूतः पंचमी। षट् षष्ठी। मुनिः सप्तमी। वसुरष्टमी। रंध्रं नवमी।
रुद्र एकादशी।।। द्वितीयादि प्रतिपदंतासु क्रमेणानयोस्तिथ्योर्युग्मं महाफलं न पुनर्व्यस्तं तिथ्यंतरयुग्ममित्यर्थः। अतेनयु
ग्मसप्तकेन सर्वा तिथिस्तत्तरविद्धा उत्तरा पूर्वविद्धा ग्राह्येत्युक्तं भवति एवं त्रिमुहूर्ता ग्राह्या युग्मतिथि चलीत्ते युग्मतिथिर्वेधदो
पादग्राह्येत्युक्तं भवति। तत्र निषिद्धतिथौ निषिद्धवेधत्यक्तं इत्याह वेधनिषिद्धतिथिस्त्याज्य इदं विहितमिति अविहितं नि

ष। तमेव घटिका प्रमाणमुक्तमाह दिग्रुद्रतत्त्वाग्निगानाड्यः पंचदशोपरिहन्युरपरास्त्रष्टादशद्वादशैव धार्यो गदितरोति दि
क् दशमी १० रुद्र तत्त्वात् द्वादशी ४ नागाः पंचमी ५ आसामेतत्प्रभृत्या नाड्यः क्रमात पंचदश अष्टादश द्वादश १५।१८।१२ अ
परामुत्तरां तिथिं हन्युर्वेधदोषेण नाशयेयुरित्यर्थः तथा च नागोद्वादशनाडीभिर्दिक्पंचदशभिस्तथा। भूतो ष्टादश
नाडीभिर्दूषयत्युत्तरां तिथिमिति उभयदिने कर्मकालस्य स्वर्वायुग्मवाक्यस्य प्रवृत्तेः एकस्मिन्नेव दिने कालव्याप्ति
र्निर्णयस्य स्यात् कालइति प्रवृत्ते द्वेऽपि कर्मकालस्य व्याप्तावव्याप्ताव युग्ममेव वेधत्याज्यमित्याह द्वयोरपि समयव्याप्ताव
लाव तिथिने काथान्यविधौ त्याज्यमिति नकाथान्यविधौ नैके कर्मकोपवासव्रतव्यतिरिक्ते विधौ उदयस्वरूप
स्वल्पेन कन्या। स्वल्पा तिथिः मध्याह्नव्यापिनी ग्राह्या एकभक्तव्रतेति तिथिरिति बौधायनेन कालनियमस्योक्तत्वादित्यर्थः
अथात्यल्पापि वेधस्तिथ्यः। निषिद्धा स्यादुपवासकर्मणीति षट्घटिकाधीत्रिभागेवारस्वल्पा वा दूषयति तिथिमिति पद्रि
…मत मुपवासव्रतविषये। व्रतोपवासनियमे घटिकैकापि दृश्यते सा तिथिः सकला ज्ञेया पित्र्यर्थे चापराह्णिकी इति स्मृ
…पुराणेन परदिने घटिकामात्रेऽपि वेधिन्यामुपवासविधानादित्यभिप्रायः। तिथिर्यात्र पर्वादिभिः …कादि
मुहूर्तं गत्युपवसेत्तामिति यातिथिः …युक्ता वारयोगेन नारद मुहूर्तद्वयमात्रापि सापि सर्वा प्रकीर्तिता इति
गौडिलवचनात अतएव वचनाद्वेधदोषः केवलतिथिविषय एव न नक्षत्रादियोग इत्याह वेधदोषो न नेति अत्र

नक्षत्रादियुक्ततिथौ। दृश्यताः सर्वं [illegible] व्रतादि सकल कर्मसु निर्णयमुक्त्वा पित्र्ये कर्मणि कर्मकालव्यापित्वं [illegible]
पित्र्येषु स्तु उदयादि पार्वणमुख्ये [illegible] श्राद्धकाले [illegible] पूर्विके [illegible] तिथिरिति [illegible] यातिथिरस्तमितोन्नेवादे [illegible]
काले रविके सर्वस्मिन्नेव स्वकाले [illegible] सेवा तिथितिक्तस्य उदयादि पार्वणमुख्य [illegible] पित्र्यो [illegible] कालव्यापी [illegible]
[illegible] सकलमांगलिका श्राद्धं [illegible] पार्वणमुख्ये [illegible] इत्यत्र मुख्य [illegible] एकोद्दिष्टादि मांगलिकस्य [illegible]
[illegible] नियमादिषु एकोद्दिष्टादि [illegible] सर्वस्यापि [illegible] नेति व्यासनिगमवाक्येन [illegible]
[illegible] स्यादित्यर्थात् कर्मकालव्यापिनी ग्राह्या [illegible] दिनद्वये कर्मकालस्य व्याप्तावव्याप्तौ [illegible] तिथि [illegible]
[illegible] समत्वयोः परस्याः [illegible] सकलमपि [illegible] दिनगा [illegible] तिथि [illegible]
[illegible] समत्वे [illegible] इति तथा [illegible] रवेर्वा [illegible] तथाहि सा त्रिविधा तिथिः [illegible]
[illegible] सा [illegible] दृष्टा [illegible] सायाह्ने त्रिमुहूर्तगा [illegible]
[illegible] अथ [illegible] सूर्यस्यास्तमये [illegible] समये [illegible]
[illegible] यद्यपि [illegible] कर्मणि [illegible]
[illegible] सामान्य [illegible]

[illegible] कालिकी [illegible] तिथिः [illegible] इति यहः [illegible]
[illegible] तथा [illegible] पारणे मरणे [illegible] तिथि [illegible] कालिकी [illegible]
[illegible] मैथुने जातस्य मरणे [illegible] कालव्यापिनी तिथिः। मन्वादौ [illegible]
[illegible] पात [illegible] कालव्यापिनी क्रियेति ॥ इति कालनिर्णय [illegible] विवरणे सामान्यतः सर्वतिथिनिर्णय
॥ अथ व्रतविशेषेण तिथिविशेषनिर्णयः [illegible] दिने [illegible] व्रता [illegible] तिथि [illegible]
[illegible] नवमी दुर्गाव्रत श्रावणी [illegible] तिथिः कामस्य [illegible] अष्टमी [illegible] युता व्रत [illegible] तिथ्या
[illegible] दिने [illegible] तिपर [illegible]
[illegible] श्रावणी [illegible] नवमी [illegible] तिथिः [illegible]
[illegible] कर्तव्या [illegible]
तथा [illegible] कर्तव्या [illegible] तिथिः तथा। कृष्णाष्टमी [illegible]
[illegible] न्यायमत्राप्यतिदिशति [illegible] कर्मसमय [illegible]
[illegible] नवमी [illegible] अष्टमी युक्त [illegible] इति [illegible] पुराणे [illegible] नवमी [illegible]

तत्प्रमाण

चेलोकयाते सुर्लसेति । दूर्वाष्टम्यां तु मगस्त्योदये सति [illegible] म्यां [illegible] स्यादेवोमा स्मितदा [illegible]
भाद्रपद शुक्लाष्टम्यां कार्यमित्याह दूर्वास्यां तु [illegible] शुक्लाष्टम्यामगस्त्योदये [illegible] मुनोह [illegible]
स्यामितायीवेरेदिति मुनोऽगस्त्ये । हरिरिति सिंहगते । [illegible] व्रतं न कार्यमित्यर्थमित्यर्थः [illegible] तिंदर्वा
[illegible] न्यदपितु दूर्वैन कार्यमित्याह । तथा [illegible] निकामिवपीतव्रतकमे [illegible] दूर्वाष्टमीप [illegible]
[illegible] पि [illegible] व्रतानि निरिव [illegible] न्यपिवार्षिकाणि कुर्यादगस्त्यउदिते नरः [illegible] कालनि [illegible] दूर्वो [illegible]
नसि [illegible] शुक्ले भाद्रपदस्य शुक्लाष्टम्यां यदि नाष्टम्याः पूर्वमगस्त्योदयोऽतीत [illegible] पक्षे कर्यतिनि [illegible] णीतं
श्री॰ इति कालनिर्णयदीपिकाविवरणे व्रतविशेषयात्तिथिनिर्णयविशेषः ॥ अथैकभक्तकालनिर्णयः एकभक्तस्य
१८ मुख्यकालमाह मध्यांशात्पूर्दके त्रिभागदिवसे स्यादेकभक्तमिति त्रिधाविभक्तस्य दिवसस्य यो मध्यांशस्त १८
[illegible] दके एकभक्तं स्यादित्यर्थः अयं मुख्यः कालः उपरि गौणाभिधानात् । मध्याह्नव्यापिनी याह्या एकभक्ते सदाति
थिरिति पद्मपुराणात्मध्याह्नेऽया [illegible] सवतस्मै [illegible] पूर्वाह्ने देवा मध्याह्ने मनिंहं [illegible] मध्यंदिने मनुष्या अपराह्ने पितर
इति शतपथश्रुतेः । त्रिधाविभक्त दिवसस्य मध्यभागः तस्य वा दिनार्धसमये त [illegible] नियमनयत । एकभक्तमितिपुरो
व्रत इतेर्थस्य [illegible] त्विति दिवस वचनाद्दिनार्धं तु परितनो भागो मुख्यः कालस्यायः अथगौणमाह ततो गौणोऽकाः

स्मयावधिर्निगदितः काल इति दिनार्धसमयेतीतउ इति वचनात् दिनद्वये मुख्यकालस्याव्याप्तं समस्त्वा इति चेत्सर्वैर्याद्ये
ह [illegible] तनिथि । कालस्याव्याप्तौ समस्त्वा इति व मुख्यस्य स्पर्शी [illegible] तत्कुर्यादिति [illegible] मुख्यकालस्पर्शेव [illegible]
[illegible] व्यापित्वा [illegible] कालव्यापिन्येव ग्राह्येत्याह याधिकमुख्यकालगति भिर्याद्यादिमादोत्तरेति [illegible] मुख्यकालस्पर्शी
गौणकालव्यापित्वात्सर्वैव ग्राह्येत्याह मुख्यस्य [illegible] दिनगाथा [illegible] तदेति मुख्याभावाद्गौणकाले ग्रा
[illegible] मातीकयतिथ्यादिषु नैद्यावान् ह्रासो वृद्धिः परे हन्ति । तावान्[illegible] सर्वेषु रहः [illegible] पिस्वकर्मणीति वचनात्
पूर्वतिथौ ह्रासे प्रथमपमुख्यकाल एव भोजनं स्यादित्याह तत्तिथिह्रासे पूर्वतिथौ ह्रासे पूर्वतिथ्यात्र [illegible] नियतं स्या
न्मुख्यकाले भुक्तिरिति दिनद्वये मुख्यकालप्राप्तौ युग्मादरमाह मुख्यव्याप्तिरपि द्वयोर्यदि तदा युग्मादरान्निर्णीय
इति न भ्याग [illegible] भोजनप्रतिनिषेधेन केवल भक्ते नयः इति । अयं नय एकभक्तनिर्णयोन्नक्तनिर्णयश्च अन्यांग व्रताना
मंगे नक्ते एकभक्ते अनोभोजन प्रतिनिषेध [illegible] प्रतिनिषेधे व नेक्तवतीत्यर्थः नक्तैकभक्ते [illegible] विषयस
मस्त्वेयी ॥ इति कालनिर्णयदीपिका विवरणे एकभक्तनिर्णयः ॥ अथ नक्तकालनिर्णयः तत्र कालमाह
कार्यं नक्तमुदूर्ये [illegible] समयतः कालमुहूर्तत्रयमिति प्रदोषव्यापिनी याह्या तिथिर्नक्तव्रते सदेति वत्सवचनात् दोषा
तत्प्रमाणं त्रिमुहूर्तं प्रदोषस्याद [illegible] तस्य दोतिस्कादौ [illegible] उदयात्प्राक्तनी संध्या घटिकात्रयमिष्यते सायं

ध्यात्रिघटिकात्युक्तादुपरिनभुज्यते । तत्रैव । चत्वारिमानिकर्माणिसंध्यायांपरिवर्जयेत् । आहारंमैथुनंनिद्रांस्वाध्यायंच
तुर्थकमितिविध्याभोजननिषेधप्राप्तेनक्तं च निशिध्यासायंतत्परतःस्थितमितिस्मृत्यंतरात्नक्षत्रदर्शनात्प्रदो
षेनक्तस्यादित्युक्तंभवति । आदित्यवारादौरात्रिभोजननिषेधस्यविधिप्राप्तेनक्ते असंभवान्नरात्रौनक्तंत्वाउपमित्याह । नैर
हर्यांहितत्वेतावक्तव्रतापाद्यादित्यवारादिष्विति । व्रतवताआदित्यवारादिष्वपिनक्तंनोद्यमनत्याज्यंविति तत्वादित्यर्थः । ना
रैवतिथिषुस्त्वेव्यस्तमितासायंनिकुर्यात्तियाविति । अत्रप्रदोषेतंतिथिर्नक्तेति पिद्धोष्णनानिलास्तेनास्तिनदानक्तेति
थोअभि दिवसेस्तायेकालेनक्तंकुर्यादित्यर्थः । तथास्कांदे । प्रदोषव्यापिनीयस्यादिवानक्तेतिचोच्यते । आत्मनोद्वि
गुणिकायायत्रदा । भवतिभास्करेतन्नक्तंनक्तमित्याहुर्ननक्तंनिशिभोजनमिति । नक्तकालव्यापित्वादौ एकत्रकालेत्वन्याय
मतिरिक्तं । यावासादोसमयस्यपूर्वविदिति । यतेर्नक्तंकालमाह । दृष्टे सूर्येनिशिरहमइति । दृष्टेनक्तं । तथादेव
लः । नक्तंदर्शनात्नक्तंगृहस्थस्ययुधैः स्मृतं । यतोर्दिनाष्टमेभागेतस्यरात्रौनिषिध्यते । इति नक्तकालनिर्णयः
अथोपवासतिथिनिर्णयः । तत्रव्रतविशेषपर्युदासेनचतुर्थ्यादिनीपरयुतत्वमाह । हरिवाल्यचतुर्थ्यारभक्तयु
कृष्णपक्षेद्वितीयाप्युपवस्तव्या । शिवरात्रिविवर्जितचतुर्दश्यपरसप्तमी । एकादश्यसितत्रयोदशीतिथिस्कंदेन्यत्र
षीपरासाविनीतत्राखदशीति । हरिवंशेगरुडः । कृतयुक्तृतीयापंचदशीपौर्णिमाअमावास्याचेति । तथायुग्मादिः । एका

दशीतथाषष्ठीअमावास्याचतुर्थिका । उपोष्याःपरसंयुक्ताःपराःपूर्वेणसंयुताइति । अपराः अनीतराः । विष्णुधर्मोत्तरे । एकादश्य
ष्टमीषष्ठीद्वितीयाचचतुर्दशी । त्रयोदशीअमावास्याउपोष्याःस्युःपरान्विताः । एकादश्यष्टमीषष्ठीपौर्णमासीचतुर्दशी । अमा
वास्यातृतीयाचताउपोष्याःपरान्विताः । अन्याश्चतिथयःसर्वाउपोष्याःपूर्वसंयुताः । अन्याश्चतिथयःसर्वाइतिवचनोत्तरविहित
परविद्धोपवसनीयातिथिव्यतिरिक्ताइत्यर्थः । इत्यादिवचनेरेताःपरयुताः । चतुर्थीचहृता । यस्यांमहापुण्यफलप्रदा । कर्तव्याव्र
तिभिर्वत्सगणनाथस्तोषिणी । तिब्रह्मवैवर्तवचनात् । कृष्णाष्टमीबृहत्तपस्यासावित्रीवटपैतृकी । कृमत्रयोदशीरंभाउपोष्याः
पूर्वसंयुताइतिनिगमात् । तद्व्रतेषुसर्वेषुकर्तव्यासंमुखातिथिरितिवचनात् कृष्णाष्टमीस्कंदषष्ठीशिवरात्रिश्चतुर्दशी
एताःपूर्वयुताःकार्यास्तिथ्यंतेपारणंभवेदितिपुराणात्ब्रह्मपरेलाशिवरात्रिस्कंदसावित्रीरुद्रव्रतेषुपूर्वविद्धाः । द्वितीया
याचैकमीवैशाखाम । त्रयोदशीचतुर्दशीचोपवासहन्युःपूर्वोत्तरतिथी । इतिवृद्धवसिष्ठवचनात् । एकादशीषष्ठी
तथाचैवाष्टमीतिथिः । वधाद्धर्मात्कन्युस्ताउपवासेतिथौ । निर्णयइतिनारदीयपुराणवचनाच्च द्वितीयायास्त्रयः
पूर्वविद्धत्वेप्राप्ते कृष्णपक्षेतिथिर्ग्राह्यायस्यामस्तमितोरविरितिवचनात्कृष्णद्वितीयायाःपंचाष्टमीअमावास्या
पराविद्धायांदशी । एताःपरयुताःपूज्याःपराःपूर्वेणसंयुताइतिनिगमवचनात्कृष्णपक्षव्यतिरिक्तेत्रयोदश्याःपूर्वविद्ध
मित्याशयेनाह । अथतिथिद्वयोपात्रप्रसक्तिरिति । अन्याश्चतिथयःसर्वाउपोष्याःपूर्वसंयुताइत्युक्तवचनविरोधाः
चतुर्दशी । युक्तत्रयोदश्युपवासनिषेधःकामत्रयोदश्याः । विषयःकृष्णाष्टमी । इत्यादिवचनादितिकेचित् । कामास्य

[illegible]केविद्वद्भिः सर्वत्रैयोदशीति । यदोदयाद्दशघटी दशमी तु व्याप्नोति परविद्धा तत्र सा वर्जनीया तत्परा तदा तिथिः [illegible]
[illegible]तीया धर्मार्थकामेषु बुधैर्मनुष्यैः । द्विदिनगा व्याप्तिः [illegible] यतो हि द्विमुपैति पक्षद्वितिविष्णुधर्मोत्तरात् । तथा
[illegible]मलिम्लुचः स्वामासोद्दिवसस्तथोत्तरः । द्यादश्या तिथिस्तस्य तथा सर्वा [illegible]यासदो ने ति स्थलीतरा च परवेलावाक्य [illegible]
[illegible]कालनुसत्कर्म तत्काल व्यापिनी तिथिरिति वचनाद्दृहोरात्रनिष्पाद्यस्योपवासस्य सर्वथा सकलकालव्यापित्वात् दिवारात्रौ
[illegible]एकमेकतिथियोगतं । तस्याः मुख्ययोगिन्यामासं [illegible] तिथिवचनाद्धि तिथिः सत्वादेस्तस्यैव चैकादशी । विषय
[illegible] यथा मालिम्लुचः पूर्वदृष्टस्य रवदृष्टयो परावित्येनेन समान विषयत्वाद्ध पूर्वेत्याह । अथोत्रस्तायोत्तरयुक्त्या
[illegible]पवतो सतत्र रणास्तिवेदिति । यदोपवसनीया तिथिः पूर्वे तु निर्धातिथिविद्धा अपरद्युर्घटिकामात्रा तदा घटिका श्री:
[illegible]त्रिभागोल्पस्वल्पैवाह पयेति थि । पूर्वा व्युष्ट स्पर्शेस्तुरायाविद्धकाम्यथतिषड्विंशन्मताह । तथा व्रतोपवासनिय ५८
मे घटिकैकापस[illegible] । सा तिथिः सकलाध्यापिनीवै वापराह्णिकी । इति विष्णुपुराणाच्च परेत्याह । याद्या धोद्यिकी
घटिका परिमिता [illegible]तानि हास्यानि तिथ्यादूहनिवेदिनि । यदा सर्वधुर्विद्धा परद्युर्द्वयेनास्ति तदा अविद्धानिनि
[illegible]व्रतदिनानि तु मुहूर्तैः पञ्चभिर्विद्धायाह्याल्यकादशीति तिथि । तदर्धविद्धान्यन्यानि दिनान्युपवसेन्नरः इति
[illegible]गवचनात्मिथि रुदिने पूर्वघटी विद्धापि ग्राह्येत्याह । अथोत्तरदिने नावश्यवास्त्ता द्विमा । नाड्यैकव [illegible]
पीति पञ्चघटिकाविद्ध[illegible]निर्णयमाह । ततो नाधिकते [illegible] द्धधयापिवायनुन्यतनुया तत्रोपवासिव्रतीति

स
अविद्धानामलाभे तु पयोदधिफलानि वा सहदेवाल्पमश्नीया उपवासस्ततो भवेदिति वचनाद्दशमीविद्धातरमुपन्यस्यति वायवीतं
[illegible]पवासः । तथाहि । नक्तं हविष्यान्नमनोदनं वा फलं तिलाः क्षीरमथांबु चाज्यं । यत्पंचगव्यं यदि वापि वायुः प्रशस्तमत्रोत्त
रमुत्तरं चेति ॥ इति कालनिर्णयदीपिकाविवरणे उपवासनिर्णयः ॥ अथ नक्तव्रतोपवासनिर्णयः । यदा दिन
[illegible]स्तमयसंबंधिवात्तदा पूर्वं यदा परदिन एवास्तमयसंबंधि तदोत्तरस्मि
[illegible]स्वर्गं स्याद्धि [illegible]स्तमययुक्तो नो वा तथाहि दैवे पाये[illegible]वत्त पान्यपातु परतो ग्राह्येत दृष्टेन्तु किरिति [illegible]
[illegible] स्याद्धि पूर्वमक[illegible]स्तमययुक्तो वा तथा [illegible]तथान्यथा तु परतो ग्राह्येत [illegible]
[illegible] स्वर्णादि [illegible]स्तमयसंबंधिनोन्नसिन्नित्यर्थः । तथा च कालनिर्णयकारैरुक्तं । उपोषितव्यं नक्षत्रं
[illegible]तथाप्यस्मिन्नेव दिने स्तमयसंबंधिनोन्नस्मिन्नित्यर्थः । तथा [illegible]
येनास्तं याति भास्करः । यत्र वायुर्ज्यतेराम [illegible] सा तिथिर्विष्णुधर्मवचनं । यत्रार्धरात्राद्वद्धेन नक्षत्रे प्राप्यतेति
[illegible] तत्र व्रतं कुर्यादतीतपारणे चेदिति सुमन्तु वचनैस्थापितात्पूर्वपक्षं निरस्य तस्मादवैष्यवरद्धा । यदा सर्वास्मि
[illegible]दिनस्तमयसंबंधितदा तद्वै व्यवस्तनीयं यदा दिनद्वयेस्तमयसंबंधितदा सर्वनिर्णयदादिनद्वयेपिनास्तमयसंबंधि
तदास्तमयसर्वे धुर्धरात्रसंबंधि द्वितीयदिनस्तमयसंबंधितदा द्वितीयमिति ॥ इति नक्षत्रोपवासनिर्णयः
॥ अथ कालाष्टमीनिर्णयः । रोहिण्यामर्धरात्रे च यदा कालाष्टमी भवेत् । तस्यामभ्यर्चनं शौरेर्हंति पापं त्रिज
[illegible]न्मकृतमित्यादिवाक्यैरोहिण्यधर्मरात्रयोगस्य प्राशस्त्यसति यदा दिनद्वयेप्यर्धरात्रे रोहिणीयुक्तमी । योगाभावेनर्धरा
[illegible]तत्सत्कालेन तथा प्रयत्नेन सप्तमीसंयुताष्टमी । सत्र्यापिनकर्तव्यासप्तमीसंयुताष्टमीति ब्रह्मवैवर्तवचनात्पूर

रोहिण्यासहितानिशीथमुपयाया सा नवास्सस्यरोत्साष्टमुस्यन्तरगस्मृतापवर्लेशति यामातगच्छेत्। यदा चेदिने
रात्रौ च नाष्टमी। तत्र व्याहितीयेह्नि घटिकामात्रं मुहूर्तमात्रं वा रोहिणी स्यात्तदा तत्रैवेत्याह अधो धनित्राधाङ्कवत्॥
अष्टम्या यदि वा तत्र न दिवसे नाडी मुहूर्तो दिवा न स्यात्सापि परस्पृतेति नाडीमित्यत्र काका धूनोरीति द्वितीयाः। तथा वस्त्र
दृ। सप्तमीसंयुताष्टम्यां भूत्वा ऋक्षं द्विजोत्तम। प्राजापत्यं द्वितीये वा मुहूर्तार्धमवेक्ष्यदि। तदाष्टम्यामिहोपोष्य प्रोक्तं व्यासादि
भिरुरेति। पारणेपि। मुहूर्तेनापि संयुक्ता संपूर्णा साष्टमी भवेत्। किंपुनर्नवमीयुक्ता कुलकोट्यास्तु मुक्तिदेति अथवुधु
तोलेव समुतामा व्रतमिति यदीत्यादि द्वितीयेव नयुता नक्षत्रयुक्ता न स्यात्तदा त्याव्रतं स्मृता। विष्णुरहस्ये प्राजापत्यर्क्षसं
युक्ता कृष्णा नभसि चाष्टमी। मुहूर्तमपि लभ्येत सोपोष्या सा महाफलेति। तस्या एव वास्या गम्या माहात्म्यमाह सापिस्या बु श्रीः
धसो मधुग्यदित्तदाती वक्ष्यतीति तथा च पद्मपुराणे। प्रेतयोनिं गतानां तु प्रेतत्वं नाशितं नरैः। यैः कृता श्रावणे मासि अष्टमी। २
रोहिणीयुता। किं पुनर्बुधवारेण सोमेनापि विशेषतः। किं पुनर्नवमीयुक्ता कुलकोट्यास्तु मुक्तिदेति उत्तरविभागमुक्तापूर्व
विधिमाह अथवासर्वैव द्वयुता निशीथकयुता भास्यच्छ्यकेवालकं। तां सर्वांसमुपावसेदिति याः सर्वैव रोहिणीयुक्
ता तां सर्वामुपावसेत्। प्राजापत्यर्क्षसंयुक्ते त्यादिवाक्येस्तस्या महाफलत्वाद्यावत्सर्वेदिन एव वा धरात्रे। नभस्य युक्तातामपि
सर्वामुपवसेत्। रोहिण्यामर्धरात्रे वे त्यादिवाक्येस्तस्याः पापघ्नत्वाभिधानात्। यावद्दिनद्वयेपि रोहिणीरहितातामपि स

र्वामुपवसेत्। कल्पसप्तमी विद्धकल्पदेवतु र्दशी। पूर्वविद्धेव कर्तव्या परविद्धा न कस्यचिदिति। आदिवाक्यद्वयादित्यर्थः॥
नक्षत्रादेः स्वकालव्यापित्वं सूक्ष्मानयनं ज्योतिःशास्त्रप्रसिद्धं तत्स्वकालव्यापित्वं व्यवहारप्रसिद्धमिति तद्देवाश्रयणीयमित्याह इ
ह यत्स्वकेन लग्नाश्रयेत इति इह यन्निर्दिष्टं स्वकेन मार्गेण भोगं दिनक्षत्राद्याश्रयेदित्यर्थः। तथा ज्योतिःशास्त्री
स्वकृतेनानयनं यदेतज्ज्योतिर्विदां तच्च व्यवहारसिद्धं। स्कन्दे प्रवक्ष्ये पञ्चमुनिप्रणीतं वाक्यावादि फलप्रसिद्धमिति पार
णनिर्णयमाह रात्रौ चेत्तिथिनाशावसानसमये कुर्यात्तत्पारणं। अंतो यस्य तिथेर्द्वयोरुतलवे दृश्यधरात्रे भुक्तिः रात्र
स्यादिति यदा तस्य नक्षत्रस्य तिथेरष्टम्याश्च तदवसाने स्तिथिनक्षत्रयोरंतः समाप्तिर्निशायां चेत्तदा मध्यरात्रे भु
क्तिः स्यात्। तथा चोक्तं। तिथ्यष्टम्यां यदा च्छेदो नक्षत्रान्ते यापि वा। अर्धरात्रे पथा कुर्यात्पारणं त्वपरेह्नीति असम
र्थ एकविगमे तिथ्यन्त्ये पारयेदिति असमर्थो द्वयोरंते पारणं कर्तुमशक्तः तिथ्यष्टम्यांते एकविगमे एकस्य समाप्ता
पारयत्पारणं कुर्यात्। तिथिरष्टगुणा कर्तिनर्श्चैव चतुर्गुणी। तस्मात्प्रयत्नतः कुर्यात्तिथिभान्ते च पारणमिति ब्रह्मवैव
र्तवचनं तत्कविषयं नीतिकुर्यात्तिथौवापि शस्ते भारत पारणमिति वह्निपुराणेपि तस्य व्रतविषयमिति भावः। प्राजापत्यर्क्षसं
युक्ता श्रावणस्यासिताष्टमी। वर्षे वर्षे तु कर्तव्या तुष्ट्यर्थं चक्रधारिणः। इति वा। सा श्रवणात्तुष्ट्यर्थं देवकीसूनोर्जयन्तीति
व्रतं। कर्तव्यं वित्तमानेन च कालिके नरेण। अकुर्वन्याति नरकं यावदिन्द्राश्चतुर्दशेति अकरणदोषश्रवणाच्चैकादशी
व्रतवज्जयन्तीव्रतस्यापि नित्यत्वमाह वीप्सातोऽकरणे दोषकथनात्कादशीवन्नयन्त्याः काम्यत्वेपि नित्यत्वलिङ्गादिति

[illegible]यन्तीव्रतमिति निबंधकृन्निर्विधकारैरित्यर्थः ॥ छ ॥ प्रतिजन्मतिथिनिर्णयः ॥ छ ॥ अथैकादशीनिर्णयः ॥
[illegible]सम्बरे मानवसर्वबालानां गोरुधरोगिणामपि । एकादशी सर्वलोकानां निर्मितैकादशी तिथिः । तथा एकादश्युपवासी
कि तस्यान्येन वासवानेकादश्युपवासी यः किं तस्यान्येन वा मखैः । तथा अश्वमेधसहस्राणि वाजिमेधशतानि वा ए
कादश्युपवासस्य कलां नार्हन्ति षोडशीमित्यादि सर्वपुराणेषु सर्वसंमतमेकादशीमाहात्म्यमत्वा स्मर्यमाणे एकादश्यां
भोजननिषेधमाह ॥ गृहीत्वा नरो हरेर्दिने विकल्पनाः पापमश्नन्ति पीति ॥ अविकल्पना सर्वमनुष्याः एकादश्यां पक्षद्व
येपि [illegible] हि कृष्णपक्षेपि नाभ्यवहारं कुर्युरित्यर्थः । देवलः । नरः खलु पि ब्राह्मणैर्नरवारे नमस्कुरो । एकादश्यां न भुंजी
त पक्षयोरुभयोरपि । ब्रह्मवैवर्तेपि । सकेवलमर्कं भुंक्ते यो भुंक्ते [illegible] वासरे । दिनत्रयं सर्वपापानि [illegible] तानि तु । ता
श्रीः नि [illegible] तिसनपापैर्लिप्यते । अग्निपुराणेपि गृहस्थो ब्रह्मचारी च आहिताग्निस्तथैव च एकादश्यां न भुं श्रीः
२० जीत पक्षयोरुभयोरपीति एवं सर्वेषां पक्षद्वयेपि भोजननिषेधमुक्त्वा एकादश्यां न भुंजीत पक्षयोरुभयोरपि वनस्थय २०
ति धर्मस्तु शुक्लामेव सदा गृहीत्यादि स्मृतिवाक्यादि व्यतिरिक्तैः पक्षद्वयेप्युपवासमनुष्ठेयमित्याह व्रत
त्वेकादश्युपवासो गृहीतरन्तैः कार्येति । शुक्लामेव सदा गृहीत्यादि स्मृतिर्गृहस्थस्य शुक्लैव ग्राह्येत्यत्र वत्तत्याह अथ
शुक्लैवमा [illegible] स्याद्गृहिण इति सा एकादशी आषाढीकार्तिकीमध्यवर्तिनी कृष्णापि गृहस्थेन कार्येत्याह अ
सितायुक्ताशयनबोधान्तरस्थापीति तथा च पुराणे शयनीबोधनीमध्ये या कृष्णैकादशी भवेत् सैवोपोष्या गृह

श्रीः

नान्या कृष्णैकादशी नेति शयनीबोधनीवाक्येन गृहस्थस्य कृष्णैकादश्युपवासः प्राप्तः सत्यां संक्रान्त्यामुपवासं वदति
कृष्णैकादशीवासरे । संक्रान्त्यां च वै न कुर्यात् पुत्रवान् गृहीत्यादिना रविवारा[illegible]नां या निषेधपरता सा पुत्रवतो गृहस्थ
स्य शयनीबोधमध्यवर्तिकृष्णैकादश्युपवासनिषेधपरता प्राप्ता एव प्रतिप्रसवस्योचितत्वादित्यभिप्रायेणाह अ
यनस्यापि सा तमभ्रिनापीति आत्मा कृष्ण पुत्रवतः पुत्रवांश्च सकाम्यं चैव ध्युपवासस्तथैव च । उभयोः पक्षयोः काम्यं
तिकुर्यात् नैकम्यमिति स्मरणमप्रीत्याह पुत्रिणां कृष्णां काम्यव्रतस्याकृत्यमिति ह्यारुक्तकृष्णैकादशी [illegible] काम्य
कारणा स्वतन्त्र नोपवसेत् बुधः । अपत्यानि विनश्यन्ति स्वर्गलोकं न गच्छति तिवसिष्ठसंहितादिवाक्यैः सामान्येन दश
मीवेधनिषेधप्राप्त सूर्योदयस्पर्शाभ्यां [illegible] गृहितास [illegible] स्मृतेः सूर्योदयदशमीवेधयुक्तैकादशी विशुद्ध
त्याह विशुद्धयुक्ता द्वादश्यनुगताद्युपोष्यमिति पद्मपुराणे शुद्धा विद्धा पुनरष्टधा तत्र हैमन्त्येन समाधिके
तत्रैकैका पुनस्त्रेधा द्वादशी न्यूनसमाधिकैः । अस्य विवृतिः । शुद्धा विद्धेति द्विधैकादशी सा पुनरष्टधा
भिद्यते । शुद्धन्यूनान्यूनैकादशिका १ शुद्धन्यूनसमद्वादशिका २ शुद्धन्यूनाधिकद्वा० ३ शुद्धसमान्यूनद्वा० ४
शुद्धसमासमद्वा० ५ शुद्धसमाधिक ६ शुद्धाधिकान्यूनद्वा० ७ शुद्धाधिकसमद्वा० ८ शुद्धाधिकाधि
कद्वा० ९ एवं विद्धापि नवविधेति । तथा च संग्रहश्लोकः [illegible] । शुद्धा विद्धा द्वयी तत्र धा भेदैर्न

[illegible] नसमाधिके । तत्र [illegible] धिकत्वं तदा [illegible] कायां [illegible] द्वादशी
[illegible] निर्णयमाह अथ ॥ २ ॥ दशम्यां [illegible] समाल्पिका तत्परतः [illegible] वाधिकैकादशी ॥ कामा [illegible]
[illegible] वा क्वाचिन्नस्तदा विष्णुप्रीणनकद्वयोरुपवसेदिति ॥ यदा [illegible] एकादशी परतः परस्मिन्दिने [illegible] द्वादशी
[illegible] पर्याप्ता [illegible] अथवा अल्पिका सूर्योदयं [illegible] तदा कामी सकामः आद्यां [illegible]
[illegible] नोति कामी परदिने एकादशी [illegible] उपवसेत् विष्णुप्रीणनकद्वयोर्दिनयोरुपवसेदिति
[illegible] । तथा नारदपुराणे । उदयात्प्राग्यदा विप्र मुहूर्तद्वयसंयुता । संपूर्णैकादशी नाम तत्रैवोपवसेद्गृही ॥ पुनः प्रभा-
तसंस्पृष्टा [illegible] कादशी भवेत् । तत्रोपवासो विहितस्तु यतीनां [illegible] विधवा [illegible] परा द्वादशी [illegible]
[illegible] सकामा [illegible] निष्कामा [illegible] संपूर्णैकादशी [illegible]
यत्र [illegible] पुनः [illegible] । उपवसेत्कामी निष्कामस्तु [illegible] उपवसेदित्यर्थः । [illegible]
[illegible] द्वितीये [illegible] उपवास विधायकवचनविरोधः स्यात् [illegible]
[illegible] प्रातर्भवेत्तु [illegible] तस्मात् इति [illegible] काम्यायां [illegible]
ना । विष्णुप्रीतिकामस्योपवासद्वयं [illegible] नोक्तं । संपूर्णैकादशी [illegible]

सः कथं ज्ञेयः [illegible] विष्णुप्रीणनतत्परैरिति विद्धन्यूनसमद्वादशिकायां विषयमाह [illegible]
[illegible] तदा [illegible] परेति [illegible] एकादशी [illegible]
एकादशी पुनः [illegible] सैकमय्यां तथा । पारणं चोपवासं च न कुर्यात्पुत्र [illegible] स्कांदे । एकादशी [illegible] द्वादशी [illegible]
[illegible] पितृ [illegible] इत्यादि वचनैः सर्वेषां [illegible] विद्धोपवासे प्राप्ते । दिनक्षये [illegible]
[illegible] संपदमात्मन इत्यादि [illegible] तथा [illegible] पुराणे । दिनक्षये [illegible] द्वादशी [illegible]
[illegible] पारणं [illegible] आत्मन [illegible] तथा । दिनक्षये [illegible]
[illegible] विद्धानो [illegible] परेत्यर्थः । विद्धन्यून [illegible]
[illegible] विषयमाह [illegible] इति [illegible] एकादशी [illegible]
[illegible] सर्वैः [illegible] सर्वविद्धानकर्तव्या [illegible] एकादशी तथा [illegible] द्वादशी [illegible]
[illegible] एवोपवसनीयेत्यर्थः । विद्धसमासमद्वादशिकायां विद्धसम [illegible] द्वादशिकायां विषयमाह [illegible]
[illegible] परेति [illegible] परस्मिन्दिने [illegible] उपवासं [illegible] द्वादशी
[illegible] द्वादशी न [illegible] द्वादशी [illegible] पारणं [illegible] सर्वेषां विद्धोपवासे प्राप्ते [illegible]
[illegible] द्वादशी [illegible]

२ [illegible]

क्षकौ क्षितिः।तथा।ब्राह्मे।मिश्रिता दशम्या द्वादशी यदि लुप्यते।एकादश्यां [illegible] निवेत।शुद्धैव द्वादशी राजन्
[illegible]व्यामोक्षकौ क्षितिः।पारणं तु त्रयोदश्यां ह्युपोषिता नेनार्द[illegible]इत्यादि वाक्य[illegible]सर्वदिक्षु वचनैः शुद्धैव परदिने उपवसेत् कुर्यादि
[illegible] विद्धाधिकसमद्वादशीकाया[illegible]समाह यदि [illegible] समः।सर्वेषां परत इति [illegible] द्वादशी।तथा व्रततत्त्व
सागरे।द्वादश्येकादशी यत्र संगता विद्धाधिपा।तामुपोष्य ततः कुर्यात् त्रयोदश्यां तु पारणम् इत्यादि वचनैर्विधानात् [illegible]
रदीयो सर्वं विद्धान कर्तव्यात् तस्याप्यपि द्विजाः।अत्रसम्पेकादशी [illegible] धर्मकामार्थमोक्षितिरित्यादि निषेधात् [illegible]
[illegible]नेऽपवासः इत्यर्थः।विद्धाधिकन्यूनद्वादशिकाया विषयमाह अथ स्वर्वहरियुक्ते विद्धाधिक्ये द्वादश्यां [illegible]
शुकान्युपवसेदित्यं गृहीत्वा वरेत्।नकैतत्रत दादिमामुपवसे मोक्षाद्यनिकुर्वन् इति स्वर्वहरियुक्त न्यूनद्वादशीयुक्त। श्री
२२ विष्णुकामी विष्णुसायुज्यकामी अत्यो परामुपवसेत् इत्यर्थः।तथा च।एकादशी द्वादशी च रात्रिशेषे त्रयोदशी।त्रिमिश्रा २२
तिथिः प्रोक्ता सर्वपापप्रणाशिनी।उपवासः कृतस्तस्यां महापातकनाशनः।द्वादश्यां तु यदा रूपं दृश्यते तिथिरेव तत्। न
तदोपवासः कर्तव्यो विष्णुसायुज्यमाप्नुयात्।एकादशी द्वादशी च रात्र्यन्ते च त्रयोदशी।उपवासः कृतस्तत्र मोक्षमवाप्य
शतीति वचनादृतकामिनापरेति भावः।तथा कूर्मपुराणे।एकादशी द्वादशी च रात्रिशेषे त्रयोदशी।उपवासं न कुर्वीत
त्रयोदश समन्वित इत्यादि निषेधात्।तथा।दशम्येकादशी विद्धा द्वादशी च क्षयं गता।क्षीणा सा द्वादशी ज्ञेया नक्तं तस्यां विधि

यतेरिति वृद्धशातातपेन विधानात् सदीतत्र नक्तमेवाचरेदिति भावः।विद्धाप्यतिरिक्ता विज्ञेया परतो द्वादशी न चेत्। अ
विद्धापि तथा विद्धा परतो द्वादशी यदि।इत्यादि सामान्यवचनबलेन मोक्षाद्यनिकुर्वन्तदा दिमां विद्धैकादशीमुपवसेदि
त्याशयः।शुद्धन्यूनन्यूनद्वादशिकायाः शुद्धन्यूनसमद्वादशिकायाः शुद्धसमसमद्वादशिकायाः शुद्धन्यूनसमन्यून
दि द्वादशिकायाश्चैवं प्रतिपत्तेरभावात् सर्वैः शुद्धैकादश्यामेवोपवासः कार्य इत्याह नत्वास्त्विति। [illegible] शु
द्धेन तुल्यत्वयोरिति एकादश्यामिति शेषः।एकादश्याः शुद्धन्यूनत्वे शुद्धतुल्यत्वयोः सतोः हरिवासराधिके द्वादश्या
मन्यस्यां समायां वा सत्यामेकादश्युपवासे विमतिर्विप्रतिपत्तिर्नास्तीत्यर्थः।शुद्धन्यूनाधिकद्वादशिकायाः शुद्धाधि
काधिकद्वादशिकायाः शुद्धसमाधिकद्वादशिकायाः विद्धन्यूनाधिकद्वादशिकाया विद्धाधिकाधिकद्वादशिकायाः वि
द्धसमाधिकद्वादशिकायाश्च निर्णयमाह शुद्धोप्यनाधिकसमत्ववत्त्वा विद्धा तथैकादशी स्वि द्वादश्यधिका तदोप
वसेन्नाथाः परखलु द्वादशीति शुद्धाश्च एकादशी ऊनाऽभ्यधिका समा वा भवतु विद्धैकादशी तथा न्यूनाऽभ्य
धिका समा वा भवतु इत्यर्थः।तथा च वृद्धवसिष्ठः एकादशी यत्र प्रभाते पुनरेव सा।सर्वैरपोष्या द्वितीया त्वपरा द्वादशी
या[illegible]सर्वैरिति शेषः।स्कान्दे।सम्पूर्णाप्येकादशी त्याज्या वर्धते द्वादशी यदि।द्वादश्यामेव पारणमेव पूर्वैरुपपरिकीर्तितः।सम्पूर्णा
प्येकादशी त्याज्येति सर्वविषयी।द्वादश्यां पारणाभाव[illegible] हिवि पय मिति कालनिर्णयकौमुद्यां व्याख्यातं।तथा च नारदः।

संपूर्णैकादशी यत्र प्रभाते पुनरेव सा। सर्वैरेवोत्तरा कार्या परतो द्वादशी यदि। पद्मपुराणे। अविद्धानि निषिद्धानि उपरतो
द्वादशी यदि। द्वादश्यां दिवसे काले कार्यं तु पारणं भवेत्। तामुपोष्य महीपाल न गर्भे विशते पुनरिति। ...
यत्र ... द्वादशमासस्य कको ... स्मार्ततिथिसकलां वर्जितं वसिष्ठः प्राह धर्मवित् इत्यादिवचननिचयबलेन सर्वे...
...वापवसेन्न्यायोपेति भावः। दशमीशेषसंयुक्तायदिस्यादरुणोदयः वैष्णवैस्तु कर्तव्यं तद्दिनैकादशी व्रतमिति ...
...रुणा ... द्वयमेव परित्यज्य द्वादश्यामेव वैष्णवैरेकादशी व्रतं कार्यं। तथा अरुणोदयवेलायां दशमी यदि ...
ता। रतिका धर्मात्रापि द्वादश्यां समुपावसेत्। तत्र क्रतुशतं पुण्यं त्रयोदश्यां तु पारणमित्यादि वचननिचयबलेन ...
श्री वच्यतिरिक्ते काम्यैकादशीव्रतेत्याह हित्वा रवल्वरुणोदयेपि दशमीवेधं व्रतं वक्ता द्वादश्यां तन्नुपुरस्तथेतरत्र ...
२२ काम्यव्रतवेति अरुणोदयस्तु चतस्रो घटिकाः प्रातररुणोदयउच्यत इत्यादिवचनात् ... अर्धरात्रिविपिवे ... श्री
दशमीविधस्यतेत्यपिश्वेत्याह अथवेत्। ... युक्तव्रतविधावादासवर्ज्या ... दिति ... २२
आदौ आद्यदिवसे उपसंहरति संक्षिप्येति ... व्रते ... नियमाद्यन्यत्र ... बुधा ... अत एकादशी
व्रते एकादशीव्रतनियमादि नियमसंकल्पोद्यापनानि अन्यत्र व्रतराजादौ प्रपञ्चयेत् कुतो। यतो ... प्रा
करणं संक्षिप्य संगृह्य ... सीया ... अधिकारिणामस्माकं विस्तरकथनमनावश्यकमिति भावः। ... नित्या
हरितिथिनिर्णयो लेवल्लिस्पृशा संपूर्णाधिक मास्ति पर्वपुरत ... पक्षवर्धन्यथ। उन्मीलिन्यपि ... पक्षवर्धनी ...

शुद्धाधिका वंजुल्यथ पुष्य विष्णुपुनर्वसवात्म ... न्विता। द्वादश्येवं जयाच विजया च जयन्त्यं पापनाशिन्यः त्रीन्यवन
... कामुपवसेदष्टौ महाद्वादशीरिति याहरितिथिर्द्वादशी शुद्धैकादशी जयास्त्रयोदशीत शुद्धा सा नाम्ना त्रिस्पृशा
... वेत्। नाम्ना ... व्यपि संबध्यते। संपूर्णाधिके पर्व पूर्णिमादर्शौ वा पुरतः प्रतिपदि अस्ति चेत्तदा हरितिथिः प
क्षवर्धनी। शुद्धा चेदेकादशी तद्युक्तहरितिथिरुन्मीलिनी। शुद्धाधिका चेद्द्वादशी वञ्जुली। पुष्ययुता द्वाद
शी जया। विष्णुश्रवणः तद्युक्ता विजया। पुनर्वसुयुक्ता जयन्ती। आत्मभं रोहिणी तद्युक्ता ... पापनाशिनी पा
पनाशिनी। एवं ... लक्षणनाम्नीः अष्टौ महाद्वादशीः अभीष्टकामी तत्तत्फलाभिलाषी उपवसेदित्यर्थः। तथा
ब्रह्मवैवर्ते। उन्मीलिनी वञ्जुली च त्रिस्पृशा पक्षवर्धनी। जया च विजया चैव जयन्ती पापनाशिनी। द्वादश्योष्टौ महापुण्याः
सर्वाः पापहराः स्मृताः। तिथियोगेन जायन्ते चतस्रश्चापरास्तथा। नक्षत्रयोगात्प्रबलं पापं प्रशमयन्ति ताः। एकादशी तु सं
पूर्णा वर्धते पुनरेव सा। उन्मीलिनीति कथिता पापनाशिनी। द्वादश्यामुपवासस्तु द्वादश्यामेव पारणं। वञ्जुली
म... तस्या पुत्रविनाशिनी। अरुणोदय आद्या स्याद्द्वादशी सकलं दिनं। अन्ते त्रयोदशी ... त्रिस्पृशा सा हरेः प्रि
या। ... कुहूराके यदा वृद्धिं प्रयाति पक्षवर्धनी। विहायैकादशीं तत्र द्वादशीं समुपावसेत्। पुष्यश्रवणपुष्या ... रोहिणी
संयुतास्ता ... उपोषिताः समफला द्वादश्योष्टौ यथाक्रमं तथेत्यादि एवं विस्तरेण निरूप्य पर्यसंहृतं। एवं संस्थितं सुरस
म

र्मयता । श्रियेव एकादशीव्रतमिदं केन कृतं । शास्त्रान्वितोऽसाररतस्तं हरिप्रियस्य: अतः युतः प्रकृतेतस्य मुक्तिमि
ति एकभक्तेन दयोतपवासेन नक्तेन देशकालोक्तः स्यात् उपवासस्त्वेकं हरितिथावन्यथोपावसेत । अन्यथा अशक्त:
यदेकस्मिन्दिने एकादशीश्च द्वादशीयुक्ता व्याप्नोति तदैके नैवोपवासेन व्रतद्वयं सिध्यति । यदेकादश्युपवास: एवं गतिनि:
द्वादश्युपवासः एवं एकादशीमुपोष्यैव द्वादशीं समुपोषयेत् । नवात्र विधिलोपः स्यादुभयोर्देवतं हरिरिति विधानाच्च
केवलोपवासद्वयं करणीयं । पारणांतं व्रतं ज्ञेयमित्युक्तेः तदिदर्शनात् व्रतवतीतरमिति विधिलोपः स्यात् । तस्य एकदेवताकत्वेनात्र
नक्तमतीत्यर्थः । अशक्तेन तु एवमेकादशीमुपोष्य द्वादशीं समुपोषयेत् । पूर्ववासरजं पुण्यं सर्वं प्राप्नोत्यसंशयमिति विधानात्
श्री २० न द्वादश्युपवासएवकरणीय इत्यभिप्राय: । त्रयोदश्यां तु शुद्धायां पारणे पृथिवी फलं । सर्वयज्ञाधिकं वापि नरः प्राप्नोत्यसंशय
मितिनारदः आह तथा । अथवा द्वादशी निःशेषा तस्यां पिरिशिष्टंगता । पारितव्या त्रयोदश्यां महापुण्यदि इत्यपि श्री २०
राणा श्र एकादशीव्रतिनः पारणादिने द्वादश्यभावे त्रयोदश्यां पारणं भवति । यदा पारणदिने तोऽन्यथा द्वादश्यां
यतितराम् पुराणे । यदा नवतिचाल्पापि द्वादशी पारणे दिने । उषःकाले द्वयं कुर्यात्प्रातर्मोध्याह्निकं तदा । नारद
चाल्पायामपि विष्णौ द्वादश्यामरुणोदये । स्नानार्चनक्रिया कार्या दानहोमादिसंयुता: । कूर्मपुराणे द्वादश्यं
त्रयस्तस्य द्वादशी न भवति कर्मत । अतिक्रांता द्वादशी हंति पुण्यं पुराकृतं । पद्मपुराणे । यदि विच्छिन्न यदा द्वादशी

चापलभ्यते । द्वादश्यां पारयेत्तत्र वर्जयित्वा त्रयोदशीमित्यादि वचनैस्तस्यः कालेसर्वं नित्यं कर्मसमाप्य द्वादश्यां पारणं कार्य
मित्यभिप्रायः नंदाकव्रतिनो श्रवणे परदिने नगोपि च द्वादशी पर्याप्तां च कुर्यात् तद्दोषसिद्धिं निर्वर्त्य तस्यां कुर्या न
द्वादशी । अनेन त्रयोदश्यां नक्तायाचितमेकभक्तं तु उपवासस्थानीयमुक्तं व्रतं न कुर्यादुपवासयोग्य दिवसे नास्यान्य
कालः स्मृत इति यच्चतुरुपवासस्थानीयमुपवासस्थानीयं नक्तायाचितमेकभक्तं व्रतमुक्तं व्रतत्वेनोक्तं तदुपवासयोग्य दिवसे
कुर्यात् । अन्यकालः पूर्वोक्तो नक्तादिकालः अस्य नक्तादेर्मुनिभिर्न स्मृत इत्यर्थः । तथा च भविष्यत्पुराणे हरणे विष्णुपलायन
नैहांत्यामपि त्यजेत । यदा कदाचित्संतानं तु पूर्णं नियमभपि नोपोषितं नक्तं वा एकभक्तमयाचितं । नंदायां हरणे विष्णोः
यदि पर्वसंयुतः । एकादशी युता राजन् द्वादशी समुपोषणे । नक्तं वायाचितं नित्यं मेकभक्तं तथा वर्जनं इत्युक्तत्वादिति भा
वः ॥ इति कालनिर्णयदीपिकाविवरणे एकादशीनिर्णयः ॥ अथ श्रवणद्वादशीनिर्णयः । पुराणाल
श्रवणान्वितापि सकला द्वादशीति तथा विष्णुधर्मोत्तरे । रामे तिथिः करः स्यात् राम श्रवणापता द्वादशी महती तु सा ॥ तस्यामु
पोषितः स्नात्वा पूजयित्वा जनार्दनं । प्राप्नोत्ययत्नाद्धर्मज्ञ द्वादशद्वादशीफलमिति । अयं च स्वल्पोपि योगः फलदः तथा
च श्रवणद्वादशी प्रकृत्य नारदीये । तिथिनक्षत्रयोर्योगो योग श्वेव नराधिप । द्विकलो यदि लभ्येत स ज्ञेयो ह्यष्टयामिक
कृत्युक्तत्वादिति भावः । मासिभाद्रपदे शुक्ला द्वादशी श्रवणान्विता । महती द्वादशी ज्ञेया उपवासे महाफलेति स्कंदपुराण

वचनमभिप्रेत्याह असौ सितेसिते द्वादश्यां भाद्रपदे महत्यभिप्रेतेति असौ श्रवणद्वादशी भाद्रपदे सिते शुक्लपक्षे चेद्भवति
तर्हि द्वादश्यां भवति यदा तस्मात् महतीत्यभिधानं तस्या इत्यर्थः। बुधश्रवणसंयुक्ता सैव चेद्द्वादशी भवेत् अत्यंतमहती तस्यां
दत्तं बहुतिवाक्षयमिति स्कंदमभिप्रेत्याह सा चेद्बुधयुतेति विष्णुधर्मोत्तरे। एकादशी द्वादशी च वैक्लव्यमपि तत्र चेत्।।
तद्विष्णुशृंखलं नाम विष्णुसायुज्यकृद्भवेत् वैक्लवी श्रवणः। एतद्वचनमभिप्रेत्याह नद्युग्म्यदि चेत्तु शृंखलकमिति रव्या
ता श्रुतिद्वादशीति स्कंदपुराणे। तिथिनक्षत्रनियमे तिथिभांते च पारणं। अतोन्यथा पारणायां व्रतभंगमवाप्नुयात् । ना
रदीये। तिथिनक्षत्रयोर्योगे उपवासो भवेद्यदा।। पारणं तु न कर्तव्यं यावन्नैकस्य संक्षय इत्यभिप्रेत्याह तत्रोपोष्य तिथि
२५ स्तिथिश्रवणयोर्वांते व्रती पारयेदिति तत्र श्रवणद्वादश्यामुपोष्य तिथेर्द्वादश्या भांते तिथिश्रवणयोर्वांते व्रती पारयेत् समा
पयेत्। पारणांते व्रतं त्र्यमित्युक्तत्वात्पारणं कुर्यादित्यर्थः। अस्यापवादमाह स्कंदः। तिथ्यंते तिथिभांते च पारणं यत्र चे २५
दिति मामत्र येर्युगानि न्यूना तद्दिने पारणं। अतीतपारणं कुर्याद्विना श्रवणरोहिणी मिति। नारदीये। यदा न प्राप्यते
ऋक्षं द्वादश्यां वैक्लवं क्वचित्। एकादशी तदोपोष्या पापघ्नी श्रवणान्विता ॥ देवता विष्णुः पुराणपुरुषोत्तमः। वि
नेदोत्र न कर्तव्यो विवेदात्यत तेन रट्यत्वाशयेनाह नैदशवेश्रुतियुक्त वे द्वतमिदं तत्रापीति श्रुति श्रवणः। यत्तूपवास
द्वयासमर्थः स्वीकृतैकादशीव्रतश्चेत्तं प्रत्याह अथात्र व्रतो नंदायां समुपोष्य तां श्रुति हरेर्द्वादशीति त्वर्थक इति

नंदायामेकादश्यामात्तव्रतस्तामेकादशीमुपोष्य श्रुतिहरेः श्रवणद्वादश्यां तिथ्यर्धकः सन्नभंजीत पारणं कुर्यादित्यर्थः। तथा च
मत्स्यपुराणे। द्वादश्यां शुक्लपक्षे तु नक्षत्रं श्रवणं यदि। उपोष्यैकादशी तत्र द्वादश्यामर्चयेद्धरिमिति। यत्तूपवासद्वयास
मर्थः अस्वीकृतैकादशीव्रतश्चेत्तं प्रत्याह चेन्नानयोस्तिथिवृद्धौ च वतिथौ भुक्त्वा व्रतस्यो हराविति आत्ततिथि
व्रतः स्वीकृतैकादशीव्रतो नवत्तद्दिने वतिथौ वैकादश्यां भुक्त्वा हरेर्द्वादश्यां व्रती स्यात्। तथा च पुराणे। एकमेकादशीं भुक्त्वा
द्वादशीं समुपोषयेत्। पूर्ववासरजं पुण्यं सर्वं प्राप्नोत्यसंशयमिति उपवासद्वयसमर्थं प्रत्याह ऋक्षस्ते द्वितये व्रतीति द्वित
यस्यास्तिथ्याः व्रती उपवासकृत्स्यादित्यर्थः। तथा कलिदीपान्तरे। एकादशीमुपोष्यैव द्वादशीं समुपोषयेत्। न तत्र विधिलोप
स्यादुभयोर्देवता हरिरिति। अल्पश्रवणयोगेपि सकलायाः पुण्यत्वाभिधाने सति यद्वा रात्रौ श्रवणयोगस्तदापि प्रातः
संकल्पये द्विधानुपवासव्रतादिकमित्याद्युक्त्वा दिनादौ संकल्पं कुर्यादित्याशयेनाह निशितञ्चे प्रकामुखकल्पन
मिति प्रमुखे आदौ कल्पनं संकल्पनं कुर्यादित्यर्थः ॥ इति कालनिर्णयदीपिकाविवरणे श्रवणद्वादशीनिर्णयः

अथ शिवरात्रिनिर्णयः माघमासस्य चापरपक्षे या प्रथमा फाल्गुनस्य च। कृष्णा चतुर्दशी सा तु शिवरात्रिः प्रकीर्तिता
ति सामान्यवचनाभिप्रायेणाह शिवरात्रिरित्यसितमाघचतुर्दशीति माघासिते भूतदिने हि राजन्नुपैति योगं
यदि पंचदश्या। जयाप्रयुक्तां न तु जातु कुर्याच्छिवस्य रात्रिं प्रियकृच्छिवस्येति वचनमभिप्रेत्याह ... पार्श्वगा चेद्यदा च

दात्वर्धविधेर्वैतत्कर्तव्या शिवरात्रिः शिवप्रियैरित्यादिवचनपर्यालोचनया त्रिरस्कस्योपरि त्र्यामायोगनिषेधकमित्याशयेनाह
अतएव त्र्यावेकव्यापिनी निशीथसमयाह धूर्ततदीत्यादिरिति असौ शिवरात्रिर्निशीथसमयाह धूर्ममध्यरात्रस्योपरि उपस्था
त्रयोदश्याकुक्ते मुक्तावेन्तदीत्या क्रितौ योदितित्यन्वयः पूर्वैवापरथास्कृतेति अपरथा अर्धरात्रस्योपरि उपस्थायो
गात्रावयविकल्पाः संभवंतीति तत्र पूर्वैव मुनिभिः स्मृतेत्यर्थः । यदा चतुर्दशी दिनद्वये प्रदोषव्यापिनी त्रयोदशी चेद्दिनप
र्याप्तातदा त्रयोदशीयुता देवी दिनद्वुक्तिप्रमाणात् । जागरे शिवरात्रिः स्यान्निशि पूर्णा चतुर्दशीति शिवरहस्यवचनात्स
वैव । यदा चतुर्दशी पूर्वदिन एव प्रदोषव्यापिनी त्रयोदशी चेद्दिनपर्याप्ता तदा । प्रदोषव्यापिनी ग्राह्या शिवरात्रिः शिवप्रियैः
रात्रौ जागरणीयस्मात्तस्मात्तां समुपोषयेदिति वचनात्सैवैव यदा चतुर्दशी क्षितौ यदिन एव प्रदोषव्यापिनी । उदयायाम
श्रीः व्याहरात्रात्पूर्वतः प्राभृत्यात्रात्परस्तात् दिनिवचनात्सैवैव तिलादः । पूर्वविद्धोपवासकतत्तरस्मिन्दिने व्रततिथ
२६ यदा रात्रावप्यस्ति तदा कृष्णाष्टमी स्कंदषष्ठी शिवरात्रिश्चतुर्दशी । एताः पूर्वयुताः कार्यास्तिथ्यंते पारणं भवेदितिस्कंदे श्री २६
यानान्मध्यरात्रेपि तिथ्यंते पारणा विधेया । कृताष्टम्यो दिवा मुक्ता रात्रौ मुक्ता च पर्वणि । एकादश्यां दिवारात्रे मु
वीजयर्णष्वरेदिति कात्यायनवाक्येनामासमयां रात्रावयः प्राप्ते भोजन निषेधस्तस्य रागतः प्राप्तभोजन नियतत्वात्
क्षिप्तदृष्टे भोजने निषेधात्प्रवृत्तेः विधिवैषम्य विकल्पादि प्रसंगाद्दशी शामीयहिंसादिवदित्यन्निप्रत्याह व्रतति

थेरंतेनिशा थेपि तन्नप्यादिति व्रततिथिश्चतुर्दशी । प्रतिमासशिवरात्रिव्रतेतु यतः प्रतिचतुर्दश्यां चक्षुःफलेन मे कृता । त
याजागरणीसत्रो सन्निधौ मे कृतेनदा तेन कर्मविपाकेन मुक्तोसौ पातकैर्नवेतीश्वरवाक्यात्रात्रौ पूजा जागरयोर्विधानाद्ध
र्धरात्रियुतायाः सामान्येन रात्रियोगस्मृति शिवरात्रिर्ग्राह्येति तावत्प्रभृत्युपान्वितेः इति वाक्यात्सैवेत्याशयेनाह
माघमते तत्र सितचतुर्दश्यास्तु रात्रिद्वये । अस्तित्वे च रात्रियुक्ता तत्र साम्येतु पूर्वास्म् तेति कन्माष्टमी रोहिणी
च शिवरात्रिस्तथैव च । पूर्वविद्धैव कर्तव्याः तिथि भांते च पारणमित्यादि विधानात् शिवरात्र्यादि तिथि क्षते न स्तन्न तत्व तिथ्य
तन स्त्रीत च पारणमित्याह इत्यादि सूक्ष्म तिथि व्रते चापि तिथ्यंतस्य क्षये पारणमिति ॥ इति कालनिर्णयदीपिका
विवरणे शिवरात्रिनिर्णयः ॥ अथ पर्वनिर्णयः तुर्यांशैः खलु पर्वणः प्रतिपदो याद्यास्त्रयो ग्राह्यजैः कालः प्रात
रिति पर्वणः पूर्णिमामावास्ययोस्तुर्यश्चतुर्थोशः घटिकाः प्रतिपदाद्यास्त्रयोंशाः एतावानुक्तो यागस्य कालः खलु ।
स च प्रातः प्रातः कालवर्तमानो याग इत्यर्थः । खलु प्रसिद्धौ तत्र च प्रसिद्धिः पर्वणायश्चतुर्थोशः आद्याः प्रतिपदस्त्र
यः यागकालः स विज्ञेयः प्रातरुक्तो मनीषिभिरिति कात्यायनवचनादिति भावः ननु तस्मात्रैयागकाले दृश्यमाणे सं
धौ यजेतेति श्रुतिविरोधः स्यात् मैवं संधेरतिसूक्ष्मत्वात्तत्र कर्मप्रयोगानुपपत्तेः । संधिशब्देन पर्वसंधिसं
निहितस्य कर्मानुष्ठानयोग्यस्य पूर्वापर कालस्य लक्षितत्वात् अतएव कात्यायनः संधिमन्निशीयजेतेति । तथा

अग्नि॰

[illegible]धायन। [illegible]न्वात्संधिकालस्य संधेर्विषयत्वात्। सामान्यविषये त्वाह पूर्वाह्णे वापरेणवा। एवं संधिमान्विति [illegible]
[illegible]धानं ज्ञातव्यं [illegible] श्रुतिः। स एवं धुरि ध्माबर्हिः करोति य [illegible] होत्वोपवसति तथान्वेव
रम्नौ [illegible] हर्यजतीति गोभिलोपि। [illegible] पक्तव्याः पश्चाद् [illegible]
स्त्वन्वाधानादिकं कर्तव्यं प [illegible] प्रतिपदस्तासु यागः करणीय इति यावत्। ततश्च [illegible] श्रुति [illegible]
यश्चतुर्थांशादित्यादिस्मृत्युक्तं पर्ववत्तु धांशादिकं यागकालं चैव करोतीति न विरोधः। तदेतदखिलं प्रत्याख्यातुं [illegible]
त्यादिना। अथ रात्रिसंधौ परेद्युर्यागः पूर्वस्मिन्नन्वाधानमित्याह॥ अथ [illegible] विरतिमत्य [illegible] तस्मिन्कृतो [illegible]
यागः [illegible] दर्शनेपीति अपाविरतंस्वारा रात्रिस्तस्याविरतिरवसानं तद्युक्तं पर्व [illegible] यस्मिन् [illegible] ति तस्मिन्
श्री: न्युतमन्वाधानं श्वः परेद्युर्यागः तथा च लोगाक्षिः। अपराह्णे च वा रात्रौ यदि पर्व समाप्यते। [illegible] श्री
२७ तेयागः [illegible] अन्वाधाय स एवं धुरि ध्माबर्हिः करोति य [illegible] होत्वोपवसतीति श्रुत्या अन्वाधायोप
वस्तव्यमित्युक्तत्वाल्लक्षणया [illegible] वसतिरन्वाधानादिकर्मवाचको ज्ञेयः। तथा च स्मृतिः। उपा [illegible]
यस्त [illegible] सह। उपवासः स विज्ञेयः सर्वभोगविवर्जित इति। तथा च [illegible] रुपवस [illegible] न्वाधानेप्यत्र
वार्तातिश्च। अत एव नियमाभावात्तत्रोपवासादिपुण्यकमित्यभिधानात् [illegible] वाचकोपि तत्र [illegible] न्वाधाने

दिकर्म [illegible] चार्ये [illegible]। अथ [illegible] होत्वोपवसतीति श्रुत्यान्वाधाय एवं [illegible] स्यमित्येक [illegible] कर्तव्यं। तथा चाह
श्वलायनः। अथ पार्वणः स्थालीपाकस्तस्य दर्शपौर्णमासाभ्यामुपवास इति। तदेव स्पष्टीकृतं [illegible] कारिकायां [illegible]
[illegible] समाधा [illegible] दिवा [illegible]। निश्चय [illegible] यातीं दंपती मैथुनेन्नचेति। न तु रात्रौ पर्वसंधौ चापि पराह्
तिपदि [illegible] द्वितीयात् रात्रिमुहूर्तो द्वितीयस्तत्र प्रतिपद्यपराह्णिकी अन्वाधानं [illegible] परतः साम [illegible]
नादि [illegible] र्वं धुर्यागः स्यादिति [illegible] अस्मिन्नेव विषये रात्रिसंधि [illegible]
र्वापि [illegible] प्रतिपदि [illegible] इत्यनेन परदिने यागप्राप्तेः पूर्वदिने प्रातः पर्ववत्तु [illegible]
भवा [illegible] नन्त्रसावकाशं [illegible] अनन्यथासिद्धत्वात् [illegible] दर्शनवत्यामपि प्रतिपदि यागप्राप्त्यर्थं [illegible] रात्रिसंधि [illegible]
[illegible] मुहूर्तादिशास्त्रेणाविपरीतमेव [illegible] नीयं। तदेतदखिलं प्रत्याख्यातुं रात्रिदर्शनेपीति [illegible]
[illegible] इत्यर्थः। अपराह्णेपि पर्वसंधौ परेद्युर्याग इत्याह॥ अथ [illegible] र्तनाह धृतः पर्वति परतायकादि [illegible] आ
नादि [illegible] नात्संधिर्यदावर्तनमित्युक्तत्वात् [illegible] पराह्णयोः संधिरावर्तनं [illegible] मध्यमित्यर्थः। [illegible] धृतः उपरि
[illegible] पराह्ण इत्यावह परतः परदिने अपराह्णे [illegible] न्वाधानं अपराह्णे च वा रात्रौ इत्यादि स्वन। [illegible] त्रिमु

द्वितीयादि द्वित्यादि वचनात् तथान्य [illegible] प्रतिपदः [illegible] द्वितीया [illegible] स्यातमी
वचनं निवत्यादपरान्ह संधिव्यापिनी मुहूर्ता द्वियाम [illegible] त्रिमुहूर्त [illegible] प्राता [illegible] स्वं
रिं दीक्षणी। [illegible] तत्र [illegible] विहित [illegible] पर्वण [illegible] यथा [illegible] तत्र परदिने आदि [illegible]
नि [illegible] प्रसारण [illegible] दिया [illegible] प्रतिप [illegible] स्यात् [illegible] तथा पर्वणो चतुरीयत [illegible] द्वितीयादि
ज्ञानु [illegible] द्वितीया [illegible] त्र्यमान [illegible] विहितो पर्वणोत्र आदि दिवसे [illegible]
अर्थात् [illegible] धान ज्ञेयं। [illegible] मध्याह्ने यदि पर्वसमाप्यते [illegible] पर्व [illegible] मा
श्रीः हि [illegible] प्राप्तावत्तनयोस्तत्पर्वा [illegible] तोयागा [illegible] तस्मिन्नेव [illegible] मिति। प्राप्ता [illegible] मध्या
२८ [illegible] पर्वविरतो [illegible] ने ध्रुवं निश्चित तस्मिन्न [illegible] सीधि दिवसे [illegible] अर्थात् [illegible] धानं ज्ञेयं। [illegible] श्री २८
[illegible] यदि [illegible] पुनः प्रणी [illegible] कुर्यात् [illegible] नान्य [illegible] वचनेन [illegible]
[illegible] विधानात् परा [illegible] वचन नियमाद्य परे [illegible] योग इति केचिन्मतं। त्रिमुहूर्ता द्वितीयादि
त्यादि बहुवाक्यविरोधात् [illegible] लिंगे ध्रुवमिति। यदा [illegible] प्रतिपदा
[illegible] समाप्यते द्वितीया [illegible] इति काले निर्णय [illegible] त्रिम [illegible] सा

[illegible] यातृ [illegible] पर्वणः प्रतिपदः [illegible] द्वितीया [illegible] तिथि [illegible] मावास्या [illegible] सायान्ह [illegible]
यात्रा [illegible] पर्वणः प्रतिपदः [illegible] द्वितीयाप्र [illegible] तिथिः अल्प [illegible] वसति अत्र [illegible]
तात् [illegible] पर्वणोमावास्यायाः प्रतिपदः [illegible] द्वितीयाप्र [illegible] तिथिः [illegible] द्वितीयाक्षयगामिनी। [illegible]
स्यादिनेय [illegible] तथा [illegible] स्मरणं। चतुर्दशी [illegible] द्वितीया [illegible] यगामिनी। [illegible]
स्यादिनेय [illegible] तथा [illegible] स्मरणं। चतुर्दशी [illegible] तथा [illegible] पर्व
वास्यां [illegible] क्रियेति। प्रातर्यदि [illegible] संधिवयजे कालो [illegible] स्यात् तथा [illegible]
दिवसे यागस्तदापीष्यत इति यदा परान्ह संधि [illegible] योगस्य कालः [illegible] दिनद्वये प्रातः प्रातः कालस्या
[illegible] तथा अपरान्ह संधि [illegible] यत्र दिनद्वये [illegible] दिवसे याग [illegible] न्यायः। [illegible]
[illegible] यदा पूर्वदिने प्रातः पर्व चतुर्दशी [illegible] उत्तर दिने [illegible] तीयां [illegible] तदा अपरान्ह संधि [illegible] योग इति
[illegible] चतुर्दश्यां त्रिमुहूर्ता द्वितीया [illegible] दित्यादि बहुवाक्यविरोधात्। तथा पर्वणो [illegible] द्वितीया
[illegible] चतुर्दश्यां [illegible] इति [illegible] योगकाल विधानात् चतुर्दश्या [illegible]
दिने [illegible] द्वितीयास [illegible] यस्मात् [illegible] पूर्व [illegible]
[illegible] तथा यदा पूर्वदिने पर्व [illegible] तृतीयायां [illegible] परदिने प्रतिपच्चतुर्थी [illegible] मास [illegible]
कालं [illegible] पौर्णमास विधायक वचन सामर्थ्यात् पर्व [illegible] तृतीयायां [illegible] निदिने
[illegible] चतुर्थी [illegible] इति प्रतिपच्चतुर्थी [illegible] यागस्यानिवारितत्वात् [illegible]

यागस्यानिति [illegible] ज्ञानात्करणीन घटते यदि [illegible] करोति तदा [illegible] दृश्यते तत्
स्वयं इति [illegible] कृत्वा [illegible] ज्ञातव्य इति कात्यायनवचनं सत्वाह कुर्यात् [illegible] तिरर्थी [illegible]
[illegible] भवतीति [illegible] इति विष्णुधर्मोक्ते [illegible] पर्णि [illegible] इति [illegible]
स्तत्करणीयागसमाप्तं पश्चतोप्रतिपदि [illegible] तथा प्रतिपदि यागो क्रियमाणे तत्रैव यागस्य
[illegible] तत्रैव पर्वणि यद्यपि समाप्तिः [illegible] तथापि [illegible] विधायामिति वचनेन पर्वणि यागसमाप्तौ [illegible]
[illegible] विधानात् प्रतिपद्युक्तेति [illegible] तथाच कालनिर्णयकाराः प्रातःकाले समाप्ति
[illegible] विरम्य [illegible] पर्यंते प्रतीक्ष्य [illegible] प्रतिपत्कालसमाप्तिपदार्थ एव कर्तव्य इति । तिथिः परस्या
[illegible] तथैव [illegible] तासामथ [illegible] तथा [illegible] प्रथमे दिने तत् इति
[illegible] पर्वसंधिज्ञानं कार्यमित्युक्तं भवतीति कालनिर्णयकारोक्तिमलिम्लुत्याह [illegible]
[illegible] रति [illegible] उत्तर तिथि प्रतिपदो [illegible] आदि पर्व दिने
[illegible] समाप्तिः पर्वसंधि [illegible] इत्यर्थः [illegible] तत्पर इति
[illegible] निर्णयं [illegible] अथ द्विधात्र [illegible] इति [illegible]

ये प्राहुः पूर्वाह्णे इति प्रकारे । यतो मध्याह्ने संधिज्ञास्त्रं पूर्वाह्णापराह्णयोर्यः संधिस्तत्र [illegible] पर्वप्रतिपदोः संधि
[illegible] तत्र मध्याह्न [illegible] परित्यज्य [illegible] मध्यमेव प्रतिपादयति अतः शातातपो [illegible]
[illegible] पूर्वाह्णे [illegible] पर्वसमाप्यते । तदोपवासः पूर्वेद्युः [illegible] याग इष्यत इति । तस्मात्पूर्वाह्णेऽपराह्णे
[illegible] प्रकारेण द्विधा [illegible] पर्वनिर्णयो ज्ञेय इत्यर्थः । [illegible] स्यादावर्तन [illegible]
[illegible] सान्वाधान [illegible] विधानमिति अथावर्तनसंगवयोर्मध्ये राकायाः पूर्णिमायाः [illegible]
[illegible] पूर्णिमायां सान्वाधानस्य यागस्य विधानमनुष्ठानं वा विकल्पेन स्यादिति । तथाच कात्यायनः । संधिश्चे
[illegible] पौर्णमासी विज्ञेया सद्यस्कालविधौ तिथिः । एतत्र विधानं वैकल्पिकं [illegible]
[illegible] इति वचनादिति [illegible] निर्णयमाह अथ [illegible] राकाक्षयः । तस्यां
[illegible] तस्यां [illegible] यागस्य इति [illegible] सार्वविकोऽविधा तस्यां
[illegible] तिथावुत [illegible] मध्यंदिनात् [illegible]
[illegible] पर्वणः संधिरपि [illegible] तस्यामुपोष्याथ परेद्युरिष्टिरिति [illegible]
[illegible] निर्णयमाह । विरमेत्तु पर्वतरणे [illegible] आदौ [illegible] सान्वाधान

मन्वान्तरप्रागावर्तनेनस्यके तस्कृपर्वविच्छेदोपश्चादिकं वेरुत । कर्तव्यं प्रकृतीष्ट्यनंतरमिति तरणेः सूर्यस्य भत्राग्नि
अपराह्णसंधिदिने । तथाचोक्तं । अर्धादह्नोभवतिनियतं पर्वसंधिः परस्तात् कृत्वातस्मिन्नरुनिलुपतुसंध्यएव द्वि
हेवा । आरंभ्याथप्रकृतिस्थवेत्पर्वसंधिः पुरस्तात् कृत्वातस्मिन् [illegible] कृतिमथवस्यात्परेः सद्यएवेति । एवमहसीभेमिति
काकासंलवातसद्यएवेत्युक्तं । अभीवाविहितविशेषकालासु विकृतिषु पशुषु च निर्णयः । यत्रतु कालविशेषोध्यहकाल
त्वं तत्रश्रूयते तत्तथैवानुष्ठानमित्यवगंतव्यमिति कालनिर्णयकारोक्तेरितिभावः । यद्यपि दर्शपौर्णमासविध्यतिदेशा
त्पश्वादिविकृतेः पर्वकालत्वात्कालः प्रतिभातितथापियदृष्टार्यादि फल्गुनायादिसोमनयजेतामावास्यायांवेतयो
र्णमास्यांवायजेतेत्यापस्तंबेनविकृतोकालविधानात् विकृत्यानवयोगसमाप्तिः तच्चादोस्याद्धि कृतिरित्यादिनाऽ
श्री प्रकृतिक्रमे वेतिद्वयं आग्रयणेष्ट्याः कालविशेषमाह अथाहर्ह्रीहिपर्वक्षये द्वेष्ट्याः परमन्तमाग्रयणकं प्राक्पौ श्रीः ३०
र्णमास्याश्वतदिति तथावार्तिककारः यजेत्सर्वपौर्णमासे दर्शेनवेऽप्ययतीति । नवेष्ट्याग्रयणेष्टिः । अन्वा
धानदिनेवर्ण्यान्यारुपरिशिष्टे । शारदीमासंमसूरं [illegible] कारद्वकारः । मासमधुपरान्नानि [illegible] कृति
इति कालनिर्णयदीपिकाविवरणे पर्वनिर्णयः समाप्तः अथ ग्रहणकालनिर्णयः नन्ग्रहणे
ग्रहणे ग्रहणग्रस्तः सर्वैवचास्पृश्यानामिवग्रहणेत्रयं चरात्रिनं इति सूर्यग्रहणे ग्रहणप्रहरतः ग्रहणप्रहरात्पूर्वयामानी
प्रहर

सूर्य

चतुष्के रात्रिनोग्रहणेवत्सेवनाश्नीयादित्यन्वयः । तथाचवृद्धगौतमः सूर्यग्रहेतुनाश्नीयात्पूर्वयामचतुष्टयं । चंद्रग्रहेतुया
मांस्त्रीन्बालवृद्धातुरैर्विनेति । ग्रहणंतुभवेदिंदोः प्रथमादधियामतः । भुंजीतावर्तनात्पूर्वं प्रथमेप्रथमादधइतिमार्कं
डेयवचनेनतु यस्मिन्यामेग्रहणंतस्मात् पूर्वयामत्रयं परित्यज्य भुंजीतेत्युक्तंभवति । तिकालनिर्णयकारिकाव्याख्याने अत
एवग्रहप्रहरतइत्युक्तं ग्रस्तास्तगतेत्वनुतो । दृष्ट्वा मुक्त्यपरेद्वि भोजनमिति अन्यस्यग्रस्तास्तगतेनघटतइत्यर्थःसि
त्त्यांश्चंद्रसूर्ययोर्ग्रस्तास्तमितत्वेतौदृष्ट्वा सूर्योदृष्ट्वा आप्लुत्यस्नात्वा परेद्विभोजनंकुर्यादित्यर्थः । तथाचोक्तं । ग्रहकाले
तुनाश्नीयात्स्नात्वाश्नीयात्तु मुक्तयोरित्युक्त्वा स्नात्वा दृष्ट्वा परेद्युर्ग्रस्तास्तमितयोस्तयोरिति अथाहस्त्रीतर
त्यर्कः [illegible] ग्रस्ताद्युग्रहणमतःप्राक् इति । अर्ककाबालकाः नायुर्नभुंजीरन् । सायाह्ने ग्रहणं चेत्स्यादपराह्णेनभो
जनं । अपराह्णेनमध्याह्ने मध्याह्नेनतुसंगवे । भुंजीतसंगवे चेत्स्यान्न पूर्वं भोजनक्रिया इति मार्कंडेयवाक्ये वृद्धादिवि
षयं बालवृद्धातुरैर्विनेतिवृद्धगौतमोक्तेरितिभावः अथपुत्रवतीश्चेत्कृत्ती । हित्वाशास्त्रेराग्रहणेऽपरतोवा
ष्टास्तनोपवसेदिति येतु [illegible] कृत्वाप्यकापरतेश्चिवाग्रहणाद्धर्मि
पिवाऽद्यादश्नीयाद्वनोपवसेत् उपवासंनकुर्यादित्यन्वयः । तथाचस्मृत्यंतरे । सायाह्ने संगवेश्नीयाच्चारदसं
गवादधः । मध्याह्नेपरतोश्नीयान्नोपवासोरविग्रहे । शारदोऽपराह्णः यदपराह्णोथशारदइतिश्रुतेः । रविग्रह

इति पाद्मोक्तस्यापुनर्ग्रहणं। एतच्च ग्रहणव्यतिरिक्तविषयं। आदित्येह्नि संक्रान्तौ ग्रहणे चन्द्रसूर्ययोः। पारणं चोपवासं च
न कुर्यात्पुत्रवान्गृही। इति जैमिनिना तस्यैवोपवासनिषेधोक्तेरिति ॥ ननु यदा ग्रस्तास्तमयस्तदा दिवा रात्रौ च निषि
द्धे भोजनकाले यदा रात्रौ ग्रस्तोदयस्तदा दिवा रात्रौ च न भोक्तव्यमिति स्थितं। दिवा रात्रौ न भुञ्जीत अर्धरात्रे न वर्जयेत्। अस्तंग
तायां तु संध्यायां सन्ध्यायां परे ह्नीति वचनात् नाप्युपवासः। पुत्रिगृहिणः स्नाने निषेधात् अतस्तेन किं कार्यं उच्यते तदा सा
याह्ने यामे चेत्यादित्यादिपक्ष आश्रयणीयः यतः तिथिकालनिर्णयकाराभिप्रायेण। ग्रस्तस्यास्तमयात्पूर्वं यदि तदा
पूर्वस्यामेव यामे हातव्य॥ तत्काध्यादिति सपुत्रवान्गृही चन्द्रसूर्यग्रहे भुक्त्वा प्राजापत्येन शुध्यति। तस्मिन्नेव दिने तु
कालत्रिरात्रेण शुध्यतीति कात्यायनेनोक्ते प्रायश्चित्तमाह ग्रहकाले तु कुर्वन्कामचारादिभिर्निषेधस्यातस्तु
न्यत्र ग्रहस्पर्शादारभ्य तदर्थं त्रिरात्रमिति कामचारात्प्राजापत्यं। तदर्थं त्रिरात्रं शुद्धप्रायश्चित्ताय। आतुरस्त्वत्र नियमेन
तु रात्रौ भोजने निषेधस्य दोषाभावादेतत्प्रायश्चित्तं रात्रिकविषयं तात्पर्येण बलवानित्युक्तं। नित्यं भयोस्त्वनयोस्तु विश्व
वयोर्द्वयो वा ग्रहणयोर्व्यतीपाते च पर्वसु। अहोरात्रोषितः स्नात्वा श्राद्धदानं तथाचरेत्॥ यः करोति त्रिरात्रं तमातस्य
स्याद्वक्ष्यमेवं तदित्याद्यर्थेनाह पुण्यं त्रिरात्रं मतोऽज्ञानेयहं दिनं पूर्वं तत्रोपवासो ग्रहणे मिति एकरात्रमुपोष्यैव स्नात्वा दत्वा स
र्वं तकिंनः कंदुका दिवसपर्यन्ते रात्रिः पापको व्रातः। त्रिरात्रं समुपोष्यैव ग्रहणे चन्द्रसूर्ययोः स्नात्वा दत्वा च विधिवन्मोद श्री ३२

तेन ब्रह्मलोकमासेदिति लिंगपुराणमत्रिश्चेत्याह तस्मात्सर्वदिनत्रयमेव बलिनां पापपहरं स्मृतमिति शक्तिस्तु कल्पात्
बलिनामित्युक्तौ। तस्मादिति ल्यब्लोपे पंचमी तत्र एकदिनमारभ्य पूर्वं त्रिपुदिने चित्यर्थः यासोरर्कस्य रवौ विधोन्नरा
शिनः स्याच्चेत्तच्चूडामणिस्तत्रानन्तफलमिति, रवौ आदित्यवारे। विधौ सोमवारे तत्र भाव्यव्यासः उदयः सूर्यवारे सोमे
सामयज्ञस्तया चूडामणिरिति ख्यातस्तत्रानन्तफलं भवेदिति यहा यदि भवेद्ब्रह्मप्रयागे वरदेति चन्द्रसूर्योपरागयोः
प्रकालः स्यादिकार्तिके मेघे च तदा प्रयागे वरप्रद। तथा देवीपुराणे। कार्तिके ग्रहणे श्रेष्ठं गंगायमुनसंगमे। गंगाय
मुनयोरिति सर्वापि त्रिवेणी चापि पुण्यक्षेत्र प्रतीति एकवचनावः मार्गादौ यक्रमात्प्रशस्तमातस्तु देविका नर्मदा त
र्तिके क्रमाच्च सरितः पुण्याति मार्गादौ मार्गशीर्षादिमासे। गंगा चन्द्रभागा तपरा वितस्तापि गंगेत्यर्थः शुभतमाः स्नानेनयवं
पीडनामकल्पसवितः। पुण्यायास्नानेन श्रेयो जनक्रमं। एकैकं मासादिति पदं मासत्क्रमयोत्कैश्चित्पुनदीक्रमयातत्कृते
ग्रहणे पुनर्माघे च पुण्यासरस्वती। वैशाखे तु महापुण्या चन्द्रभागा सरिद्वरा। ज्येष्ठे तु कौशिकी पुण्या आषाढे तापिका नं
दीश्रावणे सिंधुनामा तु तथा भाद्रे च गण्डकी। आश्विने सरयूः श्रेष्ठा पुण्यभूयः पुण्या तु नर्मदेति अथ सर्वाः शुभा यां

गा[illegible]सकंकार्येहरति तथाचमत्स्यपुराणे। गांगाकनखलेपुण्या प्रयागेपुष्करेगया कुरुक्षेत्रेतथापुण्यं राहुग्रस्तेदिवा
करे। तथाचव्यासः। सर्वभूमिसमंदानंसर्वेब्रह्मसमाद्विजाः। सर्वंगंगासमंतोयंराहुग्रस्तेदिवाकरे। इदोले स्नानंपुण्यंर्व
द्वापुपेजातस्त्रियारि अथककर्ष्टस्नानादिकंतिहरात्रावपीति तथान्दबक्रयपाश्नानंचदानंचसूर्यस्यग्रहणे
सामस्यापितथाराचेस्नानंदानंविधीयतइति अथापन्यमन्वोनुयादामेनहस्ना[illegible]थवेति पित्रेष्ठाकात्यायन
आपद्यनारोतीर्थेचदैस्नस्येतथा।आ[illegible]मन्थार्दपञ्चरेतेभिर्नारस्थापिचेति कालेपार्वतिआरवत स्नानं
दमशाने[illegible]व्यापिपापाति पुण्यकरोयइति शास्त्रानुज्योतिःस्पर्शाद्यावतियत्[illegible]माणककेयहः स्मृतिःतिःअत
२२ ता। दुर्शनस्य[illegible]स्तस्यायपिनाप्येवातिकाकवतिता। वतिकाकेपुण्यकरः। प्राकरस्पर्शंतथावकाकेनैपय
सकीतोपुण्यकालेकृत्स्नाप्रयत्नकका[illegible]दृश्यपरम्मुयावद्द्र्शनगोचर इति आबालिकेवनेयावद्दर्शनगोचरइति
पदमाख्यिप्रणिधरते। तस्माद्यावतिकाकेनग्रहस्पर्शपरग्राहा[illegible]ततीति। स्नानंपुण्यकाकइत्यर्थः। यद्योमस्पतत्थ
मद्दानविषयत्वमेवयता विवक्षितेतिकेचिदिति अथविपकले स्नानंस्त्र[illegible]दिति सम्यकतथानपाद्व
न्मते। स्नूर्यग्रहणदर्शनोत्तिविक्रयस्तथा। तत्रस्नानेनकुर्वीतस्नानंदानेनचकिंचित् स्पर्शतांहुतिरनमध्यसमये
हामामरावेसर्वते। सातेरवलुनुयमानेसमानेकोउनसमहुतिरिति अनेके। आहुतिः स्नानंतथा। रात्रौ

तेवर्च्चं। स्नानेस्यादुपरागादौमध्येहोमस्सुरार्चनं। तथाचवनीतरि। स्पृश्यमानेचवेस्नानंमध्येहोमोविधीयते। मुच्यमानेत्रये
दानंमुक्तेस्नानंविधीयतइति अन्नंपक्वमिहत्याज्यमिति इत्ययहणे। तथाचवृद्धगौतमः। सर्वेषामेववर्णानांसूतकं
उपस्थिते। स्नात्वाकर्माणिकुर्वीतशृतमन्नंविवर्जयेत्इति। श्रुतीस्थो। सचस्नानंस्नानेमतनयेइति तथाचदेवल
स्तोकः। सर्वेषामेववर्णानांसूतकंराहुसूतके। सचैलंतुभवेत्स्नानंसूतकान्नंविवर्जयेदिति अथाशौचेपिराहुदर्श
नकनेस्नानादिकर्मस्मृतमिति तथाचलिंगपुराणे। वैदूर्ल्यपहरेमायात्सूतकेमृतकेपिच। अस्नात्वीमृत्युमाप्नोति
स्नायीपापंनविंदतीति। आदिशब्देनहोमादि। नपायन[illegible]द्वजन्मनः। स्मार्तकर्मपरित्यागोराहोरन्यत्रसूतकेइति। राहु
सूतकंविनाअन्यस्मिन्सूतकइत्यर्थः ज्येष्ठामित्रेचवैश्वदेवहरितस्मात्स्वभविषाळ्न्वेद्वीरार्कयहणेतुकार्वरुमिति
। मित्रमनुराधावैश्वदेवमुत्तराषाढाहरिअभिजित्श्रवणाग्नेयरोहिणीश्रविष्ठाधनिष्ठा। तथाचगार्ग्यः। ज्येष्ठाश्चाग्नेय
थामैत्रंपावनंश्रवणस्तथा। वैरुर्वेवैश्वदेवंचपुष्येरुतस्यमंडलीमंड[illegible]केस्मिन्समुत्पन्नंग्रहणंजगतीयुजे। आनंदंस्ते
वैचलानंविदधातिदिनाधिपत इति अतोन्यत्राउत्तममिति अतान्यत्रएतद्व्यतिरिक्तेषुनक्षत्रेषु। तथाचगार्ग्यः। तिभ
ज्य[illegible]परंदेवस्यमक्षयंतत्क। एंद्राग्निमित्रेदेवैवसप्ततम्यानकांगणः। [illegible] आनकमेकेदर्शयहणेर्वेअस्यै
प्रहः। राहोर्भयकरीविद्यात्तत्रानीवक्रदापकर। आदितुधीतथापा[illegible]मुकमाप[illegible] पीवरा[illegible]। दारुणीसर्पदं[illegible]वर्ती

वारुणं मैत्रं केंद्रस्थिते। एतस्मिन्नुपरागः स्यान्मौढे केसरसूर्यमाः। दुर्भिक्षामयनाशाय प्रशानामितिनिश्चयः। ...
...मादीनि चत्वारि च पुनर्वसुः। सौम्यं देवाश्विनं त्वष्टं वायव्यं मैत्रं केंद्रवत्। सामर्थ्ये सति यच्चैव दुर्भिक्षं कुरुते। निराकृत्याग्नि
रस्त्रादिकोपश्च मैत्रं केंद्रस्मिन्नुपप्लव इति तत्र तु। क्षमापालो विदधीत शान्तिकमिति तथा च वसिष्ठेनैतान्येव मैत्रं का
कृत्वोक्तं। आग्नेये कारयेद्धीति शान्तिं कुर्यात्तु वारुणे। वायव्ये शान्ति स्थितमाहेन्द्रे नैव कारयेदिति। भूपालनेराज्ञोधिकृ
तत्वात्तेनैव शान्तिः कार्येत्युक्तं। अथ स्याद्धेतुहोराजन्मने तत्र वीतस्यो... ततनुयाद्धीतिं स्वहोरासु चेति होरालक्ष्मी
तथा चोक्तं। होरायां... यस्य नक्षत्रे वा निशाकरः। प्राणसंदेहमाप्नोति सर्वदा नीमरणं स्मृतमिति। तथा। यस्य त्रिज
न्मर्क्षे ... दिवाकरो। तज्जातानां भवेत्पीडा येन राः शान्तिवर्जिता इति। कार्यं नैव च त्रयोदशातिथि
२२ प्रारब्धं मांगल्यकं वर्ज्यं चंद्ररविग्रहे भुजंगगुरिति चंद्ररविग्रहे भुसत्सु त्रयोदशातिथिं प्रारभ्य नवकं मांगल्यका श्रीः
र्यं वर्ज्यं भुजंगगुरित्यन्वयः। तथा वाक्य। त्रयोदश्यादितो वर्ज्यं दिनानां नवकं ध्रुवं। मांगल्येषु समस्तेषु ग्रहणे चंद्रसूर्य २२
योरिति। प्रकारांतरेणाह केचित्तु चंद्रग्रहे। द्वादश्यादिकमन्नितिथ्यवधिकं वै धं रवेस्तु ग्रहे प्रारभ्य ... तिथिं ... वधि
कमिति ई... तिथिरवधिरवधीत तथा वसिष्ठः द्वादश्यादितृतीयांतो वेधः इंदुग्रहः स्मृतः। एकादश्यादिकः सौरश्चतुर्थ्यं
तः प्रकीर्तित इति रवेरुग्रहेश्व... प्राक्पश्चाद्दिनानि तथा ग्रहदिनं निंद्यमिति ग्रहे रवेरुग्रहे तयोरिति वचनात् रवे

ध निषिद्ध... माह। न ह्युपाकृत्य तावदुत्सर्गजपहोमयज्ञकरणे बोध्यमावश्यकमिति तथा च वचनं। नित्यनैमित्तिके जा
प्यहोमयज्ञक्रियासु च। उपाकर्मणि चोत्सर्गे ग्रहवेधो न विद्यत इति ॥ इति कालनिर्णयदीपिकाविवरणे ग्रहण
कालनिर्णयः ॥ अथोपाकर्मकालः तत्र सर्वेषां सामान्यतो मुख्यकालमाह वेदोपाकृतिरोषधिप्रजन
नपक्षे सितश्रावणस्यादिति वेदानामुपाकृतिरुपाकर्म श्रावणमासि सितपक्षे ओषधिप्रजनने ओषधीनां प्रा
दुर्भावे सति स्यादित्यन्वयः। तथा च याज्ञवल्क्यः। अध्यायानामुपाकर्म श्रावण्यां श्रवणेन वा। हस्तेनौषधिभावे
वा पंचम्यां श्रावणस्य चेति उपाकर्म केषामधिकारिणां स्यादित्याकांक्षायामाह ब्रह्मव्रतिनो ...
चेति ब्रह्मव्रतिनो ब्रह्मचारिणो तथा च ... समावृत्तो ब्रह्मचारिकल्पेन यथान्यायमितरे ... इति
समावृत्तस्नातकाः ... गृहस्थः इतरे ब्रह्मचारिणः अथ यजुः आश्विनी श्रावण्यामिति। अथातोध्या
योपाकर्मौषधीनां प्रादुर्भावे श्रवणेन श्रावण्यां पौर्णमास्यामित्यादि ... यद्यपि सामान्येन प्रवृत्त
तथापि बह्वृच सामगयोः कालविशेषस्य विधास्यमानत्वात् यजुर्वेदिनां श्रावण्यां पौर्णमास्यामुपाकर्म विशे
षितमिति तिलावः। अस्मिन्कर्मणि परविद्धो विहितः। अस्पष्टविधिः पूर्वविद्धः कालः स्मृत इति वक्ष्यमाणत्वात्। य
दि पौर्णमासी तत्कर्मकाले दिनद्वयं व्याप्नोति न व्याप्नोति वा तदा परैव ग्राह्येत्युक्तं श्रावण्यां तैत्तिरीयकाः। बह्

पंग्यां

ःश्रवणे कुर्युर्हस्ते कौतिवर्जितः इति बह्वृचपरिशिष्टात्तैत्तिरीयाणां परा इतरेषां तु हस्तेत्याह ॥ बह्वृचगाल्व
मैत्रसमयैर्वा प्राप्तो तिसा वेन्नवा कार्या। तैत्तिरीयाखिलैः परदिने पर्वेतरयोरुभयोरिति सामपूर्णिमा इतरैरन्य
यजुर्वेदैर्बह्वृचैः। बह्वृचाः श्रवणे कुर्युरित्युक्त्वाह स्मृतिः श्रवणे उपाकर्म कार्यमित्याह ॥ ऋग्वेदानुपाकर्म
त्रिकाले विलोपरिति विलोपस्तेन श्रवण इत्यावह चोदनैकुतिः स्वीकार्यं परेति श्रुतिः श्रवणः तथा वृत्तिमन्यत
पाहत्युत्तराषाढा उपाकर्मणि वैकल्पे धनिष्ठामिश्रिते कार्यमुपाकरणं सीद्धि नमिति। सिंहे वा तु पुष्यस्थिवालिकेम्ल
रे बहिः। कुंदाग्रामिलिताः कुर्युः कर्कसर्वदस्रा। तुत्तापक्षे तु हस्तेन उपाकर्म परान्हिकमिति गर्गवचन। सामगैर
स्तेउपाकर्म कार्यमित्याह ॥ अथ साम्नां विदिमां हस्तेविद ध्याक्रियामिति साम विस्तामवदी। इसां उपाकर्म लक्षणं
सं० २४ तदुक्तं परविद्धएव विहितं कुर्यादिति तदुक्तं तस्य हस्तस्य च धरिन द्वयेउक्तकाल व्यापित्वे। तथा च परिशिष्टे। धनि सं० २४
ष्ठा प्रतिपद्युक्ते त्वाष्ट्र ऋक्षसमन्विते। श्रावणे कर्म कुर्वीत ऋग्यजुः सामपाठका इति। त्वाष्ट्रऋक्षसमन्वितं चित्रासं
युक्तं हस्तइत्यर्थः। अथोपाकृते कालेऽस्तीयहस्तकर्मायदि नो मासः सिताष्टम्या॥ याज्ञवाजसनेयिव दत्तमु
खेनस्तान्विताकें वकावान्याहस्तयुता तिथिर्भवेत्तु वेति ॥ अथ यजुपाकृते आश्वलायने नाक्तस्योपाकर्मणः काले
यहस्ते कर्मोक्तर्यस्येकातीस्तात्रवतः तदानीमासः श्रावणमासस्य हस्तान्विताकें वकावासितायां पंचमी अथवा

श्रावणशुक्लपक्षवर्तिनी अन्या तिथिर्हस्तान्विता भवतु सा वाजसनेयिबह्वृचयजुर्वेदैर्याह्येत्यन्वयः। तथा च स्मृतौ उपाक
र्मन कुर्वीत कर्मादौ त्वाम्यर्थे उर्विद्रः ध्यहस्तेकातियुक्ते शुद्धहस्त श्रवणपर्वीक्षितिनिषेधात् हस्तेनोक्तविशावेवापंचम्यां श्रा
वणस्यविति सर्वशाखासामान्येन याज्ञवल्क्योक्तो विकल्प आश्रयणीयः स च विकल्पः हस्तेनयुक्ते हनि वा पंचम्यां
वतित्वानस्तत इति कालनिर्णयकृदुक्तौ स्यात्। यः संक्रांतिर्ग्रहणे वापि पौर्णमास्यां यदा भवेत्। उपाकृतिस्तु पंचम्यां कार्या
वाजसनेयिभिरिति स्मृतिमहार्णवोक्तेर्यजुर्वेदिमध्ये वाजसनेयिनामेवोक्तो विकल्प इति भावः ॥ अथ स्याद्यादिश्रा
वणी संक्रांत्यादियुता तदा खिलविधिः स्यात्प्रोष्ठपद्यां पंचम्यां स्वस्तित्तिरिशाखिनां नन्नसः पंचम्यमीषां स्मृताति
अथ यदि संक्रांत्यादियुता श्रावणी हर्षिमस्यात् तदा तैत्तिरीशाखिनामयमुपाकर्मरूपो खिलविधिः प्रोष्ठपद्यां
नन्वपदस्य हर्षिनाप्यी शस्तः प्रशस्तः। कुतः सर्वसाधारणोक्तकालस्य प्राह्ल्पसायी यतो नकस्य पंचमी अमीषां न स्मृताद्
स्ततोक्तेरित्यर्थः। अथ मानद्रयः। तैत्तिरीयाणामपि पंचमी विधाने कार्या वाजसनेयिभिरिति विशेषविधिर्व्यर्थः स्यात्
अतः अथातः स्वाध्यायोपाकर्म श्रावण्यां प्रोष्ठपद्यां वा तिवासिद्धोक्तो विकल्पो ग्राह्य इति। तथा च कालनिर्णयकारे
रूपसीदृतं तस्मात् कृत्स्नं कौतिर्ग्रहणादी श्रावण्यां तैत्तिरीयकैः प्रोष्ठपद्यामुपाकर्म कार्यमिति सिद्धमिति। श्रावण्यां वा
र्गमस्यामाषाढ्यां वापाकृत्य कौदस्यधृतेति तैत्तिरीयाणामस्तु हस्ताध्यायिनां स्यात् विकल्प आश्रयणीय इत्याह

प्राप्त्यवासन्नकल्पतोतत्र विहिता बौधायनीयेहि कैरिति अत्रयद्यप्यादिषु श्रावण्यां सत्यां अनुकल्प विकल्प
सर्वेषां स्युरसंभवेऽस्य समया गौणाः स्युरत्र यद्युदिता इति अस्य मुख्यकालस्यासंभवे स्वस्वगृह्योदिता गौणाः समया
काः सर्वेषां स्युः। तथा च कालनिर्णयकारैः। तत्र कृष्णानुसारेण व्यवस्थित विकल्पोपपत्तेर्नाव्यवस्थितविकल्पाश्रयणं
युज्यत इति ओषध्यप्रभवादिना तु घटते वेह श्रावणातिक्रमो यत्र स्युः सितपंचमी श्रुतिकरान्द्रसितं पर्व वा। अत्र
रेवव्यथास्वमिति सितं पर्व पूर्णिमा करो हस्तः। यथास्वं ऋग्यजुःसामवेदिभिः क्रमेण श्रुतिपर्वकराख्याः सर्वे सिता
पंचमीति। तथा च मनुः। श्रावण्यां प्रौष्ठपद्यां वाप्युपाकृत्य यथाविधि। युक्तश्छंदांस्यधीयीत मासान्विप्रोऽर्धपंचमानीति
अर्धः पंचमो येषां ते तथोक्ताः। अपिशब्देन त्वाद्रपदश्रावण्योः पंचमीनाम्नुपादानं। अदृष्टौषधयस्तस्मिन्मासेतु
वीतिवातदानात् परमासि श्रवणेन तादृश्यत इति बहुत्व परिशिष्टात्। तथा प्रोष्ठपद्यां हस्तेन उपाकरणमिति गार्ग्यो
क्तेः प्रोष्ठपदी त्राचेत्यर्थः अस्य तु विधेः स्वोक्तकालः स्मृत इति अस्योपाकर्मणः। तथा च श्रुतौ। ऋग्वेदुपाकृति
पौर्णमास्यां पूर्वाह्णे एवत्विति अर्थात्कर्षोऽस्य च सामगान्यविदुषां कालस्य गृह्यक्तवदिति सामगान्यविदुषां
सामवेदिव्यतिरिक्त वेदविदुषां। तथा च कात्यायनः। उत्कर्षः कालहृद्धोस्यादुपाकर्मादि कर्मणि। अग्निपकादि हवनी
नलकर्मसु नादिह। यत्तु अस्य अर्थस्य वचनं हस्ताहस्तु नोत्कर्षस्तु अर्थपिशुनादिह। उपाकर्म भगवद्यां हितादिष्टं यावदि

त इति छंदोगविषयं तेषां कालहस्तेऽपि सिंहे रवावित्यादि गार्ग्यवाक्येन सिंहार्के स्वोपाकर्मविधानादिति भावः। ह
त्वोपाकृतिमथ्यसे श्रुतिगणं पक्षद्वयं इति श्रावण्यां प्रौष्ठपद्यां वाप्युपाकृत्य यथाविधि। युक्तश्छंदांस्यधीयी
तमासान्विप्रोऽर्धपंचमानिति मन्वुक्तेः। तथा चोपाकर्मप्रभृति सार्धांश्चतुरो मासान् शुक्लकृष्णपक्षेषु निरंतरं स्वा
ध्यायमधीयीतेत्यर्थः इति कालनिर्णयकारैर्व्याख्यातं। प्रसंगादुत्सर्जनानंतरं वेदपठने विशेषमाह अथ श्रुती
रुत्सृज्य प्रपठेत्सितेष्वनिगमं कृष्णेऽंगानि चेति सितेषु शुक्लपक्षे। कृष्णे कृष्णपक्षे। रहस्यकीर्ते। तथा च मनुः। अत
ऊर्ध्वं तु छंदांसि शुक्लेषु नियतः पठेत्। वेदांगानि रहस्यं च कृष्णपक्षेषु संपठेदिति ॥ इति कालनिर्णय[illegible]
विसर्जनोपाकर्मकालः ॥ अथोत्सर्जनकालः ॥ पौषस्याद्धितिथिर्वा तदसिताष्टम्यो रविवल्लुत्सर्जनं सर्वे
इति विधिरोहिण्यां। तथा च याज्ञवल्क्यः। पौषमासस्य रोहिण्यामष्टकायामथापि वा। जलांते छंदसां कुर्या
त्सर्गं विधिवद्बहिरिति। अष्टकायां कृष्णाष्टम्यामित्यर्थः। तत्र च प्रथमेऽहनीति मनूक्तेः सर्वत्र स्मृतौ अथ च
स्यादित्यत्र नः श्रावण्युपाकर्मचेत्तदा पौषाद्यप्रति सितपक्षादिमध्ये प्रोष्ठपद्यामुपाकर्मणि माघे तपः सित प्रतिप
दिष्टाकैस्तदोत्सर्जनमिति तपामाघः। तथा च मनुः। पौषे तु छंदसां कुर्याद्बहिरुत्सर्जनं द्विजः। माघशुक्लस्य वा प्राप्ते
[illegible] प्रथमेऽहनीति। श्रावण्यामुपाकर्म तदोत्सर्जनं पौषस्य शुक्लप्रतिपदि वा [illegible] अथ प्रोष्ठपद्यां तदा माघ

[illegible] अधिमासे [illegible] कुर्यादिति [illegible] इति [illegible]
[illegible]
[illegible] इति । बोधायनः [illegible] पर्वणि [illegible] इति । तथा च बोधायनः [illegible]
[illegible] इति । [illegible] कात्यायनः [illegible] इति । [illegible] कात्यायनः [illegible]
[illegible] भाद्रपदे [illegible] इति । [illegible]
[illegible] इति । [illegible] इति । [illegible]
[illegible] इति । तथा च परिशिष्टे [illegible]
[illegible] उत्सर्गं [illegible] इति । अथोत्सर्जनाकालः [illegible]
तथा च कात्यायनः । प्रत्यब्दं यदुपाकर्म सोत्सर्गं विधिवद्द्विजैः । क्रियते [illegible] इति ॥ इति
कालनिर्णयदीपिकाविवरणे उत्सर्जनकालः समाप्तः ॥ छ ॥ अथ संक्रान्तिकालः [illegible]
[illegible] संक्रम इति [illegible] सिंहे [illegible]
[illegible] इति । कन्यामीनधनुर्मिथुन [illegible] इति । अर्कस्य संक्रम इति [illegible]

[illegible] मिथुनं । तथा च वसिष्ठः । कन्यायां मिथुने मीने धनुष्यपि रवेर्गतिः । [illegible] इति । [illegible]
[illegible] विष्णुपदमिति [illegible] इति । [illegible]
[illegible] इति । तथा च वसिष्ठः । मकरकर्कटसंक्रान्ती [illegible] इति । सर्वास्वपि [illegible] पुनः [illegible]
[illegible] सर्वा [illegible] पुनः [illegible]
[illegible] देवीपुराणे [illegible]
[illegible] इति । [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] इति । [illegible]
[illegible] श्रवणः [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] इति । [illegible]
[illegible]

सा धर्मादिलक्ष्यं सूक्ष्मतमत्वं कांतिकाले धर्मानुष्ठानन्यलुप्यते तेदेव कर्मैतास्वपि घटिकासुलभ्यतः इत्यर्थः इति काळनिर्ण
यकारोक्तिमलिप्रेत्योर्कप्राप्तस्येरवलुमुखमास्विति अयनकालः पुण्यतरः संक्रमे ॥ प्राप्य क्षीत्रितयथवा पवसन्नं कार्यफ
लकांक्षिभिरिति प्राग्विहर्वं अक्षीत्रितयो तथा च वसिष्ठः अयने विषुवे चैव त्रिरात्रोपोषितो नरः । स्नात्वा यो पूजयेद्
भानुं सर्वकामफलं लभत इति । अयं वैस्तनेन विकल्पवाचिना एकरात्रोपवासः स्मृतितः तथा चापस्तंबः । अयने विषुवे चैव
तार्धे सूर्यस्य ॥ अहोरात्रोषितः स्नातः सर्वपापैः प्रमुच्यते इति । आदित्य संनिसंक्रांता वित्यादिना पुत्रिणां तदेकस्योपवासनि
षेधात् ॥ तदेरित्युक्तं यत्संक्रांति उपदिष्टं धर्म स्मृतिकमूले रेलो कीबुधेरिति ठेतु की प्रत्यागतस्सूर्ये विषुवद्दिवसे
सति । बालपोत्र प्रद्योतिस्तस्यान्यमिन वानित्यादि तत्तत्संक्रांतिषु करणी । यं यदुक्तं तत्सर्वं मूले काळनिर्णये दिलो
की सूक्ष्मत्वाद्रविसंक्रमस्य विहितानुष्ठान योग्याः पुरोनाड्यः पंचदश तत पंचदश शुभास्ता वत्यएवोत्तरा इति पुरस्तात्
पंचदशात अथवा षोडशा । तथा च वसिष्ठः । संक्रांतिसमयः सूक्ष्मो दुर्ज्ञेयः पिशितेक्षणैः । तद्योगा चाप्यधश्चोर्ध्वं त्रिंशन्नाड्यः
पवित्रिताः । पिशितेक्षणैश्चर्मचक्षुर्भिरित्यर्थः । त्रिंशन्नाड्यः सर्वपंचदश पश्चात्पंचदश । इति विज्ञेयं । मरीचिरपि ।
षोडशास्तर्वणसंक्रांतिरुत्तरणचेति याया सन्निहिता नाडीस्तिघटिकाः पूर्वोत्तराः संक्रमे तास्ताः पुण्यतमा इति तत
था च शातातपः । यायाः सन्निहिता नाड्यस्तास्ताः पुण्यतमाः स्मृता इति अथाद्यघटिका विकोपदकर्कटे । प्राक्ताः पुण्य
तमा इति तथा च वसिष्ठः । मध्ये तु विषुवे पुण्यं प्राग्विष्णोर्दक्षिणायने । षड्शीति मुखे चैव अतीते चोत्तरायण इति तथा

दशाद्दशप्राग्वृत्तराना घटिका अर्कस्य घाटिपुरुर्विषुव इति तथा च बोधायनः । पुण्यं विषुवति प्रोक्तं दशाप्सवीश्चापरा इति प
रास्तु षडशी । व्यास्येमु षष्ठी इति रुषमकर षडशी । तिमुखे वतीते अतीते च उत्तरायणे इति कोत्तरात अथादिमाः त्रिंश
त्कर्कटके तुत्तमकरतः एव दिग्निरुपुताः पुण्याः स्युः परतोपीति पुरः स्वर्णस्ताएव त्रिंशद् द्वौ दिने स्वा निर्युता स्वता
त्रिंशादितियावत् । परतोपि परा अपि चत्वारिंशत्पुण्या इत्यर्थः । तथा च भूस्तबवर्ते । त्रिंशत्कर्कटके नाड्यो मकरे तु स्यादधि
कः । भविष्यत्ययने पुण्या अतीते चोत्तरायण इति । अत्र वरदाहेन चोत्तरायणे पश्चादपि चत्वारिंशत्पुण्या इति दर्शितं । अर्का
कषाउदनाद्यर्कपरतः षोडशैवतु । तास्वदक्षिणे पूर्वा अतीते चोत्तरायणे । तथा युगांते षडशीति चषडशी । तिमुखे तथा इ
त्यादि वाक्यैरल्पघटिकानां पुण्यत्वं युयदुक्तं तत्त्रिंशत्कर्कटके इत्यादि बहुवाक्य विरोधान्न नियमार्थं किंतु पुण्याति
शयप्रदर्शनार्थमित्याहुः अथाल्पघटिका पुण्यत्वमाम्नायते तत्पुण्यातिशयप्रदर्शनपरमिति ॥ शंकरवर्धरा
त्रादुकामे योर्वाग्यादृतादिनोत्तरदके न्यूनार्धरात्रेतथा । पुण्यं स्यात्परतोनिशीथसमयाद्वृत्तोन्वती परं श्याद्यादि
नमुखमिति यदि अर्धरात्रात् प्राक् तथान्यूनार्धरात्रे तु कामं पोस्तः तदा तद्दिनोत्तरकदसंक्रमदिनोत्तराई पु
ण्यस्यात् स्वेतौतु कामे यो निशीथसमयात् परतो वर्तते तदापरं श्याद्यादिरुक्तमित्यन्वयः । अयमाशयः । अर्धरा
त्रादधस्तस्मिन्मध्याह्नस्यापरिक्रिया । ऊर्ध्वं संक्रमणेवार्धमुदयात्प्रहरद्वयमिति वसिष्ठवाक्यं तथा मानाधे पु

ल्कर पुण्यमहर्णेशार्वरे दल इति देवीपुराणवाक्यं च विष्णुवद्विषयमिति। मानार्द्धे हरदयं। भास्करो दिवसः भ्रांत्वा करोति तिलु
त्यत्र। अहर्णेशार्वरीदले किं चिन्न्यूनाडिकात्रयमित्यर्थः। विष्णुपदी धनुर्मीनमिथुनकन्यासु वेयदा। सर्वत्रास्तगते रात्रौ भा
नोः संक्रमणं भवेत्। तदा कि पंचनाड्यस्तु पुण्याः। आः कामनीषिणि। अपरा केतु पूर्वे वृश्चान्तस्मार्ते च कर्मणि। तीनि गमवा
क्यमलिप्रेत्याह। अस्फुतौ त्रिषष्ठीव्याप्यैतव धा र्धान्निशः। रात्रिशेषे स्वर्भानोस्तु दिनीत्य घटिकाः सर्वे निश्चायां तस्या
तावदुदये परेक्ति घटिकाः पंच स्मृताः ग्रेपाना इति। अधो ... शाः। अर्धरात्राद धस्त्यर्थः। वसिष्ठवाक्ये संक्रां
तिपरं निगमवाक्यं तु पुण्यातिशयद्योतकमिति केचित्तन्मतमित्याह। प्राक्। केचिदर्धरात्रसमयात्पश्चात् ... की
श्री: तिकुर्यात्तन्मम हृद्द्वे शुभ भतिमित। सायोदयस्थ घटो। स्तस्य पुण्यतमा इति। विष्णुपदषडशीत्यास्ययोः पंच घटिका श्री:
२८ अतिशायेन पुण्या इति निगमवाक्येनोक्तं। धनुर्मीनावतिकर्कटकन्यौ च मिथुनं तथा। सर्वपरविंशेपस्य रात्रौ संक्रमते यदा २८
।दिनीत पंचनाड्यस्तु तदा पुण्यतमाः स्मृताः। उदये वेत था पंच दैवे पित्र्ये च कर्मणि। इति स्कंदपुराणवचनात् अयने विषुवे पि सा
योदयस्था। पंचनाड्यः पुण्यतमा इति भावः। आसन्नसंक्रमं पुण्यं दिनार्धं स्नानदानयोः। रात्रौ संक्रमणे भानोर्विषुवत्य
यने दिनमिति यच्च पार्श्व वचनेनायने दिने पुण्यमुक्तं। विषुवत्ययने दिन इति कुत्रचित्पाठः। तत्र दिने रात्रौ वा संक्रमणे
विषुवत्ययनयो दिनार्धं पुण्यमिति तदेतदपि प्रेत्याह। अथायनमधः पश्चात्तिशर्धाङ्कवे धया स... महस्तदर्थ

मथवा पुण्यमिति निशीथे तु चेत्। ज्ञायेतायनदर्जिते हनि रविसंक्रांतिरवगाहस्तिथ्यैकैव निशा। यदा यदि तिथिः
शस्तं तदा प्राग्दिने। अंत्यार्धं यदि संक्रमस्य समये भिन्नातिथिः स्यात्परे ऽहन्यादिदलं तु तमं स्मृतमिति अयनव
र्जितानि रविसंक्रांतौ सैकीतिनिशीथे चेत्कृत्यं तदा ह अस्मिन्समये अर्वाग्गहस्तिथ्या पूर्वदिनतिथ्यास्तु निशीथ्यथा
तिथिर्यदि एकैकस्या तदा प्राग्दिने अंत्यार्धं शस्तं स्मृतं यदि संक्रमस्य समये धरात्र भिन्नातिथिः स्यात्तदा परे ऽहनि
तिथिर्यदि ... आद्यो पुण्यं विजानीयाद्यद्यभिन्नातिथिर्भवेत्। अर्धरात्रव्यतीते तु
घवा भाद्यं दलं मुतमं स्मृतमित्यन्वयः। तथाचोक्तं। आद्यो पुण्यं विजानीयाद्यद्यधरात्रे तिथिरन्यास्यात्तदा परदिन
विरूत्यमपरे हनीति। आसन्नहनि पुण्यं विजानीयात् यद्यभिन्नातिथिर्भवेत्। यद्यर्धरात्रे तिथिर्भिन्नायां वा तिथौ संक्रमणे परे ह्न्येव पुण्यं क्रियमिति काल
एव पुण्यमित्यर्थे सिद्धं। अर्धरात्रव्यतीते तु भिन्नायामभिन्नायां वा तिथौ संक्रमणे पुण्यमहः स्तरनैश्च प्रकीर्तितं। रा
निर्णयकारैर्व्याख्यातं च। पूर्वपरदिने यत्पुण्यं तत्क्रियादित्यपक्षायी अर्धरात्रिसंक्रमणे पुण्यमहः ... कीर्तितं। अथार्धरात्रे कुलीरादिनिशा पुण्यमेवमलं
निर्णयकारे ... दिनानि निर्णेसुइति लावः। अथार्धरात्रे कुलीरादि
त्रासंक्रमणे पुण्यं दिनार्धं स्नानदानयोरित्यादिना निर्णीतम् इति। कुलीरः कर्कटकः। इदमनुवाक्तं। पूर्णे वा धरात्रे तु यदा संक्रम
व... मकरायदा परात्रे परं पुण्यं प्रोक्तं महरिति। पूर्णे यदा संक्रांतिस्तदा वि
तेरदि। प्राक् दिनद्वये पुण्यमुक्तं मकरकर्कटौ इति वसिष्ठवचनस्यायमर्थः। अर्धरात्रे पूर्णे यदा संक्रांतिस्तदा
(दिनद्वयं पुण्यं प्राक्। तत्र पूर्वदिनस्यान्तरार्धं तत्परदिनस्य पूर्वार्द्धं सीम्पूर्णे अर्धरात्रे उदयस्तमयेपि वा। मानार्द्धे हर्गा

स्करे पुण्यमर्द्धमपरं दक्षरतिदेवीपुराणवचनात् ।मानार्द्धदिनमानार्द्धं ॥ असंक्रान्तिर्भास्करोदिवसः ।मुक्तामकरक
कर्योवृत्तिमकरकर्कयोर्दिनद्वयं पुण्यं न भवति किंत्वेकं आसन्नसंक्रमं पुण्यमिति वचनात् तस्मान्मध्यतु दिवसपुण्यं प्रा
विशोदक्षिणायने षडशीति मुखेती तेअतो वैचोत्तरायणे इति वसिष्ठवचनात् कर्कसंक्रान्तौ पूर्वदिनं पुण्यं मकरे तु उत्तरं दिनमिति । त
थाचोपरां घृतं काल निर्णयकारैः । तत्र च वचनात् परयोर्लोकेनाम मकरे उत्तरदिनं पुण्यं कर्के पूर्वमिति । अस्तंगत यदा स्त
नोत्तर येमकरं यातिदिवाकरः प्रदोषेवार्धरात्रे वा तदा पुण्यं दिनद्वयमिति बौधायनवचनात् । यदा अस्तंगते सूर्ये प्रदोषे वा दिनात्
रः वृषभं कर्ये याति तदा विकल्पेन दिनद्वयं पुण्यं कविदिकेति तन्मतमाह अस्तंगते तपनेस्याशुप्रदोषकाले तदा
दितयपि पुण्यमवदन्कोविदिति वृषालकरः तत्र जन्म नियमो यत्तथासंक्रमणेऽरे बारालाश्च दिनेस्नाने च स्नानान्यथा श्रीः
२८ नित्यमिदं वसिष्ठादिराक्यात्रायेनाह निवासक्रमे तत्कालसति वक्ष्यादिहिष्टफलद्वारा त्रिरीति यायाः सन्निहिता
भवति घटिका इत्यादिनाहर्वोक्तायाभासत्तिः सन्निधानं तद्वयाद्विदिष्टफलदेत्यर्थः । संक्रांतिकालस्यातिसूक्ष्मत्वा
त्तत्ता वत्कालानादे पुण्यमितद्वारस्त्वौ संक्रांतिस्नानादिविधायक शास्त्रे संक्रांतिसन्निधौ पुण्यातिरसप्रदर्शककथा
स्या पुण्या मितिभावः निषेधं पुत्र ॥ यावाद्दारिद्राविदेशलिहितः त्राएतः नाडयहइति यावाद्दिनेविधेय
लको विदेः शास्त्रधनाडयहः संक्रांतेः सर्वापरं घटिका ग्रहोच्छिहितः पाकद्वयन्तबः । तथा च बालेगाक्षिः । यत्रा

नित्यपरिक्षर्णकामाहइति अ
निषेधश्चपिस्वस्मकालं यदा स्थिरा । कर्तुमशक्तुवेतः । आलोच्य तत्तुल्यतयोपदिष्टं भवतीति
पावीक्तक्रमतो दिनेरविमितिः स्नानादिपाके स्मृतइति दिनान्यत्र सौराणि । संक्रांतेः सर्वशद्वाल्लिदिनैः स्नानादि
स्मृतमित्यर्थः । एतच्च अयनविषयाणि श्रायणो क्तौ तथा वाक्यः अयनी शक्तुल्येन कालेनैवसुकृदलवेता सर्वं विक्षुपद
युक्ते विधादिल्ययथान्यथा । मृगकर्कटगेसूर्ये याम्यो द्वयनसंतत्ते । तदासंक्रांतिकालेस्युस्तका विक्षुपदास्यः । अय
मुर्छः रात्रिं प्रति [illegible] विशदंत्राळदीति । सर्याचप्रति दिनमेके कर्म वांछे के यत्रयावद्भिरंशेरयनच्युतिर्भवति तावतोस्
र्घस्यलोगयकालेनलाविनाविक्षुपदादि कानीच्युतिर्भवतीति । यदा काल निर्णयेयुथानिष्पन्नस्तदा द्वादशायनीश
अभ्रवन्निति रविचिन्ते रित्युक्ते । तथ्यथासोक्ते काल निर्णयकारैः । ततश्च धाद्शाकिरवेरयनच्युतिर्भवति तदा दृ
दिन्याः संक्रांति पूर्वोत्तरदिनेरवेकपुण्यकालो भवति तस्मिन्संक्रांति निमित्तं स्नानदानादिकर्तव्यमिति एवं
न्यूनातिरिक्तोपि वाह्यमितिप उक्ते काळनिर्णयकारैस्तदयेस्पष्टमयनी शद्वा दिनराशिरिति त्याह ओं
रा: षष्टिकालको नुस्पार्दस्तसर्वस्यगत्या कलात्र चीरास्ततिविता धिकादिस्तु दितः पुण्याः षष्ट्यादितसइति सूर्य
स्यगत्या अनुसारदेश्रुतिवर्षे काकरूपा अर्थषष्टि इतिः षष्टिवर्षद्विप्सार विता धाद्शादिनादधिकस्त्रयोदशादि
दिवाः पुण्यो भवति यतोविराः षष्टिककाल कः कलानीय धालवति एतच्च रुडराकेछि विरापणीतात्स्वेत उक्तं भवति

रात्रिकास्मिन्वर्षे अयने शानी एकां कलां ... एवं पश्चात्कालापश्चिमे इति क. कालांश ध्यान ... लव तिरस्कार
मात्र्यवर्तमाना वैतिनावद्धिः सौरादिकेषु संक्रांतेः सर्वमपि पुण्यं भवेदिति नाड्योर्कस्य च संक्रमात्परमधश्च काल
माः पराङ्मुतेति इंदुसंक्रमात् लक्षत्रसंक्रमात्। तथा च जैमिनिः। नक्षत्रराश्योरविसंक्रमे स्युरर्वाक्परत्रापि रसांकुना
इत्यादि इति। चंद्रादीनां ग्रहाणां नक्षत्रराश्योः संक्रमे याः पुण्याः घटिकास्ता आह अथेंदोरकचंदीत्यादि अत्र पल
युक्ता भराश्योः क्रमे। प्राक्पश्चाद्भवंति अथेंदोर्भराश्योर्नक्षत्रराश्योः संक्रमे त्राकरसपात्र घटिकात्रयाद्दश
लायुक्ता घटी एकैव पुण्येत्यर्थः भौमः कुजस्य सपलानाड्यश्चतस्र इति तथा ज्ञस्योक्ते घटिकात्रयमनुपलैर्यु
मिति ज्ञस्य बुधस्य मनुपलैश्चतुर्दशपलैरित्यर्थः गिरां त्वीरितुर्नाड्यः स्युः पलसप्तकेन सहिताः सार्धाश्चतस्र
४० ति गिरामीशितुर्बृहस्पतेः कवेरुक्तैकपलं चतुर्घटीति कवेः शुक्रस्य। कलासंख्याः ... तथा। सौरेः स
सपला युता इति कलासंख्याः षोडशसंख्याः सौरेः शनैश्चरस्य। तथा च जैमिनिः। नक्षत्रराश्योरित्य ... पु
ण्याः अथेंदोः स्त्रिधरापलैर्युगैरेकैव नाडी मुनिभिः कुजस्योक्ता नाड्यश्चतस्रः सपलाः कुजस्य बुधस्य तिस्रो मनव
कानि सार्धाश्चतस्रः पलसप्तयुक्ता गुरोश्च शुक्रे सपलाश्चतस्रः दिनागनाड्यः पलसप्तयुक्ताः शनैश्चरस्य ...
स्युः पुण्या इति अथ निशि स्नानादिः शस्तो यत्र संक्रांतिव्यतिपातजन्मसु तथा पुण्येति रात्रौ स्नानं विद

रुकाम्यविधिषु ग्रहणप्रतिष्ठाव्रतेषु रात्रौ ... निषिद्धं ... स्मृतेः अन्यत्र प्रशस्तानि रात्रौ इति ... यात्रा। ग्रहणा
दौ स्नानादिः शस्तो दानं प्रशस्तं। तथा च मनुः। ग्रहणोद्वाहसंक्रांतियात्रार्तिप्रसवेषु च। श्रवणेतिहासयोश्च रात्रौ
दानं प्रशस्यते। विष्णुः। विवाहव्रतसंक्रांतिप्रतिष्ठाऋतुजन्मसु। तथोपरागपातादौ स्नाने दाने निशा शुभा। त
थागालवः। राहुदर्शनसंक्रांतिविवाहात्ययवृद्धिषु। स्नानदानादिकं कुर्युर्निशि काम्यव्रतेषु च इति ॥ ॥ इ
ति श्रीकालनिर्णयदीपिकाविवरणे संक्रांतिकालनिर्णयः ॥ ॥ अथामावास्याश्राद्धनिर्णयः दर्शश्रा
द्धविधिं त्रिधांशितदिनांत्यांशेपराह्णे परेन्नित्यमिति त्रिधांशितदिनोत्यांशेपराह्णे त्रिधा विभक्तस्य दिवस
स्य तृतीयभागे वर्तमाने अपराह्णे इत्यर्थः। नित्यमिति नित्यं श्राद्धमेतदित्यर्थः। तथा च कात्यायनः। पिंडान्वाहार्य
कं श्राद्धं क्षीणे राजनि शस्यते। वासरस्य तृतीयेंशे नातिसंध्यासमीपतः। तथा शातातपः। दर्शश्राद्धं तु यत्प्रो
क्तं पार्वणं तत्प्रकीर्तितं। अपराह्णे पितॄणां च ... दानं प्रशस्यते इति यद्युभयेद्युरपि विहितः सर्वापराह्ण
स्थितः दर्श इति यदि दर्श उभयेद्युरेनदये एवमपराह्णे ... तदा यः सर्वापराह्णस्थितः स एव वि
हितः श्राद्ध इत्यर्थः। तथा च पिंडान्वाहार्यकमित्यादिनोक्तं। पिंडान्वाहार्यकं पिंडपितृयज्ञानंतरं क्रियमाणं श्राद्धं
अथ द्वयोरपराह्णव्याप्तौ ... इति तथा ...

[illegible] ततो [illegible] मिष्यत इति । [illegible] मवास्या [illegible] वत्स्यते । [illegible]
[illegible] बहु [illegible] परो [illegible] मिति [illegible] तत्र [illegible] मुहूर्ते पितृकार्यं [illegible]
[illegible] कुतपः [illegible] मुखः कार्यः [illegible] समाप्तौ [illegible] रिति एतदुक्तं [illegible] रिति एतत्सर्वं [illegible] निर्णय [illegible]
[illegible] कार्यमग्निके पितृ [illegible] इति [illegible] कृतं [illegible] तत्पुरु [illegible]
[illegible] मिति तथा [illegible] कुतप [illegible] भावे नाग्निकं [illegible] रिति [illegible] कुतपसमये पिण्ड [illegible]
[illegible] तद्वा [illegible] पामावास्यायां [illegible] श्रितर्पणं । पित्र्यकर्मणि [illegible]
कालिकं [illegible] कुतपे [illegible] तथा [illegible] पार्वणे [illegible] मावास्यायां [illegible]
[illegible] पित्र्यकर्मणीति । प्रतिपदादि [illegible] कापि कुतप कालं [illegible] यदि [illegible]
[illegible] कालनिर्णये [illegible] व्याख्यातम् [illegible] दिवस [illegible] कुतपे [illegible]
[illegible] तिथि [illegible] कुतपे [illegible] स्यातां तेन
[illegible] स्यात् [illegible] सिनी । [illegible] नास्य [illegible]
[illegible] अथा [illegible] कुतप [illegible] मादिनं [illegible] मादिनाद्युति यादिने । अनंतरा का [illegible]

प्रवेतावाक्यादिनद्वे कुतपव्यापित्वं तिथि [illegible] तेनान्यथेति अतः पश्चिमदिनमयुक्तमिति [illegible] अष्टमो मुहू
र्तो विज्ञेया [illegible] तत्राष्टमो मुहूर्तो यः स कालः कुतपः स्मृत इति मत्स्यपुराणम् [illegible] इत्याह अष्टमो मु
हूर्तोऽष्टमो विज्ञेयः कुतप इति अरुणोदयवेलायाममावास्यां [illegible] सकालः परमो [illegible] पितॄणां [illegible]
[illegible] तर्पणादि विषयमिति [illegible] निर्णयकारोक्तिमलि [illegible] इत्याह अरुणोदययुक्तो [illegible]
[illegible] पितृतर्पणादिविषयेति अरुणोदययुक्तस्य अग्राह्यता [illegible] मुहूर्तमप्यमावास्या प्रतिपद्यपि
[illegible] तदानीमुत्सर्गं [illegible] पर्व [illegible] वदिति वचनं तु कापुरुषदानादिविषयं । अमावास्या प्रतिपद्युक्ता सर्वपाप
[illegible] स्नानदानजपादि [illegible] पुराणवचनादित्याह अथाल्पापि [illegible] दानादा
विति घटिकाप्यमावास्या [illegible] तदा [illegible] मतं दैवपित्र्ये कर्मणि [illegible] मितिप्रचेतावचनं दैवपितृ
[illegible] विषयं [illegible] अमावास्या [illegible] पराविद्धा [illegible] तिथि [illegible] मिति [illegible]
राणवचनादित्याह पितृदैवताप [illegible] कार्य इति । [illegible] न्यायी मिथुने त
[illegible] प्यमावास्या [illegible] इति कात्यायनवचनं दैवकार्यविषयमिति [illegible] निर्णयकारो [illegible]
[illegible] मिथुनी [illegible] तार्क [illegible] दैवकार्य विषयत्वा [illegible] दृ

ति कालनिर्णयदीपिकाविवरणे अमावास्याश्राद्धकालनिर्णयः ॥ छ ॥ अथाष्टकानिर्णयः पौषादिचतुर्ष्वष्टकासु
कृष्णाष्टम्यष्टकाख्या स्मृता मार्गशीर्षस्य सितत्वात्केचिदुक्ता इति तथा च कूर्मपुराणे अमावास्याष्टका नित्यं पौष
मासादिषु त्रिष्विति । तथा पद्मपुराणे । अग्निष्वात्ता पितृकन्या वसुना ... पुनरनुद्दिष्टायाद्ध
परपक्षाष्टकालेनोत्पत्तिरिति । प्रोष्ठपद्यष्टका नृपः पितृलोके अक्षय्यसि आयुरारोग्यदानित्यं ... फलप्रदेति ।
... मासाष्टका ... नो को । हेमन्तशिशिरयोश्चतुर्णाम् ... पक्षाणामष्टम्यष्टका इति अथैषामन्वष्टक्य
मिति । ... नामादितः ... मासानि वरेन्न्वष्टकाख्या इति एषां मासानामसितानां ... निवरेन्न्वष्टकाख्य
ता । ... श्राद्धादिष्ठ ... । अष्टका नाम ... भवतीत्यनेनान्वर्थनाम्नायसुमास अष्टका भवतीति भवान्वष्टकादि
... पार्वणमास्विति आस्वष्टकान्वष्टकासु पार्वणीवत् । तत्र नित्यमा ... मितियावत् । तथा
... श्राद्धपर्याय ... अन्वष्टकास्वपि पितृभ्योदद्यात् । तथा पितामहः । अमा ... स्याव्यतीपात ... मास्य
... विना श्राद्धमकुर्वाणा नरके प्रतिपद्यते इति मातृयजेदन्वष्टकास्वादितः ... इति आ
... । तथा च देवलः । अष्टकासु च कर्तव्यं श्राद्धं ... मतिकास्वपि । अन्वष्टकासु ... प्रवर्तते ... इति
अथो ... तनुयाद्ध्याहिकान्वष्टकास्वेवाश्व ... मतो ... श्राद्धं सकाशी ... इति तथा स्मृतिः
... श्राद्धं प्रति संवत्सरे तथा । अत्र ... पृथक् श्राद्धमन्यत्र ... इति ... पौर्णिमाः पित

यज्ञौ तत्रापि पुण्याह मासा मार्गश्रावणमाघ ... द्भागपात्स्य इति तथा चोक्तं पितामहेन अमावास्या व्यती
पात इत्यादिना । तथा विष्णुधर्मोत्तरे श्राद्धकालममावास्या नित्यं पार्थिवसत्तम । पौर्णमासी तथा माघी श्रावणी
नृपोत्तम । प्रोष्ठपदी ... तथा कृष्ण ... दशी । आग्रहायण्यतिक्रान्ता ... स्तिस्रोष्टकास्तथेति ॥ छ ॥
तिकालनिर्णयदीपिकाविवरणे अष्टकानिर्णयः ॥ छ ॥ अथ वृद्धिश्राद्धकालः मांगल्येषु गृहस्थश्च ... ४
सो सर्गप्रतिष्ठा मरवारे ... आत्मजसंस्क्रियासु वयकेनान्दीमुखाख्यान्पितृन् निति तथा च ब्रह्मपुराणे । कर्म पत्र
ण्यथा ... सदयिके मांगल्ये चाभिनोत्सवे । जन्मन्युपनयने विवाहे पुत्रकस्य च । पितॄन्नान्दीमुखानाम तर्पयि
ता । ... विधिपूर्वकम् । तथा जाबालिः । ... इति ... काव धर्मोत्सवाः । पुत्रजन्म वृषोत्सर्गवृद्धिश्राद्धमाद्यं स
मावर्त्तनम् । तथा विष्णुपुराणे । कन्यापुत्रविवाहेषु प्रवेशे नववेश्मनः । नामकर्मणि बालानां चूडाकर्मादिके तथा
सीमन्तोन्नयने चैव पुत्रादिमुखदर्शने । नान्दीमुखं पितृगणं पूजयेत्प्रयतो गृहीति गर्भाधानसवनयोः पाश्च
नया ... कर्मोपाधि ... वेचापि तृप्तिर्नाप रिपितुर्यज्ञमुतः प्रगेयादिति उपरि आद्याधानान्तरसं
स्कारेषु । तथा च कात्यायनः । स्वपितृभ्यः पिता दद्यात्सुतसंस्कारकर्मसु । पिण्डानोद्वहनात्तेषां तस्याभावे तु
तत्क्रमादिति । तथा च कालनिर्णयकारेण संस्कारानुक्रान्तं । तत्र तत्पुनिर्वाहीन सुतसंस्कारेऽपि ताश्च पित

योरस्मात् । [illegible] संस्कारकर्माणि सुतस्ते तानि [illegible] मासिकश्राद्धं कर्तव्यं पितृ [illegible]
[illegible] तिवसिष्ठोक्तिः [illegible] मातृपितृ [illegible] कर्मादि [illegible] पितॄणामपि [illegible]
[illegible] मातामहस्य [illegible] परेद्युर्विकर्म दिनान्तरादिनो [illegible] स्मिन्नपि वासरे [illegible]
[illegible] तिवत्सरे [illegible] कर्मेति [illegible] तत्पवाक्य । [illegible] मासिकश्राद्धं [illegible] पित [illegible]
[illegible] त्रयस्य [illegible] तिविधातयोः [illegible] अथ [illegible] त्रयमिदं [illegible]
[illegible] एकाहे [illegible] त्रयं [illegible] मातृपक्षयोरिति [illegible]
[illegible] एतत्संगवं तु सहवावाहे [illegible] स्यात् [illegible] ति [illegible] श्राद्धकालनिर्णयदीपिकायां [illegible]
[illegible] कालः ॥ अथ [illegible] श्राद्धकालः [illegible] तिथित्रयमतिपक्षे [illegible]
[illegible] मिति [illegible] वर्षे [illegible] मातृ [illegible] पितृ [illegible]
[illegible] यथा श्राद्धं सर्वस्मिन् [illegible] ब्राह्मणस्य नैवकालनियमः [illegible]
[illegible] तरा इति [illegible]
[illegible] दिति [illegible] त्वथा [illegible] पक्षे [illegible]

त [illegible] तुर्थ्या [illegible] संपद्यते इति । [illegible] संपद्यते यस्मिन् [illegible] निश्चा [illegible] साधनसंपत्तिः । यदा [illegible] श्राद्धं [illegible]
दिने [illegible] तदा अमावास्या [illegible] इत्यादि [illegible] दर्शश्राद्धं [illegible] तीति दर्शेन [illegible] दिनं विकल्पत [illegible]
[illegible] केनेति दर्शेन अमावास्यया । तथा [illegible] मिति । अपर [illegible] तामावास्यायां [illegible]
[illegible] निर्णय [illegible] । [illegible] विकल्पने [illegible] न्यत इति ॥ इति कालनिर्णयदीपिकाविवरणे [illegible]
कः ॥ अथ [illegible] निर्णयः । याम्यं [illegible] पितृ [illegible] पि [illegible]
द [illegible] पुत्रोऽसितः । पैतृमूलः [illegible] तथा [illegible] त्रयी [illegible] चतुर्थे [illegible]
[illegible] तथा [illegible] धर्मेऽस्ति [illegible] दक्षिणा [illegible] मासे [illegible]
[illegible] पक्ष [illegible] तत्रापि [illegible] पितृ [illegible] पिबा [illegible] तत्रापि [illegible]
[illegible] मिति । नि [illegible] पिण्डाः [illegible] कुर्यादिति । नि [illegible]
मध्ये एकत्रापि [illegible] कस्मिन्दिवसे [illegible] पितृयज्ञं कुर्यात् [illegible] । आषाढ्याः पंचमे पक्षे कन्यास्थे
[illegible] दिवाकरे । यो वै श्राद्धं नरः कुर्यादेकस्मिन्नपि वासरे । तस्य संवत्सरं यावत् तृप्ताः स्युः पितरो ध्रुवम् इति । तथा
[illegible] । आषाढ्याः पंचमे पक्षे [illegible] श्राद्धं न करिष्यति । [illegible] पितरस्तत्र [illegible] दत्वा [illegible] इति [illegible]

॥ श्रवणादिद्वादशेण त्र्यंकेरी रिक्ताया मासमिति कार्य। समर्पयेत्कन्य [illegible] मिति तन्नवपञ्च [illegible]
त्व सन्तुष्ट्या द्वादश्यो र्दिने दिने। त्रिभागहीने [illegible] धर्मवर्तति। अत्र च यद्यपि बहुपुस्तकेषु पञ्च [illegible]
कन्यायुक्तं पक्षरूपं दिनात्मकं तथापि कृदादि दर्शतिथिषु [illegible] दिनात्मकं भवति तद्वकादिनेषु [illegible]
तेनापि श्राद्धं प्रतिपत्तिथि षोडश श्राद्धं स्तुतं। अमावास्यान्तरी [illegible] मैथिलीतु सर्वपौर्णमासी वैतिवत्कनिर्णय
काराः तदर्शनं प्रत्याह। अत्र षोडश दिनान्यस्यां तितान। तिथ्यन्तर्भावे तिथिवृद्धौ तां अधिकदिनस्य तत्र [illegible]
श्राद्धं सर्वतिथौ सङ्गच्छते अपरपक्षमिति। अस्याहितानि [illegible]नि। केतु [illegible] निर्णयकार [illegible]
श्री तावत् [illegible] तत्र दीपकेन दीपसोतत्र अतिवाय दिवामध्ये [illegible] कन्यां रविर्द्वितीय [illegible] श्री
[illegible] श्राद्धं तीति आश्विनो वयसे रव्यपाकर्मन् [illegible] प्रतपेत। तथा प्रक्षिप्य हुनकानाय द्वितीया द्विपद [illegible] ४६
[illegible] परपक्षिका द्वितिथि कुर्यात् [illegible] कर्तव्यं प्रतीयते तेतां त्रिस्थानी श्राद्धम् [illegible] प्रयोगा [illegible] नल
स्वस्थासितपक्षे तिथिषु [illegible] श्राद्धं कर्तव्य [illegible] आगमतान्निश्चितं तस्मात्सर्वाक [illegible] श्राद्धकर्मणा। तिन [illegible] कायनवा [illegible]
युक्तं परस्त्वत्रयद्वितिन्या [illegible] विधीनि [illegible] तस्मात्ततेनवा नाहते श्राद्धे [illegible] पयाद्वतद्दति तत्र श्राद्धे अपि
दिनमावस्य तिरस्ताच्च [illegible] तत्रदृश्वैविकिन्य [illegible] दिने दक्षिणायाम्। उत्तरासि [illegible] पक्षे समाप्ति [illegible] ने दक्षिणायां

यादक्षिणायाः अपोगागत्वाद्दित्येतदक्षिणायनेणाह। श्राद्धेत्वं त्वमहालये प्रतिदिनं नानेतिपक्षस्तदा कार्यो कर्म
समाप्तिरन्त्वहमथश्राद्धं क्रियेकान्ह्। आदृत्या त्रिक्रियते समाप्तिदिवसे दद्यात्तदा दक्षिणामिति। तथाच काल
निर्णयकाराः उदाहृतवानान्यथासिद्धि द्विविधं भवा क्रमदर्शनात्पक्षद्वयमपि युक्तमिति। अथैतत्र त्वमहालये
रवितदासन्नाक्तितिथ्याः पुरा। कार्यं तत्र विरहनीति। सद्धापरपक्षिकं श्राद्धं महालये पक्षेवेन्नाऽरवेकं
तेतत्र आसन्नाक्तितिथ्याः आश्विनशुक्लपक्ष पंचम्याः पुरा कुर्वंतत्र विरहनिकस्मिंश्चिद्दिवसे कार्यमित्यर्थः
तथाच यमस्मृतिः। हंसे वर्षासु कन्यास्थे शाकेनापि गृहे वसन्। पंचम्योरीतरे दद्यादुभयोरुभयोरपीति। तत्रतु
न वत्सामध्य आवात्कृत कस्मिंश्चित्तनुयाद्दिने दिनकरो यावत्तिष्ठता वृश्चिके इति। तथाच सुमन्तुः। कन्यारा
श्री महाराजन्याव त्तिष्ठद्धि भवस्तु। तस्मात्कालक्षेपदयं वृश्चिकं यावदागतइति। दर्शोवाश्विनमासितद्दि
वयादिति तथाच सप्त्वा येषां पान्विता तातातत्र व्यातापि विरली मुनिः। तस्यां दद्यान्नवेदत्तं पितृणां वै महाल
यइति। अथतत्र श्राद्धपाकनिर्णयः। [illegible] श्राद्धे लोके कन्यायां दद्यात्पायसमाक्षिकाज्यं बहुकेश्च श्राद्धे
रक्षोपानिर्हरा। अन्ये च दिति। माक्षिकम्भुः। तथाच विष्णुधर्मोत्तरे। श्राद्धकाकमभावास्या नित्यपार्थिवस
त्तम। पौर्णमासी तथा माघी श्रावणी चक्रपाक्षम। प्रोष्ठपद्याममतीता यांतथाद्रे स्त्रयायात्रीति। तथाच समस्मृतौ

नाथास्तु पितृनिर्णीताः कीर्तयंति पुराविदः। अपि नः स्वकुले जायाद्यो नो दद्यात् त्रयोदशीम्। पायसं मधुसर्पिर्भ्यां
प्राक्छाये कुंजरस्य च। आर्द्रे नसर्वलोकेन वर्षासु च मघासु चेति इदं नैकवर्गीयकर्तृमात्रादि द्रष्टव्यमिति दूरस्त्र
म... त्रयोदश्यां एकवर्गीयकर्तृपितृकायजन्ममात्रान्न विद्यात् न कुर्यात् किंतु पितृवर्गमातामहादि... वर्गं मातुलवर्गं
इत्यादिवर्गीयकर्तृ अपवादिपितृपक्षीयाणि सर्वेषां मातृपक्षीयाणां सर्वेषामपि न कुर्यादित्यर्थः। तथा च कालादर्शे जिनिः।
श्राद्धं नैकवर्गस्य त्रयोदश्यामुपक्रमेत्। ... त्रयोदश्यां ... हिंसीति तस्य तदिति। सर्वतिथिष्वपि त्रयोदश्या
...तमत्वादोन्य एव न दीयते तत एव कुपितास्तस्य श्राद्धकर्तुः प्रजां नाशयंतीति भावः। एतद्वाजिश्रेत्याद्यमात्यायन
श्री यैः श्राद्धं ... पितृन् अभ्यर्चेदिति इह पुत्राणामपि पार्वणैकत्वमिति अपि न कृते समुच्चयतनपितृव्यादपा श्री
४५ मूरते यथा ... त्रयोदश्यां श्राद्धं पुत्रवान्यः सुतायुषे। एकस्यैव न कुर्यात्सपार्वणं तु समाचरेदिति। यः पु ४५
त्रवान् सः पुत्रत्रयोदश्यां श्राद्धं नैकतत् एकस्यैव पितृवर्गस्य न कुर्यात् किंतु सर्वेषां कुर्यात् तत्र पार्वणं समाचरेदि
त्यर्थः। एतत्पार्वणविधानं न पित्रादीनां त्रयाणामिति ... पार्वणतासिद्धेः। अतः अपुत्राय स्मृताः कश्चित् त्रियावा
पुरुषाश्रय तेषामपि त्रयोदश्यां एकोद्दिष्टं न पार्वणमिति आपस्तंबवचनेन। तथा सपिंडीकरणादूर्ध्वं पित्रा ...
पार्वणम्। पितृव्यभ्रातृपुत्राणामेकोद्दिष्टं न पार्वणमिति कात्यायनवचनं तत्पत्न्यास्तमेकोद्दिष्टं तदाधनार्थमि

तत्पार्वणविधानमिति भावः। तथा च कालनिर्णयकाराः। पितृव्यादीनामेकोद्दिष्टं ज्ञात्वा तदाधनार्थमिदं पार्वणविधि
रिति अथ श्राद्धं सपिंडान्वितं अतस्यादिति केचिदाहुः अपरे श्राद्धं सकामैः। तथा वह्नि... निषेधवाक्य
विषयं युक्त्या व्यवस्थापयन्तीति कालनिर्णयकाराः इति विशेषार्थद्विधा। अथ शाद्ध आनंतर्यपि। तेन नैकवर्गीय
कर्तृमात्रादि द्रष्टव्यादित्यकानिषेधवाक्यानां व्यवस्थोक्ता। तदनंतरं व्यवस्थाद्वयमुच्यते। तत्प्रथमः। अत्र त्रयो
दश्यामपि आन्वितं श्राद्धं न स्यादिति केचिदाहुः। अपरे त्वोक्तं तिथौ सकामैः श्राद्धं न स्यादित्याहुरिति त्रयोदश्यां श्रा
द्धनिषेधवाक्यानां विषयं कालनिर्णयकाराः युक्त्या व्यवस्थापयन् व्यवस्थीकुरित्यर्थः। तथा च रूपातिदूरस्थ
ति। कृष्णपक्षे त्रयोदश्यां यः श्राद्धं कुरुते नरः। पंचत्वं तस्य जानीयात् ज्येष्ठपुत्रस्य निश्चितमित्यादीनि निषेधवा
क्यानि तथा मनुः। यत्किंचिन्मधुना मिश्रं प्रदद्यात्तु त्रयोदशीम्। तदप्यक्षयमेव स्याद्वर्षासु च मघासु चेत्यादि
विधिवाक्यानि। तत्र दृष्टे त्रयोदश्यां श्राद्धं न कुर्यात्पुत्रवान् पिंडपातः स्वर्गसिद्धौ ... त्यग्रहणे ... त्रयोदश्यां इत्या
दिभिर्विज्ञानमतादिवाक्यानि विषयात् पुत्रवत्कर्तृकविषयाणि निषेधवाक्यानीति केचिदाहुः। अत एव तु रत्नश्री
नैकत्रयोदश्यां श्राद्धं पुत्रवान्यः सुतायुषे। एकस्यैव न कुर्यात्सपार्वणं तु समाचरेदिति पुत्रवतो नैकवर्गस्य
पार्वणविधानात्। ततश्च निषेधवाक्यानि एकवर्गोद्देशेन अनुष्ठीयमानं श्राद्धं ... तथा च कालादर्शे जिनिः श्रा

नेवकर्म्मः [illegible] त्रयोदश्यामुपक्रमेत् । नात्र मासत्रयस्य प्र[illegible]द पूर्त्तितस्यैतत् इति । अन्ये तु सापिण्ड्यादूनिमत्र स्वर्व
प्रयमाह । अयनद्वितये श्राद्धं विषुवद्वितये तथा । युगादिषु च सर्वासु पिण्डनिर्वपणादृते । तदतिदेशस्य वचनात् श्राद्ध
शाकूर्य[illegible]नगादश्याश्च युगादित्वादिति भावः । अपरकाम्य श्राद्धपराणि निषेधवाक्यानीति मन्यंते येत
[illegible]संवत्सरं श्राद्धे इष्टाः स्मृतेति तत्पा[illegible] [illegible]नी [illegible] कुर्वन् श्राद्धं त्रयोदश्यां । नावश्यं तु युवानस्तस्य
[illegible]तनयाः स्युः । [illegible] त्रयोदश्यां व[illegible] मघोदशनीयो यस्तु युवमारिणस्फलं [illegible] । तिथ्यासापकर्त्तव्या
[illegible]कर्त्तुं अतिथेश्च बालक्रतुत्वादि [illegible] । तेस्य [illegible] युवमरणालक्षणं [illegible] इत्यादि [illegible]
श्री [illegible]
अथ शस्त्रहतचतुर्दशीनिर्णयः शस्त्रादिहतस्यास्तेषु विप्रगस्का [illegible] युद्धे वतायादि [illegible]नाशानो [illegible]
[illegible]नाध्यं । [illegible]पलैः । विधुद्दैः नगार्थचौरोहणमुरवैः पापोपघातैर्यः प्रेतनाम[illegible]रावती च स्वर्गे [illegible] श्री
[illegible]स्तेमिति । [illegible]त्रापत्रविशेषत इति । आसीत् [illegible] कृष्णचतुर्दश्यां श्राद्धं [illegible] चतुर्दश्यां विशेषत एव ४६
श्राद्धानि [illegible]सार तथा च ब्रह्मपुराणे । प्रायोनात्र [illegible] शस्त्राग्निविषाद्यैः पतितास्तथा । चतुर्दश्यां तु कर्त्तव्यं तेषां
[illegible] । [illegible]पि । येषां वा [illegible]त्युर्स्यादपमृत्युरथापि वा । उपसर्गमृतानां च विषमृत्युं [illegible]
[illegible]सर्पव्याघ्रहतानां च [illegible] शृङ्गिभिरपि । श्राद्धं तेषां प्रकर्त्तव्यं चतुर्दश्यां नराधिप [illegible] दिनेत

[illegible] तस्य प्रकालनेन । [illegible]कालमृत्युः स्नी [illegible] इति यावत् । [illegible] भूत्वा यु[illegible] यन्मरणं तदकाल
मरणं तस्य [illegible] । [illegible] तथाविधं [illegible] मरी विसर्जने । विप्रश्चान्यत्र वा पराह्नि तिर्यग्ब्राह्मणघा
तिनां चतुर्दश्यां क्रियाः कार्या येषां [illegible]विहिताः । विषादिभिर्घातस्य [illegible]तथोक्ताः । [illegible] अपि । [illegible]
[illegible] विषादिभिः । नरविर्द्धि[illegible] विपन्नानां तिथी [illegible] चतुर्दश्यामित्यादि अथ [illegible]
[illegible] श्राद्धस्यादिति [illegible] अपरपक्षे कृष्णचतुर्दश्यां तथा च याज्ञवल्क्यः । प्रतिपत्प्रभृतिष्वेकां वर्जयित्वा चतुर्दशीं ॥
शस्त्रेण तु हतायैव तत्र [illegible] प्रदीयत इति अत एव च [illegible]मरणवर्जि[illegible]ते [illegible] स्त्रीयाप्यनु[illegible] यतः
[illegible]पापोपघाते नृपाणां प्रेतानां [illegible] तत्र धर्मरणनार्यं नियम इति स्मृतिः । तथाच [illegible] विषपन्ना नां
ते [illegible]सर्पाग्निरुपधी । श्राद्धं कुर्वीत [illegible] वर्जयित्वा चतुर्दशीमिति श्राद्धकात्यायन वचनं प्रायश्चित्ताद्यपवित्रितेऽ
[illegible]पाद्विषयमिति [illegible]निर्णय [illegible] अत एव [illegible]प्रवेशात् [illegible] धर्मरण स्त्रीणामपि चतुर्दश्यां
[illegible] श्राद्धमस्ति तथा च [illegible]निर्णयकाराः । अत एव प्रमीति [illegible] विहितानि प्रवर्त्तविधिना [illegible]मरणा [illegible]
तीयास्पि तामपि न चतुर्दश्यां श्राद्धमिति [illegible]मरणप्रायोपवेशात् तथा वैद्यधा [illegible] तथा [illegible]स्मृति [illegible]
[illegible] [illegible] । [illegible]तिश्च घ्या त्रयोदश्यां चतुर्दश्यां तु [illegible] । प्रीयते पितरश्चास्य [illegible]तारया

[illegible] ब्रह्मपुराणवचनादित्यर्थः अपि [illegible] तानि [illegible] पुत्र [illegible]
[illegible] एकोद्दिष्टकृतेति मृतानामपमृत्युना मृतानां कृतातिथि त्रिपुत्रे चतुर्दश्यां [illegible]
[illegible] सपिंडीकरणात्परं एकोद्दिष्टविधानेन तत्र [illegible] शस्त्रघातिन इति। शस्त्रघातिन इतीतर [illegible]
[illegible] हतानामुपलक्षणं। शस्त्रहतस्य पितुर्महालये चतुर्दश्यां निमित्त कोद्दिष्टं कृते पितामह [illegible]
[illegible] तिथौ कार्यं। तथा महालये कोद्दिष्टं [illegible] पायसं मधुसंयुतं। तस्मात्तत्र [illegible]
[illegible] पितामहादेर्महालये तर्पणीयत्वस्मरणादित्यभिप्रेत्याह तथा [illegible]
[illegible] पार्वणविधिं कुर्यादिति तदेकोद्दिष्टपक्षे अपरपक्षे अथा [illegible]
[illegible] एव [illegible] नियतमिति पितु [illegible] पित [illegible]
[illegible] पितामह [illegible] पितामहः [illegible] पिता। एतत्तु [illegible]
चतुर्दश्यां त्वनियतं [illegible] एकमेकोद्दिष्टं [illegible] एकस्मिन्द्वयोर्वैकोद्दिष्टविधिरिति
[illegible] एकोद्दिष्टं [illegible] कार्यमित्यवगन्तव्यं त्रिधायुधा [illegible] पार्वणामिति
एकस्मिन् [illegible] त्रिषु [illegible] कोद्दिष्टं [illegible] कार्यं [illegible] इति भावः अत्र [illegible] दिवसे [illegible]

[illegible] दिने [illegible] तास्तेषां [illegible] दिने [illegible] पार्वणं वैकोद्दिष्टमुतेति [illegible] अत्र [illegible]
[illegible] स्वकुल [illegible] परम्परानुसारेण [illegible] एकोद्दिष्टपक्षः परिगृहीतः यैश्च पार्वणपक्षः परिगृहीतस्तेषां [illegible]
[illegible] चतुर्दश्यां पार्वणानि [illegible] चतुर्दश्यां निमित्त [illegible] निमित्तस्य [illegible]
[illegible] सिद्धमिति [illegible] आह्निका [illegible] चतुर्दश्यां निमित्तं [illegible]
[illegible] इत्यर्थः यदि चतुर्दश्यां निमित्तं श्राद्धं काम्यं कार्यमिति [illegible] एकमेव। [illegible]
[illegible] श्राद्धं कार्यं वा कार्यमित्याह [illegible] निमित्त [illegible] काम्यं [illegible] नावेति [illegible]
[illegible] मध्ये [illegible] श्राद्धं [illegible]
[illegible] मिति चतुर्दश्यां क्रियमाणस्य [illegible] शस्त्रहतश्राद्धस्य [illegible] एकोद्दिष्टत्वेन [illegible] विधाना [illegible]
[illegible] पद्धति [illegible] श्राद्धकालनिर्णयः अथायन [illegible]
[illegible] श्राद्धं [illegible] पाता [illegible] विहितास्ते [illegible]
[illegible] पक्षौ [illegible] एतत्तु [illegible]
[illegible] तथा विष्णुपुराणे [illegible] [illegible]

न्यत्र तिलैः संमिश्रं दद्यात्तिलतर्पणं प्रयतो मनुष्य इति। संक्रमविषुवायनानामावश्यकत्वं भाराशस्यं। तथा च विष्णुधर्मोत्तरे।
श्राद्धं संक्रमणे भानोः प्रशस्तं ह्यपि वायते। विषुवद्वितये तत्र ह्ययने द्वितये तथेति। श्राद्धं काम्यमपि नित्यमुदित
मिति। हेमाद्रौ संक्रमादिषु आदित्यसंक्रमणमित्यादिना काम्यत्वमपि उपपद्यते देवेनेति नरपित्त्रे वावश्यकत्वविधा
नात् एतेनैव काम्यत्वनित्यत्वयोरविरोधः। तिलावः पिंडवर्ज्यं नैवेदिति यदाह ब्रह्मपुराणे। अयनद्वितये
श्राद्धं विषुवद्वितये तथा। संक्रान्तिषु च कर्तव्यं पिंडनिर्वपणादृते। तथा पितृकृत्यं तु वारसंक्रान्तौ ग्रहणेषु च। अत्रापिं
विना श्राद्धं कुर्याद्धेमाद्रिरिति। तथा तीर्थवापरपक्षे वर्द्धं कृत्स्नं तथा। एकेन वकुपाकेन पिंडं दद्याद्बहूनपी
कालसंभवापेक्षया विकल्पः। न त्वत्रान्यनिमित्तके पितृयज्ञो पिंडप्रदानं स्मृतमिति। अन्यनिमित्तकं मृताहादि श्री
श्री निमित्तके पितृयज्ञो श्राद्धप्रसंगात् संक्रमादिष्वापतितं पिंडप्रदानं पिंडस्य हेतोर्न स्मृतः। तथा चायनद्वितये श्राद्धमि ८०
त्यनेन तन्निमित्तकमेव श्राद्धमवगम्यत इति भावः। हेमाद्रौ जन्मदिने च बौधायनमतो माघी प्रशस्ते विप्रवामिलि
तेमघासमरतिथौ तीर्थे यद्यहे पिंडने। कार्यं श्राद्धमवश्यं मृगादितं दुःस्वप्ने इति तथा श्राद्धं जिरस्त्वाविति तथा
कूर्मपुराणे। अमावास्याष्टकास्तिस्रः पौषमासादिषु त्रिषु। तिस्रश्चान्वष्टकाः कृष्णा माघी पंचदशी तथा। त्रयोदशी
मघायुक्ता वर्षासु च विशेषतः। तस्य पाकश्राद्धयोग्याः कालाः शोकादिने दिने। नैमित्तिकं तु कर्तव्यं ग्रहणे चंद्रसूर्य

ससप्तकाः श्राद्धकाला

ह्यो

योः। बांधवानां च मरणे नारकी स्यादतोन्यथा। काम्यानि चैव श्राद्धानि संस्रवेयुर्ग्रहणादिषु। अयने विषुवे चैव व्यतीपाते
प्यनंतकं। संक्रान्त्यामक्षयं श्राद्धं तथा जन्मदिनेष्वपीति। मार्कंडेयपुराणे। विशिष्टब्राह्मणप्राप्तौ सूर्येन्दुग्रहणेयने।
विषुवे संक्रान्तौ व्यतीपाते युगादिषु। श्राद्धार्हद्रव्यसंपत्तौ तथा दुःस्वप्नदर्शने। जन्मर्क्षग्रहपीडासु श्राद्धं कुर्वीत वै
च्छयेति। इच्छया श्राद्धं प्रतिरूप्या अबोधयत् दिग्... कृत्वापि तदपि स्मृतमिति गजच्छायेति सा ... तस्यां श्रा
द्धं प्रकल्पयेदिति गजच्छायालक्षणवाक्यशेषादिति भावः। अथ गजच्छायालक्षणं सूर्ये हस्तगते चैव यद्वाति
... गजच्छायो ... सूर्यस्तिथिनो ... गजच्छायेति सान्यास्मृ
तेति। तथा च स्कान्दे। यदेंदुः पितृदैवत्ये हंसश्चैव करे स्थितः। तिथिर्वैश्रवणीया या गजच्छायेति सा स्मृतेति। पि
तृदैवत्यं मघा। हंसः सूर्यः। करो हस्तः। वैश्रवणी त्रयोदशी। तथा हंसे हस्तस्थिते या तु अमावास्या करान्विता। सा
ज्ञेया कुंजरच्छाया इति बौधायनोब्रवीदिति। हंसः सूर्यः स्तर्कतत्वा हस्तेन सत्रमपि हंसः। करान्विता चंद्रयुत
हस्तान्विता। तथा सैंहिकेयो यदा सूर्यं ग्रसते पर्वसंधिषु। गजच्छायेति सा प्रोक्ता तस्यां श्राद्धं प्रकल्पयेदिति। सै
हिकेयो राहुः। अथ प्रकीर्णकश्राद्धकालः। अथाद्रीपि ... श्राद्धं तथा प्रत्यहं। ... इति
... मारभ्य ... आश्विन्यादि कार्तिकी परिमिते काले ... या विष्टिर्भवति पायतया रवि
ब

दिनेयोगःसपभ्रान्निधःकुर्यात्तत्रविशेषतःपितृयज्ञंकन्यास्थितेनवान्नेनवनलोदकेनवाष्टग्रउदनेकीर्तिताः
श्राद्धेमासस्मयाइति   पत्यहंनित्यश्राद्धमित्यावलीतनयोत्पत्त्यादिकजातकर्मादौश्राद्धमित्यर्थः।पूर्णिमा
सुर्येसु।विष्टिव्यतीपातयोःरविदिनेयोगेऽपिश्राद्धविधिः।तथावशीरवोयदाविष्टिर्व्यतीपातो।सानुवारस्तथैवच।पद्म
र्द्गनामतत्त्वोक्तमयनाश्चचतुष्कर्णमिति।अमीआर्द्रादयःश्राद्धेसमयाःकालाःप्रकीर्तिताः।अतएवमत्स्यपुराणे।अ
तःपरंप्रवक्ष्यामिविष्णुनायदुदीरितं।श्राद्धसाधारणीनामभुक्तिमुक्तिफलप्रदं।अयनेविषुवद्युग्मेसामान्येचार्कसंक्रमे
अमावास्याष्टकायांचकृष्णपक्षेविशेषतः।आर्द्रामघारोहिणीषुद्रव्यब्राह्मणसंगमे।गजच्छायाव्यतीपातविष्टिवैधृ
तिवासरे।वैशाख्यांतुपरागेषुसुतोत्सवमहालये इत्यादि।तथाब्रह्मपुराणे।श्राद्धंदेयमनुप्राप्तेसमासीद [illegible] श्री
श्री: ४२ संक्षयपूर्णिमासुपितृश्राद्धंकर्तव्यंसप्रयोगतः।नित्यश्राद्धविधिःसमद्यपरिहरीयते।वृद्धिश्राद्धंतुकर्तव्यंजात ४२
कर्मादिकेबुधैः।कन्यागतेसवितरिदिनानिदशपंचच।पार्वणेनेहविधिनाश्राद्धंतत्रविधीयते।कालकुण्ठे।य
स्तुपरागेवसुतेवजातेपित्र्येमघायामयनद्वयेवा।नित्यंचदर्शेचतथैवपर्वदत्तंचवल्लिकसहस्रतुल्यं।नित्यम
हरहर्यात्कृष्णीवमित्यर्थः।पित्र्येमघायामितिभाद्रपदापरपक्षादिस्थितमघायामित्यर्थः।आश्विनस्यापरपक्षेप्र
थमेकार्तिकस्यच।यस्तुश्राद्धंसदाकुर्यात्सोऽश्वमेधफलंलभेदिति।शातातपः।नवोदकेनवान्नेचगृहप्रच्छादनेतथा

नवगृहप्रवेशने

पितरःस्पृहयंत्यन्नंवर्षास्वष्टमघासुचेति   अथतिथिकाम्यश्राद्धकालः   अथानिगदितीयद्यत्फलकांक्षया।अग्नि
न्यादिषुभेषुपक्षतिमुखासुतिथिषुर्थिनांवारेषुर्कमुखेषुपित्र्ययज्ञनंदिह्यंनिबंधेऽखिलमिति   अर्थिनां
सकामानांफलाकांक्षयाभतिथिवारेषुपित्र्ययज्ञनमुक्तंतत्सर्वंनिबंधेकालनिर्णयेवीक्ष्यं।तथाचकालनि
र्णयेविष्णुधर्मोत्तरादिस्थानिवाक्यानि।स्वर्गंचापत्यानितथाब्रह्मवर्चसमेवच।रोहिण्यांकर्मणांसिद्धिंकुर्वीतदहितथाश्वि
थी।सर्वान्कामांश्चसौभाग्यंधर्मज्ञातिप्रधानतां।रूपपुष्टिंश्रुतंतनयान्वाणिज्यंधनसंपदं।कनकंसुहृदोराज्यंसफलं
वत्याकृत्विास्तमुद्यान्तकांश्चसर्वान्कामांस्तथैवच।श्रेष्ठ्यंकामांस्तथासर्वान्बलमारोग्यमेवच।कुर्वीतदहंगाव
स्करगांश्चवर्जीवितं।कृत्तिकादिभरण्यंतंकमात्ऋगणेन्नरः।एकैकस्मिन्क्रमात्कुर्वन्श्राद्धमाप्नोत्यसौक्रमामिति।प्र
नुः।कुर्वन्प्रतिपदिश्राद्धंसुरूपान्लभतेसुतान्।कन्यकांतुद्वितीयायांतृतीयायांतुबंदिनः।पशून्क्षुद्रांश्चतुर्थ्यांतु
पंचम्यांशोभनान्सुतान्।षष्ठ्यांद्युतिंकृषिंचापिसप्तम्यांलभतेनरः।अष्टम्यामपिवाणिज्यंलभतेश्राद्धदःसदा।स्यान्न
वम्यामकखुरंदशम्यांद्विखुरंबहु।एकादश्यांतथारौप्यंब्रह्मवर्चस्विनःसुतान्।द्वादश्यांजातरूपंचरजतंकुप्यमेव
चाज्ञातिश्रेष्ठ्यंत्रयोदश्यांचतुर्दश्यांतुसप्रजाः।प्रीयंतेपितरश्चास्ययश्चशस्त्रहतोरणे।इत्यादिश्चविनिर्दिष्टान्विपुला
न्मनसःप्रियान्श्राद्धदःपंचदश्यांसदुसर्वान्कामान्समश्नुतइति।वीदिनःस्तावकान्।वारकुलदिष्टधर्मोत्तर।आरा

त्या

ग्यमथसौ लाग्यैस्तमेरविजयंतथा। सर्वान्कामांस्तथाविद्यां धनेजीवितमेवच। आदिदिनद्वयेश्राद्धं कुर्वन्सदानरः क
र्मेणैतदवाप्नोति नात्रकार्या विचारणेति सापत्रमिमघाकरार विदिनस्थ श्चंतद्दापापितः कुत्रापश्रविधिनसमर्च्य तपनैश्च
ह्वित्सर्वमध्यमी पिंडप्रापरमस्माप्ययेदिति तथाविष्णुर्विष्यत्पुराणे पिंचतार लेदघ्न ननभंगे गावरविज। वारउदवदवस्य
वासरः पुत्रदः स्मृतः उपवासो नक्तनश्राद्धंकार्यंतथाजेवत। दर्शनं वापिपिंडस्यसंयमस्यच कीर्तितं। सोपवासस्य
नैकतुमाह्लजेषु वनोपतिरित्यादि। पैतृतत्तरीरोहिणयह्लेषाम तारस्यानिनस्त्राणि। अमोगार्दपस्य धमेस्यस्यः
उपवासः नानिवारे। तत्रश्राद्धदिने विधिः कालनिर्णयकृत्यः। अथर वोसप्तम्यां दोकुश्स्या चतुर्थीतिथिर्नगाकुठ
श्रीः दिनवावेव्रतधरसेवेत एता स्युस्तिथयः शुभाः पितृयकाविति। तथा च कूर्मपुराणे अमावास्यादि सोमः स्यात्सप्तमी श्रीः
५० वैदिवाकरः। वतर्दश्यां चतुर्थ्यां वा वासुरोमेगकस्यतु। तत्रश्राद्धं प्रकर्तव्यं पितृणां तृप्तिमिच्छता। षष्टिवर्षसहस्राणि ५०
९ षष्टिवर्षशतानि च। नंदंति पितरः स्वर्गे विमान वरमास्थिताः इति। तथा पद्मपुराणे अङ्गारकयुक्तायां चतुर्थ्यां वा तथ
दां श्ररूपाश्राद्धदिपानवंतो जायतेस्तइति पित्रादिकालुत्रिकोत्स्यु नंदीमुखसंज्ञकाः परतरास्ताभ्यां अ
पक्षीयकेतां श्राद्धं वक्ष्यमिति तथा च ब्रह्मपुराणे नांदीमुखानां प्रत्यह्निकन्यारासिगतरवौ पौर्णमास्यां च कर्तव्यं
वराहवचनैयथास्युः पितामहादूर्ध्वं ते तु नांदीमुखास्त्रयइति। पितामहशब्देन प्रपितामहोलक्ष्यते तदुक्तं। पितापि

तामहश्चैव तथैव प्रपितामहः। त्रयो ह्यश्रुमुखा ह्येते पितरः संप्रकीर्तिताः। तेभ्यः परे त्रयो ये तु ते तु नांदीमुखा अपीति हि
यं नांदीमुखसंज्ञा श्राद्धप्रदर्शिनिमानि स्मृतश्राद्धविषयेति अन्यनांदीश्राद्धे एतेन्ये च द्वयादस्य आह अथान्यनांदीकविधोपि
त्रादिकांस्त्रीनिति। तथा च कालनिर्णयकाराः अस्य नांदीमुखवचनस्यैतत् पौर्णमासी निमित्त श्राद्धविधिनैकवाक्यता
परत्वा च्छ्राद्धीतर नांदीमुखशब्देन प्रपितामहादयस्त्रयो ग्राह्याइति इति श्राद्धार्हाः सतयाः स्मृताइति इत्यनेनप्रकार
अमावास्यादि श्राद्धकाला उक्ताः के इत्यर्थः अथ कस्मिं[illegible] श्राद्धकाले अतिथिर्या ग्राह्येति प्रकरणमारभ्यते इत्याह अ
थातिथिः श्राद्धेषु निर्णीयत इति अथ सामान्यतः श्राद्धतिथिनिर्णयः तत्र पार्वणे [illegible] अपराह्णगायासा याहत्याह यमि
त्यपराह्णगातिथिः सो कालः स्मृतः पार्वण इति तथा च दक्षः सर्वाणि दैवकार्याणि मनुष्याणां तु मध्यमे पितृणांमा
पराह्णस्तु कार्याण्येतानि यत्नतः [illegible]त्यपराह्णस्यात्रानास्त्या ह्यपराह्णव्यापिनी ग्राह्येत्यर्थः। यदादिनद्वये अपराह्णव्या
व्या पिनी अव्यापिनी वा तदा विशिष्टसेर्वत्याह व्याप्त्यास्तु ह्यपराह्णसमयेनास्त्येव वासायदि ग्राह्याहवीदिनस्या
यदितिथिरिति तथा च मनुः यस्यामस्तंरविर्याति पितरस्तामुपासते। सापितृभ्यो यता दत्तापरा ह्णे स्वयं तु वेति। यस्या
अपराह्णसंबंधसत्यस्तमयानुवृत्तिः सा पितृकर्मयोग्येत्यर्थः। एतच्च द्वयोर्दिन द्वयकालव्याप्ति विषयं। सायाह्नव्यापिनी
यत्नुपार्वणेस्तांउदाहृतेत्यादि गोभिलः दिवाव्याप्ति तु दिनद्वयपराह्णव्याप्त्यभावविषयाणीति भावः। ननु मनुना यस्याम
स्तंरविर्याति। त्यनेन अपराह्णव्यापिनी ग्राह्येत्युक्तं अतो दिनद्वय अपराह्णव्याप्त्यभावे श्राद्धे न कर्तव्ये अनधिकारा

दिति श्राद्धं स्यात् । किंच तिथ्यादिषु चेद् यावद्ध्रासो वृद्धिः परेहनि तावद्भागः सर्वं पूर्वत्राधिकं कर्मणां [illegible] वचनात्
इति यान्तरकासप्रक्षेपण्या परामृत्तिथिः सैव वास्तवी [illegible] यदा तु दिनद्वये तिथिः काल व्याप्तिर व्याप्ति [illegible]
तिथेर्वृद्धि साम्ये वा तदा परेत्याह वृद्धौ तु साम्ये परे [illegible] तु या सा त्रिविधा तिथिलक्षणा सर्वदा परेत्
यो हि सा स्यात् सर्वकालिकी तिथ्याद्यवचनादित्यर्थः एवं साम्ये [illegible] क्षिप्ता कासः यस्तु तदिनद्वये [illegible]
पिनीत सा यायस्य विहितः काल कर्मणस्तद्व्यापकत्वात् विद्यमाना [illegible] ज्ञितापक्रमेणानु इति वचनात् [illegible] परेत्याह आ
अथ [illegible] लवघुग्घ्रासादिक पूर्वेति एकोद्दिष्टविधिर्मनुष्याणां नैमित्तिकोनार्कः प्रातर्दि
दैविकं यामिकं चयज्ञानं पूर्वाह्णएव स्मृतमिति हारीतः आमश्राद्धं तु पूर्वाह्णे एकोद्दिष्टं तु मध्यतः पार्वणं चापराह्णे
प्रातर्वृद्धिनिमित्तकं तथा दक्षः पूर्वाह्णे दैवकार्याणि मनुष्याणां तु मध्यत इति एकोद्दिष्टमनुष्ययज्ञेनद्वे [illegible]
[illegible] दिनद्वये कालव्याप्त्यव्याप्ति समव्याप्त्योः पार्वणोक्तो न्यायो ग्राह्य इत्याह एकोद्दिष्टमुख्यं कर्मकाल तिथिर्व
नयस्तद्वदिति दैवकार्ये तु कालव्याप्तावव्याप्तौ च परेत्याह दैवे वाद्यदि की क्रिया सम्पूर्णया व्याप्ता वाप्यदि
द्विमुहूर्तं विरजो वासरा तिथिर्हव्य कव्ययोः उदिते दैवतं भानौ पित्र्यं चास्तमिते रवौ विति वचनात् यदि तु एकस्मि
न्नेव दिने कालव्यापिनी तदा कर्मणो यस्य यः कालस्तत्कालव्यापिनी तिथिः तया कर्माणि कुर्वीत ह्रासवृद्धी न

कारणमिति वचनाद्ग्राह्येत्याह एकैकस्य कर्मकालयुगलेश्राद्धादिभावा परेति । वृद्धौ तु तथा कल्पेयुगादी करयो
रि । [illegible] पूर्वाह्णिकस्तु पितृकार्येषु अपराह्णिक इत्याह अथो मन्वादियुगादि कर्म तिथयः पूर्वाह्णि काः
स्युः स्मृताः । वृद्धौ च अपराह्णिकास्तु कव्ये इति आवर्तनात्तु पूर्वाह्णो ह्यपराह्णस्ततः परः इति वचनात् पूर्वाह्णापराह्ण
विभागो मुख्य इत्याह पूर्वापरात्कालविरुद्धपूर्वपक्षदिनी काको निगदितावीति काल व्याप्त्यादो पूर्वाह्णे निर्णय इत्य
द्व दैवे तिथिः पूर्ववदिति अथ मृतश्राद्धे नवश्राद्धकालः एकोद्दिष्टविधिर्मृतस्य निधनस्थानात्ततो वर्त्म
नि स्थाने विश्रमणस्य संचयविधेः त्र्यह्नत्रयस्यादिदं तु ये वाह्नि तृतीयकेइति मृतस्य एकोद्दिष्टविधिर्निधन
स्थानात्ततो वर्त्मनि विश्रमणस्य स्थाने तथा संचयविधेः स्थाने स्यात् इदं च त्र्यहत्रये स्यात् । तच्चतुर्थे चतुर्थे तृतीये चा
दिवसे संचयन दिने तिथि यावत् । तथा च नागरखंडे मृतस्य तु त्रीणि संचयनस्यार्थे तानि वैश्रमणी स्मृते । पन्थ स्थाने च
मृतस्य तत्र श्राद्धं प्रकल्पयेत् । एकोद्दिष्टं तता मार्गे विश्रामो यत्र कारितः । ततः संचयन स्थाने तृतीये श्राद्ध मिष्यते
अथ तनु यादाह चतुर्थे दिने श्राद्धं पंचमसप्तमाष्टनवदिनयुग्म द्विजैरिति एषु दिवसेषु श्राद्ध युग्मद्विजैस्त
नुयात् । तथा च कूर्मपुराणे । प्रेताय च गृहद्वारे प्रथमे ज्ञायते द्विजान् । द्वितीये निकटे वेद्यां चतुरकं संवीक्षेद । वत्
द्वितीये च संचयने [illegible] । पूर्वां विप्रान्नियुंजीत युग्मां स्तु अयुग्मवा । पंचमे नवमे चैव तथैकादशके हि
युग्मा [illegible] नवश्राद्धं इति । नवश्राद्धं तु ततः परं [illegible] नवश्राद्ध [illegible] युग्म ब्राह्मणान्

केतद्द त्रिपेत्पाद्यार्थै: समस्मा [illegible] दिवसा: संगृहीता: तथावनाम [illegible] नवृत्त्या हानि । त्रिदिनं [illegible]
[illegible] एवं मासे तदेकह एकेनैकेन तथा ॥ द्वादशैकादशान्वदन [illegible] हानिसाति [illegible] दिवसेपम [illegible]
[illegible] दिनादिसंजीवती येष्वैसंवत्सरं विनश्येदिति दिनवरं [illegible] तथा बृहस्पति: [illegible]
स्यादेवमन्यादि वीर्ये [illegible] शुभपर्वेवत्तेनसंपन्नमु [illegible] कृ [illegible] देवित्वासं [illegible] तस्य प्रयतनं [illegible]
हनि संवत्सरं । तस्य प्रेतस्य [illegible] । [illegible] दिनं [illegible] दिवस [illegible] [illegible] का [illegible]
पुराणे: चतुर्थे ब्राह्मणानां विपर्यमेहनि [illegible] नवमे वे [illegible] इति [illegible]
ह्रासात्परतो द्विजानिति सूतकांत [illegible] कादि [illegible] ब्रह्मपुराणादिति भाव: । इति [illegible] वृत्त्या हन्यका [illegible]
श्री: ५२ सूतावा [illegible] स्पार्दं । अथषाण्मासिकाह्निकाक: [illegible] तितक समस्तादनवास्थातं तृतीयादिदिनं सम्पादो [illegible] श्री: ५२
त्ययति तिथिके नवाह्ना विति: । तत्रैवादिमषषमानु [illegible] प्रत्यमासे पक्ष त्रये चैव षण्नवमिश्रकाणि [illegible]
दद्यात् [illegible] स्वाहानीति आदौ मासिकं [illegible] एकादशाहं [illegible] अर्कसंमितं द्वादशाहं [illegible] ॥
तथा द्वितीयादिकं मासिकं प्रतिमासं मृता दैत्यस्य तिथिपूर्वं तद्दिने [illegible] स्यात् । तथा एकेनाह्ना [illegible]
[illegible] मासिकं [illegible] षाण्मासिकं [illegible] एकेनाह्ना । दिवसेन त्रिभिर्वा दिवसे न्यूनमु अ

[illegible] द्वादशमासे [illegible] त्रैपक्षिकं सार्द्धमासे स्यात् एवं पूर्वद्वा [illegible] हानिनवमि [illegible] श्राद्ध
[illegible] [illegible] आहानि नवश्राद्धानि एकोद्दिष्टरूपाणीत्यर्थ: । तथा व्याघ्रपाद: । एकादशे चतुर्थे [illegible]
[illegible] संवत्सरे । प्रतिसंवत्सरं चैव मेकोद्दिष्टं मृताहनि । ब्रह्मपुराणे द्वादश [illegible] मासे [illegible] त्रिपक्षे च तथापरं । मासि मासि [illegible]
[illegible] यावत्संवत्सरं द्विजा इति । तथा । एकाहेन तु षण्मासा यदा स्युरपि वा त्रिभि: । न्यूना: संवत्सरश्चैव स्याता षाण्मासि
के तदा यदा एकेनाह्ना त्रिभिर्वा दिवसैर्न्यूना: षण्मासा: स्यु: संवत्सरश्च न्यूनो भवति तदा षाण्मासिके न्यूनमासमासि
क न्यूनाब्दिकं स्यातामित्यर्थ: । एतन्न्यूनमासिकस्यापूपलक्षणं । तथा । सपिंडीकरणं [illegible] हानि [illegible] एका
दृ [illegible] विधानेन कुर्यात्सर्वाणि [illegible] निर्वपेत् । तथा पैठीनसि: । मासिकानि स्वकीयेषु [illegible] दिवसे [illegible] पि वेति । एतन्न [illegible]
[illegible] मासादौ कार्यमित्युक्तं भवति साग्निकस्य षाण्मासिकाह्निकमाह [illegible] इत्याह [illegible] द्वादशाह [illegible]
क पक्षित: [illegible] तथा वदति तथा च कात्यायन: । श्राद्धं [illegible] [illegible] द्वादशाहनि । [illegible] [illegible]
[illegible] निसर्वदति । त्रैपक्षिकाद्यानि [illegible] पूर्वाणि । असमर्थविषयमाह अथ [illegible] स्यु: षड्भि [illegible]
[illegible] द्वादश [illegible] मासिकानि । [illegible] षड्भि [illegible] मासिकानि [illegible] मासि [illegible]
[illegible] मासि मासि अपर्याप्त [illegible] द्वादशाहं [illegible] पार्वणैकाहं [illegible] ति तद्दिने [illegible]
द

[illegible] लौकिकमतमिति सपिण्डीकरणं कुर्यात्कुर्यात् [illegible] इति [illegible] करणं [illegible]
[illegible] साग्निकर्तृकमनग्नेः [illegible] वर्षं इति तथाच भविष्यत्पुराणे सपिण्डीकरणं कुर्यात् [illegible]
[illegible] तस्य पूर्णे [illegible] इति ततः प्राप्त [illegible] इति [illegible] विवाहादौ [illegible]
[illegible] सपिण्डीकरणं [illegible] स्मृतं [illegible]
[illegible] अथ [illegible] इति तथा
[illegible] संवत्सरे षण्मासे [illegible] इति [illegible] सपिण्डीकरणं [illegible]
[illegible] आनंत्यात् [illegible] धर्माणां [illegible] आयुषः क्षयात् [illegible]
[illegible] इति न्यूनाब्दे पिण्डनं त्वपि [illegible] इति [illegible]
[illegible] तथा च [illegible] विना सपिण्डनेनस्यादित्याह [illegible] कुर्यात्सपिण्डनमिति
आनुमासिकानि [illegible] इति तथा [illegible] यस्य संवत्सरादर्वाक् [illegible]
[illegible] मासिके [illegible] संवत्सरमिति साग्निकस्य [illegible] इति [illegible]
[illegible] इति [illegible] सपिण्डीकरणं [illegible] इति [illegible]

लघु[illegible] तत्र अनग्निस्तु यदा कुर्यात्कर्ता भवेत् कुर्यात्तदा [illegible] प्रेतश्चेदग्निमान् स्यात्तस्य त्रिपक्षे सपिण्डनमिति अ
थाग्निमान्कर्ता [illegible] सपिण्डनं [illegible] दिनात्कुर्याद् द्वादशेऽहनि इति [illegible] संवक्ष्यते तथा [illegible]
नाग्निमान् [illegible] प्रेतश्चानग्निमान् [illegible] द्वादशाहे भवेत्कार्यं सपिण्डीकरणं सुतैरिति पित्रोः प्रेत [illegible]
[illegible] द्विजः कस्मिंश्चिद्दिवसे [illegible] पुत्रः सापिण्ड्य [illegible] इति तथा कात्यायनः एकादशाहे निर्व
र्त्य [illegible] यथाविधि प्रकुर्वीताग्निमान्विप्रो मातापित्रोः सपिण्डनमिति एकादशे दिने [illegible] तदा साग्निकेन
तस्यान्वसपिण्डनं कार्यमित्याह [illegible] इदं साग्निविषयमिति तथा [illegible] सपिण्डीकरणं कुर्यात्स
र्वदर्शाग्निमान् सुतः परतो द्वादशाहस्य [illegible] इति अथ तद्दर्शश्राद्धकालो [illegible]
इति तथा [illegible] मन्त्रयज्ञे [illegible] इति एतदमावास्याश्राद्धकारि [illegible] विषयमिति
[illegible] कालनिर्णयकाराः [illegible] अथ क्षयाहनिर्णयः यस्मिन्मासि तिथौ च यत्र निधनं तन्मासपक्ष [illegible]
[illegible] तिथिरसौ तस्य क्षयाहः स्मृत इति यत्र यस्मिन्पक्षादौ निधनं प्रेत्य [illegible] तायाम
[illegible] तिथिरसौ [illegible] तस्य क्षयाहः स्मृतः [illegible] मासपक्षतिथि [illegible]
नि प्रत्य [illegible] इति चतुर्विधमासे च को मासः [illegible] यथा [illegible]

[illegible] सोरे विवाहादि [illegible] । तथा [illegible]
[illegible] मासे [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] पुत्रस्य [illegible] इति । एतच्चाधिकार [illegible] कालनिर्णयकारा [illegible]
श्री ५४ [illegible] नापुत्रस्य पिता [illegible] श्री
[illegible] तथा [illegible] पुत्रस्य पिता [illegible] । आपस्तम्ब [illegible] ५४
[illegible] इति । अथ [illegible] निर्णयः । यत्राहन्यधिका [illegible] इति । [illegible]
[illegible] अपराह्णव्यापिनी [illegible]
[illegible] । [illegible] तिथिस्तत्र [illegible]

[illegible] इति । साम्येन [illegible] तिथिः परतस्तिथि [illegible]
[illegible] अपराह्ण [illegible] व्यापिनी [illegible] तिथिः । [illegible]
[illegible] कार्या [illegible] व्यापिनी चेत्स्यात् [illegible] तिथिः [illegible]
[illegible] इति । अथो [illegible]
[illegible] मनुः । न [illegible] व्यापिनी चेत्स्यात् [illegible] तिथिः । [illegible]
[illegible] । तथा [illegible] व्यापिनी [illegible] व्यापिनी चेत्स्यात् [illegible]
[illegible] इति । तथा मत्स्यपुराणे । मध्याह्ने सर्वदा यस्मान्मन्दी भवति भास्करः । तस्मादनंतफल [illegible]
[illegible] इति । तथा च विष्णुः । [illegible] कालः कर्मणस्तदुपक्रमः । [illegible]
[illegible] इति । अथ [illegible] स्वल्पापराह्ण [illegible] इति । [illegible] अपराह्ण [illegible]
[illegible] अन्यतमः एकः स्वल्पा [illegible] । तथा च कालनिर्णयकाराः । अत्रापराह्ण [illegible]
[illegible] वक्ष्यमाण [illegible] अन्यतमो [illegible] इति । अथ [illegible] निर्णयः । [illegible]
[illegible] तिथि [illegible]

तन्मासिवेति   मतेज्ञातेमध्ये। स्मृतौतुक्तश्चौक्तः। असौ एकादश्यांश्राद्धं वा। अथवा तन्मासि दर्शपदिनममावस्या
याद्या सैवचाद्यावेद्यं। ज्ञाते तिथिः सितेति   कृष्णैकादश्यलाभे सितासितायाश्च एकादश्यां तिथेर कादश्यां ग्राह्येत्यर्थः। तथा
बृहस्पतिः। नज्ञायते मृताहश्चेद्दतीते प्रोषिते सति। मासश्चेत्तिथिर्ज्ञाता भूतदर्शस्याम्मृताहनि। इत्यत्राप्यनियतकर्तव्येत
इति ज्ञापः। अस्मिन्नेव विषये मरीचिः। श्राद्धविघ्ने समुत्पन्ने अविज्ञाते मृतेऽहनि। एकादश्यां तु कर्तव्यं कृष्णपक्षे विशेषत
इति। अत्र विशेषत इति कृष्णपक्षस्य प्राशस्त्यं तरत्वाभिधानेन शुक्लपक्षोऽप्यनुज्ञायत इति गम्यते तत्र च शुक्लकृष्णैकाद
श्योर्विकल्पप्राप्ते एवं व्यवस्था मासे पक्षे वा विज्ञाते तिथिमात्रस्यापरिज्ञाने तत्पक्षगैकादश्यां श्राद्धं कार्यं विज्ञातपक्षस्या
प्यकारणाभावात्। पक्षस्याप्यपरिज्ञाने कृष्णैकादश्यां तत्कालेऽशुक्लैकादश्यामपीति कालनिर्णयकारेणोक्तमिति
श्री अथ न मृतो मासोऽपि दर्शस्तदा मार्गे माघे वा तस्य यो रुक्त एवेति   तस्य श्राद्धं। अनुक्तसमुच्चयार्थेन पि चा
समुच्चीयते। तदुक्तं भविष्यत्पुराणे। न जानाति दिनं यस्तु मासं वाप्यमराधिप त्यादि। अरुणेनपक्षे आदि श्रा ५५
द्धं। मृताहं यो न जानाति मासं वापि दिनं तथा। तेन कार्यममावास्या श्राद्धं संवत्सरं द्विजेति सामान्येनोक्ते तत्र विशि
ष्टज्ञाने मासाज्ञाने चाद्यपदमार्गमाघौ चोक्तौ। अतस्तन्मासवर्तिनी अमावास्या ग्राह्येति भावः। तथा वृद्धमासरवेऽपि। मृत
स्याहं न जानाति मासं वापि यदि चैव न। तेन कार्यममावास्या श्राद्धं माघे च मार्गके इति   ज्ञाने तु तिथ्याः स्मृता सामान्य

दिगतेति   तिथ्याज्ञाने सा तिथिर्मार्गादिगता मार्गमाघश्च याद्यपदगतास्तता अनिर्णीरित्यर्थः। तथा वृद्धविष्णुसू
त्रे। तिथिं वेत्ति जानाति मासं नैव तु यो नरः। मार्गशीर्षेऽथवा भाद्रे माघे वापि समाचरेदिति   अथ मासदिवसौ ज्ञात्वा
निकावस्थितौ ग्राह्यौ प्रोषितसंस्थितस्येति   अथ प्रोषितसंस्थितस्य प्रस्थितस्य तस्य मरणमासदिवसौ अज्ञातौ अ
ज्ञातौ तदा प्रास्थानिकौ प्रस्थानसमयवर्तिनौ मासदिवसौ ग्राह्यौ। तथा बृहस्पतिः। दिनमासौ न विज्ञातौ मरण
स्य यदा पुनः। प्रस्थानदिनमासौ तु ग्राह्यौ पूर्वोक्तया दिशेति   यदि तु ज्ञातौ न तौ कीर्तितौ तन्मृत्युश्रुतिकालिका
विति   यदि तौ प्रास्थानिकौ मासदिवसौ न ज्ञातौ तदा तन्मृत्युमासश्रुतिकालिकौ प्रोषितमृत्युश्रवणकालिकौ
त्तितौ। तथा च विष्णुपात्तरे। मृतवार्ताश्रुतेर्ग्राह्यौ तौ पूर्वोक्तक्रमेण त्विति   अथ दिनं यातस्य वार्ताश्रुतः। न ज्ञातौ वि
दितौ वा मासि यदि तत्तन्मासि दर्श इति   प्रस्थानदिनमासौ तु ग्राह्यौ पूर्वोक्तया दिशेति वचनात् तथा मृते मृतवार्ताश्र
तेर्ग्राह्यौ तौ पूर्वोक्तक्रमेण त्विति वचने न पूर्वोक्तप्रकारस्योक्तत्वात् तेस्य न ज्ञायते मृताहश्चेदित्यादिना कथितं इ
ति भावः   अथवा तन्मासो न मतः तिथिश्च विदिता मार्गादिमासस्थितः। प्रोक्तस्तद्दिवस इति   पूर्वोक्तप्रकार
प्यादि तन्मासज्ञानाति इति वचनादिति भावः   अथ मासदिनयोरज्ञाने स्मृतिश्च दर्शमास्यां मार्गादिगते इति   तत्रया
न कल्मृतिश्रवणकालश्च वर्तमानयोर्मासदिवसयोरस्मृतिश्च तद्दामार्गादिगता अमावास्या ग्राह्येत्यर्थः। मृतस्या

र्मकं ... तमासैवायकर्थवने तु स त्वा... । कथंचन मरणप्रस्थानम्भव ... येण केनाप्युपल ... नन ... स्य
... अथयस्य निधनंवान्य ... दृश्यते । ऊर्ध्वंपंचदशाब्दत ... कृतिं संस्कृत्य ... दृत्यं कर्मसम्यग्दाणंदि
वसः स्यादाद्य ... यस्य प्रोषितस्य निधने मरणं अन्यलक्षीवनं वा । तथाच काल ... । पितरि प्रोषिते यस्य
नवार्तानिवर्तनातिः ऊर्ध्वंपंचदशाद्वर्षात् कृत्वा तत्प्रतिरूपकं कुर्यात्तस्य च संस्कारं यथोक्तविधिना ततः । तदादीन्येव सर्वा
णि प्रेतकर्माणि सर्वाणि कुर्यादिति । पितरि ... तत्प्रोषितमात्रस्योपलक्षणं । अथ मघाश्राद्धनिर्णयः पित्र्यं पुत्रवतामपि
... दिति श्राद्धं मघास्विति तथाच वायुपुराणे । मघासु कुर्वन् श्राद्धानि सर्वान्कामानवाप्नुयात् । प्रत्यक्षमर्चितास्तेन
भवंति पितरः सदेति । तथा । संक्रांत्यामुपवासेन पारणेन च भारत । मघायां पिंडदानेन ज्येष्ठः पुत्रो विनश्यति । तिथि ... पु
श्रा ५८ राणवचनात्पुत्रिणा पिंडवर्जितं श्राद्धमिति भावः कृत्तमं वर्षास्वेतदिति एतन्मघाश्राद्धं । तथाच वायुपुराणे । पितापिता श्रा ५८
महश्चैव तथैव प्रपितामहः । जातं पुत्रं निरीक्षंते शरत्काले ... पिप्पलीं । मधुमांसेन ... विधापायसेन वा । एषनाद
स्याति श्राद्धं वर्षासु च मघासु चेति अथोविकल्प ... सहजाः कुर्युर्भिन्नत्वे वतदिति सहजाः सोदराः । तथाचोक्तं । वि
भक्ता वा विभक्ता वा कुर्युः श्राद्धं सदैवहि । मघा घासु च ततोन्यत्र नाधिकारः पृथग्विनेति अथाशौचादिनिमित्तेन
श्राद्धकालः । आशौचापहतौ तु मासिकविधेराशौचकालात्ययः ... उत्तरमासितदिनममावास्या ... सिते कादशी

... मासिकविधेराशौचापहतौ सत्यां तु । अत्र मासिकविधौ आशौचकालात्ययः ...
... वाप्यनुकल्पतात्वगदितेति ... अनुकल्पता गौणत्वेन गदितमित्यर्थः । ... नंतरकालस्य मुख्यकालप्रत्यासन्नत्वात् ...
... उत्तरमासितदिनादिवा अनुकल्पता गौणत्वमिति भावः । तथाच ऋष्यशृंगः । देवपित्र्याणि श्राद्धं तु आशौचं जायते यदा । आ
... काकानामप्रत्यासन्नत्वात् ... त्वमिति भावः । तथाच ... तदूर्ध्वं ... सूतकानंतरं कुर्यात् ...
... तिथ्यः श्राद्धं विधीयत इति । तथाचाह ... । ... मासिकादि ... अंतराम्तत ... तक ... व
... पुनः ... मासि ते ... ततस्मिन्नेव दिन इत्यर्थः । तथाच षड्त्रिंशन्मते । मासिकादि ... सूतकां ... अंतरामृतसूतके ... व
दति पुनः ... मासि ते ... तस्मिन्नेव दिने इत्यर्थः ... मरीचिरपि । श्राद्धविघ्ने समुत्पन्ने अविज्ञाते मृतेहनि । एकादश्यां तु कर्तव्यं ...
... तत्कार्यं दर्शे वापि विशेषत इति । मरीचिरपि । ... कृष्णपक्षे ... ज्ञाता भवति अथ वार्षिकस्योत्तरमासे तत्तिथिमि
त्यपक्षे विशेषत इति । कृष्णपक्षे विशेषत इत्यनेन ... कृष्णपक्षोप्यनुज्ञातो भवति । ... मासिकश्राद्धविषयं । तत्र मासस्य
तरणसमयास्त्वशौचविघ्ने घमीश्रुति तदृष्टा ... पितृमृतकादिने ... मासिकश्राद्धविषयं । तत्र मासस्य
... काला ... पक्षतिथिमासस्य ... पियात्वादिति कालनिर्णयकारोक्तेरुत्तरमासितत्तिथिं विना आब्दिकस्या
... विघ्ने सति अमा ... काकागदितास्तिभावः । आशौचेतरविघ्ने तन्मृततिथौ दर्शादिके वाब्दिके
... आब्दिकाद्यास्तु कृष्णे कालेकादश्यां श्राद्धं । तथाच व्यासः । श्राद्धविघ्ने समुत्पन्ने अंतरामृतसूतके ।
कुर्यादिति आब्दिकाद्यास्तु ... कालेकादश्यां ... । तथाच व्यासः । श्राद्धविघ्ने समुत्पन्ने अंतरामृतसूतके ।
अमावास्यां प्रकुर्वीत श्राद्धं चैके मनीषिण इति । तत्रैकादशी विधायकं पूर्वोक्तवचनं उत्तरमासितत्तिथिमुख्यकाले

रामि

मासिकमिति तदरुथस्तं उच्येतत्यादिवाक्यं सांसिकादिविषयमित्युक्तत्वात् तदादिके काले मासिकं देयमिति भावः।
श्राद्धे विप्रनिमंत्रणात्परमुत्तरं चाद्यपाकादिना मृत्यौ जन्मनि च श्रुते अन्यस्य गृहे नाशौचदोषाभाव इति अन्यस्य
गृहे दातृव्यतिरिक्त जातमृत्यौ जन्मनि च श्रुते आशौचदोषो न भवेदित्यन्वयः। तथा च ब्रह्मपुराणे। निमं
त्रिते तु विप्रे तु परं श्राद्धकर्मणि। निमंत्रणाद्धि विप्रस्य स्वाध्यायादि तस्य च। दृष्टपि तु श्रुते वा तु नाशौचं विद्यते क
दाचन। नेति विशेषस्य वक्ष्यमाणत्वात् तदन्यविषयमिति भावः। अज्ञातेपि नेति। तथा च तत्रैव। अपि
दातृगृहीतृभ्यां सूतकं मृतकं तथा। अविज्ञातेन दोषः स्याच्छ्राद्धादिषु कथंचन। दातृग्रहीत्रोर्दोषाभावे नित्य
त्यर्थः इति शेषः। अथ दातृत्वेन कश्चिद्दिनत्रयं तदा परादकात्व मनतः शुद्धिर्द्विजानां स्मृतेति। तथा
च ब्रह्मपुराणे। भोजनार्थं तु संयुक्ते विप्रे दातुर्विपद्यते। यदा कश्चित्तदा श्राद्धं समाप्तिताभावन्यपर
कोयं द्विज इति इति शेषः। मध्ये यज्ञविवाहयोः सूचिता शेषमन्नं परं देयमिति। तथा
च ब्रह्मपुराणे। विवाहयज्ञयोर्मध्ये सूतके सति चेत्तदा। शेषमन्नं परे देयं दातृभोक्तृश्च नस्य चेत दोष इति दोष
दानविधौ तु नास्त्यशुचिता संकल्पितस्याय तथा इति सम्यगर्थतास्ति अयतः आदौ संकल्पितस्य तु दानविधौ अ
शुचिता नास्ति। अतः संकल्प पूर्वसंकल्पितं द्वितीयमानं न दुष्यतीति तु ग्राह्या स्यात्रोत्तरात्।

र्यस्तोसिति मलदिवसे स्यादाब्दिकं मासिकं मासिकं प्रकान्तेरिति। तथा च स्मृत्यंतरे। मृते त्वहनि संप्राप्ते यस्य भा
र्या रजस्वला। श्राद्धं तत्र न कर्तव्यं कर्तव्यं पंचमे हनीति। यत्तु अपत्नीकः प्रवासी च यस्य भार्या रजस्वला। सिद्धान्नेन न
कुर्वीत आमं तस्य विधीयते इत्युशनोवाक्यं तच्छ्राद्धविघ्ने ज्ञातीनां आमं तत्र प्रदापयेदिति। आमं वा स्यादिनेप्यतं गा
संवत्सरादतः इत्यनेन हारीतवचनेन समानविषयं। अतो मासिकं सांवत्सरिकं पक्वान्नेनैव कुर्यादित्यभिप्र
त्वात् पक्वान्नेरिति वर्गार्थकस्त्वधिकृत पत्न्यंतरे तिष्ठति। कुर्यात् द्वितीये स्नानमुख्ये दिवसे इति अत ए
वात्र कालनिर्णयकृता। अधिकारि भार्यान्तरयुक्तत्वाधिकारानपगमात् मुख्यकाल एव कर्तव्यमिति। सर्वतः भा
र्यान्तरे व्यामश्राद्धविधिं प्रवासिविधुराद्याश्चावर्युर्द्विजा इति। अपत्नीकः प्रवासी चेत्यादि हरीतका कायथ
यादितिभावः। शाकस्तत्र न वेदिमं विकल्पयुक्तं स्यात् सांवत्सरिकं भार्यन्तौ दिषु पुत्रजन्म नित्यादर्शे दिशातेभवे
दिति तत्र आमश्राद्धं। अत एव व्यासः। कृष्णा भावे द्विजाभावे प्रवासे पुत्रजन्मनि। हेमश्राद्धं प्रकुर्वीत यस्य भार्या
रजस्वलेति। अथ पूर्वाह्णादिकालनिर्णयः। विद्यादष्टौ मुहूर्तं पंचदशकमिति। अष्टौ मुहूर्ता विज्ञेयाद
इत्यपराह्णमिति घेत्तव्। त्रिस्तो दिवसस्य मध्यसमयः प्रोक्तो मध्याह्न करोते
दिवसस्यार्धं भागे अपराह्णे। अत्रारिमिन्पक्षे दिवसस्य मध्यसमयाम ध्याह्नः प्रोक्तः अपराह्णस्य। १८

तथा स्कंदपुराणे। आवर्तनात्तु पूर्वाह्णो ह्यपराह्णस्तथापर इति। आवर्तनं दिनमध्यं तेषु क्रमात् पूर्वाह्णा
परदाः स्युः पूर्वमध्यापराह्णास्त्रया इति अत्र शेषे दिवसस्य भागत्रयपक्षे क्रमेण पूर्वमध्यापराह्णाख्याः प्रत्येकं
मध्याह्नापराह्णाख्यास्त्रयोवयवाः स्युः। अतएव श्रुतिः। पूर्वाह्णो वै देवानां मध्यंदिनो मनुष्याणामपराह्णः पितॄणामि
ति भागचतुष्टयपक्षे तु पूर्वाह्णस्तेधा प्रयुक्तः मध्याह्नस्त्वपराह्णश्चेदितायामस्तदर्धकर्मा त्वाया तुरी
२ तुरीययामक इति दिवसस्येत्युत्तरेण संबंधः। अर्धयुक्ता सार्धयुक्त। तथा च गोभिलः। पूर्वाह्णः प्रहरं सार्धं म
ध्याह्नः प्रहरं तथा आतृतीयादपराह्णः स्यात् सायाह्नश्च ततः परं इति प्रातस्तथा संगवश्च मध्याह्नो ह्यपराह्
कालगदितः सायाह्नकः पंचधा कालभेदो दिवसस्येति तथा च प्रभासखंडे। मुहूर्तत्रितयं प्रातस्तावानेव तु सं
श्रीः गवः मध्याह्नस्त्रिमुहूर्तः स्यादपराह्णोपि तादृशः। सायाह्नस्त्रिमुहूर्तोपि सर्वकर्मबहिष्कृत इति यत्तु समयप्र श्रा
५८ के कुपक्षे षष्ठः। तस्मात्सोत्र ततः तुल्यः पूर्वोक्तः पितस्तत्काले कर्मस्विति अत्रास्मिन्प्रकरणप्रोक्ते कुपक्षे ऽभिप्राय ५८
समयश्च पूर्वाह्णादिकालस्ततस्तस्मात् पूर्वाह्णादिकालात् अणुः सूक्ष्मः कालः स तत्काले कर्मसु ततः स्थूलात्कालात
सूक्ष्मः प्रकथितः अल्पीयान् इत्यर्थः। स्थूलकपक्षप्रतिपादकशास्त्रस्य बाधानर्थक्यपरिहाराय सूक्ष्मपक्षप्रतिपाद
शास्त्रं पात्रात्यपरमेगी कार्यमिति तावत्। अथ कुतपः अष्टमो वि भागस्तिथिर्वा पात्रकतिका द्वादशमुहूर्ता दिनम

दौहित्रो रजतं चैव त्रिकूटस्तिला नेपालकंबलः कुशो वा कुतपाष्टमे इति इमे कुतपा उदिता इत्यन्वयः। तदुक्तं का
कापुराणे। ब्राह्मणाः कंबलो गावो रूप्यान्यतिथयोपि वा। तिला दर्भाश्च मध्याह्नो नवैते कुतपाः स्मृता इति। तथा प्र
भासखंडे। अह्नो मुहूर्ता विख्याता दश पंच च सर्वदा। तत्राष्टमो मुहूर्तो यः स कालः कुतपः स्मृतः। तथा मध्याह्नः ख
ड्गपात्रं च तथा नेपालकंबलः। रूप्यं दर्भास्तिला गावो दौहित्रश्चाष्टमः स्मृतः। पापं कुत्सितमित्याहुस्तस्य संता
पकारिणः। अष्टावेते यतस्तस्मात्कुतपा इति विश्रुता इति। कोपी तत्किनात्तु तथान्यः कालकं बलइत्युक्तं अथ श्रा
विशेषणापराह्णादिविनियोगः। अथ विहिताग्नेर्वैश्वदेवात्परं। दर्शे पिंडं निरुप्तिमन्वहि कृतं श्राद्धं त्रिधा म
जितस्याग्नेरावश्यमिति विहिताग्नेः साग्निकस्य। भाजितस्य निरग्निकस्य। तथा च लोगाक्षिः। पक्षांतं कर्म निर्वर्त्य वैश्व
देवं साग्निकः। पिंडयज्ञं ततः कुर्यात्ततोन्वाहार्यकं बुध इति। अन्वाहार्यकं दर्शश्राद्धं। तथा मनुः। पिंडान्वाहार्यकं श्रा
द्धं क्षीणे राजनि शस्यते। वासरस्य तृतीयेंशे नातिसंध्यासमीपत इति द्विधा कुतपीत्यापरादिकपि स्मृती। अन्ये
पीतं दिति अन्ये पी निरग्निकानां तद्दर्शश्राद्धं द्विधा कुतपीत्यंशादिक द्विधा विभक्तस्य दिनस्य यः कुतपस्तस्मि
स्तस्यीत्यापरा। दिक् कालस्मृती। निरग्निकानां तु कुतपव्याप्तिनि दर्शश्राद्धममावास्या निर्णये दर्शितं। शुक्लपक्षस्य
पूर्वाह्णे श्राद्धं कुर्याद्विचक्षणः। कृष्णपक्षेपराह्णे तु रौहिणं तु न लंघयेदिति मार्कंडेयवचनस्यायमर्थः। शुक्लपक्षे स

वीह्णांतर्गतकुतपस्तदाह्न्हेयाह्नपक्षे अपराह्णांतर्गतकुतपोत्तरार्धे श्राद्धं कुर्यादिति। एतदुक्तं भवति त्वान्तःकुतपोत्थं तदादि कुर्यादिति
अथामिर्क्कद्विजन्मनः कुर्वीत सर्वाह्निके इति आमश्राद्धं तु सर्वाह्नि एकोद्दिष्टं तु मध्यतः। पार्वणं चापराह्ने तु प्रातर्वृद्धि
निमित्तकमिति एतावता वचनेन सर्वाह्नि यदा आमश्राद्धं विहितं तत् द्विजविषयमिति भावः ऋतु तु कुतपोत्तरार्धे तदुर
कं नवरात्रिकमिति मध्याह्नात्परतो कुतपः संदर्भः आमश्राद्धं न तत्र वपितॄणां दत्तमक्षय्यमिति शातातपव
चनं शूद्रविषयं। आत्मनो दशकाले तु नाविद्वान् समुपस्थिते आमश्राद्धं द्विजैः कार्यं शूद्रेण तु सदैव हीति ऋ शूद्रस्य नित्यत्व
नामश्राद्धप्राप्तं तत्र पार्वणे शूद्रेण क्रियमाणे पार्वणकाल एव कार्यं। द्विजस्य तु नैमित्तिकमामश्राद्धमिति आमश्राद्धं तु
सर्वाह्नि इति विधिः पार्वणकालं बाधत इति त्रयः तथा चोपसंहृतं कालनिर्णयकृता तस्मात् आमश्राद्धं कुतपोत्तरा
प्राप्नोति तत्र परा द्विजामश्राद्धं सर्वाह्नि इति एकोद्दिष्टमुपक्रमेत कुतपे प्रातस्तु नैव रौहिणमिति आमश्रा
द्धं तु सर्वाह्नि स्यात् एव वाक्यात् पुत्रोत्पत्तिनिमित्तकं तु पुरतो नाक्लिद्यात् इति अत एव विष्णुधर्मोत्तरे अ
नात्यी कर्तव्यं श्राद्धं वै पुत्रजन्मनीति आशौचात्तु सीत्वपि निर्वपेपि इति एतत्पुत्र
जन्मनिमित्तं श्राद्धं। तदाह प्रजापतिः सूतके तु समुत्पन्ने पुत्रजन्म यदा भवेत् कर्तुस्तात्कालिकी शुद्धिः पूर्वाशौचेन शु
द्ध्यतीति। व्यासः पुत्रजन्मनि यात्रायां शर्वर्यां दत्तमक्षय्यमिति तद्दिने कर्मे तु परतः स्वाशौचतः कीर्तितमिति तथा

त्रो जन्मनोऽनंतरं कार्यं जातकर्म यथाविधि। दैवादतीतकालं चेत् सूतके भवेदिति अथ श्राद्धनिषिद्धकालः। तत्र
संध्यायां श्राद्धस्य निषिद्धत्वात् संध्याकालज्ञानमाह संध्याप्राग् उदयात् मुहूर्तयुगलं सूर्यस्य चास्तात्परं नाडीनां त्रय
मिति तथा सायाह्ने कल्पः उदयात् प्राक्तनी संध्या मुहूर्तद्वयमुच्यते। सायं संध्या त्रिघटिका अस्तादुपरि भास्वत इति अ
त्र रात्रिपुनः श्राद्धं न संध्यांतिके इति अत्र संध्यायां। अंतिके समीपे। तथा च मनुः रात्रौ न कुर्वीत
राक्षसी कीर्तिता हि सा। संध्ययोरुभयोर्वापि सूर्ये चैवाचिरोदिते। सूर्ये चैवाचिरोदिते इति संसमीपकालोपलक्षणमि
ति। एतदुक्तं स्कांदे उपसंध्यं न कुर्वीत पितृयज्ञं कथंचन। सकाले भास्करः प्रोक्तः श्राद्धं तत्र विवर्जयेदिति नागोत्त
परतः पक्षमतः कुर्यादिति अत एव पवीनस्तिः दानं प्रतिग्रहं होमं स्वाध्यायं पितृकर्म च। चेतयेत् क्रियावर्ज्यमाशौ
चेत विवर्जयेदिति अत्र न्यस्मिंस्तु तन्नुयादिति सायंकाले संध्या सत्यां तत्र श्रा
द्धं नियामयति न्यस्मिन् रात्रिव्यतिरिक्ते सर्वकाले तनुयादित्यर्थः। व्यातिपाते विविक्रः अन्यत्र
रात्रौ न्यत्र कुर्वाणः श्रेयः आप्नोत्यनुत्तममिति नन्वत्र प्रोक्तो निषेधाय इति यदा संध्यायां रात्रौ
न कर्तव्यं श्राद्धं खलु विचक्षणः। तयोरपि न कर्तव्यं यदि स्यात् दर्शनमिति अथ पिंडदाननिषेधकालः याम्ये
बुधसंगमे पितृयज्ञः पिंडविहीन इति। बुधसंगमे श्रोत्रियागमे। अत एव ब्रह्मपुराणे व्यस्तश्रोत्रियागमे तिथौ

वेशयदग्निश्चेत्। तेनैवेन तत्कर्तव्यं श्राद्धं विष्णुवचनादिति। विष्णुवदित्यनेनापिंडकृतं। तथाच हेमाद्रौ मरीचिः॥ पुत्रा
दिष्वभावेत्वेवं विष्णुवेश्मन्येवनतथा। मरणे पुंसवकृतपिंडनिर्वपणंनहीति तथापातादौचपूर्वोदितइति पूर्वोदितअ
यनादिश्राद्धकालप्रकरणेउक्तेपातादौतथापिंडदानंनित्यर्थः। तत्रैवोक्तमितिभावः अथनक्तेपुष्कालेवादशा
मासान्पिंडविधिंतथापनयनात्यद्धान्तापिंडदानीति तदुक्तं ज्योतिःपराशरेण। विवाहविहितमासांस्त्यक्त्वान्यकालेपि
डःपिंडनिर्वापणीयोऽवधेयउवाह अथोत्तरायणादावपिपिंडदानमुक्तंपित्राःश्राद्धेहेमाद्रौ। सापिंड्यस्तमस्य कमरवकु
याश्राद्धेइति तथाचोक्तं। महालयेगयाश्राद्धेमातापित्रोःक्षयेहनि। यस्यकस्यापिमर्त्यस्यसपिंडीकरणेतथा। कृतोद्वाहो
पिकुर्वीतपिंडनिर्वपणंसदेति स्वधावाचनलोप्यात्पिंडविलपनेइति तथाचवृद्धशातातपः। पिंडनिर्वापरहितयत्तुश्राद्धं श्री: ६०
विधीयते। स्वधावाचनलोपोस्ति विधिस्तन्योनलुप्यतइति अपरेताक्रियासुनिषिद्धकालः। अथनदिनेषो भौत्रा दा
दीपनं। आशौचस्यदिनेष्वेत्पतितेतदाहेयथासंचयेत्रोध्वंस्यात्तदुक्तंवृत्तः परमहंत्रोधीनेत्संधेया। यत्र द्वात्पर
सूत्रायणगतःपक्षासितःश्रूयतेसर्वत्रैवदिनक्षयेपरिहरेदिति शावादीपनपत्यक्षयावर्जारीरत्नो। अनुवित्त
कः आशौचात्सर्वत्रप्रतिकृतेदर्शक्रियउक्तेकालवर्ज्यतत्रादिनक्षयेपरिहरेदिति। तथा कार्ष्णाजिनिः। प्रेतश्राद्धेसंस्कारेदि
नेनेतिशोधयेत्। आशौचमध्येक्रियतेपुनःसंस्कारकर्मचेत्। शोधनीयोदिनेतत्रयथापूर्वमेवतु

आशौचेवाविनिष्टेनातेचकुनःसंक्रियतेमृतः। संचयोर्ध्वमेवदिनेयाश्चमन्थं संवत्सरादादि। प्रेतकार्याणिकुर्वीतमध्ये तत्रोते
रायणे। कृष्णपक्षान्वितत्रापिवर्जयेत्तुदिनक्षयमिति नंदांसभूतौस्मरेत्। वारासौरिकुजत्वपातपरिघोनद्योतथावैधृ
तिर्व्यतीपातवा। त्रिकराश्चित्रिपुष्करेणान्यत्प्रेतकृत्येशुभमिति प्रेतकृत्येनंदादिज्यात्। अंतरत्वा। त्रिकराश्चित्रिपुष्करदिभा
न्यज्यात्यादित्यन्वयः। नेदृश्यांभार्गवदिनेचतुर्दश्यांत्रिपुष्करे। तत्रश्राद्धंनकुर्वीतगेहीपुत्रधनक्षयात्। त्रिपुष्करेति
पादनक्षत्रे। श्राद्धत्रादिनात्प्रेतक्रियाविवक्षितेतिकालनिर्णयकाराः। महाभारते। नक्षत्रेणाननकुर्वीतयस्मिन्जातोभ
वेन्नरः। नप्रौष्ठपदयोःकार्यंतथाग्नेयेचभारत। दारुणेषुचसर्वेषुप्रत्यरेवविवर्जयेत्। जन्मभेन्यात्करुत्वकर्त्तुः। प्रोष्ठपदयोर्नांद्र
परयोः। दारुणान्याश्लेषार्द्रापेष्यामूलकानि। जन्मभात्पंचमैचतुर्दशांषवींत्रयोविंशोप्रत्यरं। ज्योतिःपराशरः। साधारण
ध्रुवाद्यमेत्रप्रवर्जास्यतमनुष्याणां। प्रेतक्रियाकृष्णे त्रिपुष्करसमलधिष्ण्यवा। साधारणकृत्तिकाविशाखे। ध्रु
वाणपुनराद्यरोहिणीच। उग्राणिपूर्वात्रयंभरणीमघाश्च। मैत्राणिमृगश्चित्रानुराधारेवत्यः। स्यमलधिष्ण्यंधनिष्ठा।
वरारुपूर्वाणि। चतुर्थीधिक्यम्भावेद्धादशस्वविवर्जयेत्। प्रेतकृत्येपातोपातवैधृतौपरिघेतथा। करणविष्टिसंज्ञनक्षत्रा
नेष्वमहादिनपिच। त्र्यादश्यौविशेषणजन्मताराश्रयंतथा। जन्मताराश्रयंजन्मात्तिनक्षत्रंदशममेकादशमिकोनविं
शीयेति। काश्यपः। भरण्यार्द्राभिघाश्लेषामूलेत्रिचरणानिच। प्रेतकृत्येतिकृष्टानिधनिष्ठाद्यंपंचकमिति राधा

[illegible]कालं ॥ द्विपद्भाना अनुराधा पुनर्वसु [illegible] स्वाति सौम्य [illegible] नेष्ठं यदि द्विपद्दोषत इति तथा [illegible]
नाद्विशिवशोहिण्यनुराधा पुनर्वसुः [illegible] आप्य [illegible] भानि द्विचरणानि [illegible] कानि [illegible] दृष्टानि [illegible] तिसिद्धवदति
[illegible] कुमुपानि तत्त्रिचरणान्यक [illegible] अत्र [illegible] तानि [illegible] स्यादिति तथा चामरः [illegible] एकादश्यां तु [illegible]
[illegible] वार्ल्यां स्यादिनि । [illegible] चतुर्दश्यां कृत्तिकासु त्रिपुष्करे । अवश्यादिनं कुर्वीत [illegible] पुत्रधननाशयात् ॥ स्वजनि
[illegible] त्रयो विंशाके दिग्मन्वाद्युगतुल्यमान्यञ्च [illegible] नो वैशीत येति दिग्मन्वाद्युगतुल्यत्तानि जन्म भाद
[illegible] स्वार्धं वमन सत्राणि । जन्मतारात्रयराष्ट्रे [illegible] नवषट्वं [illegible] नियाघाणीत्यर्थः तुर्य [illegible]
श्री गाः सनगतो [illegible] कार्यं स्त्रीति चतुर्थाष्टमेति [illegible] राज्ञोके [illegible] त्यर्थः नंदादिनं [illegible] तामत [illegible] कादश्यादि श्री
६१ [illegible] मंति [illegible] नंदायां शुक्रवारे चतुर्दश्यां त्रिजन्मनि । एकादश्यामश्च [illegible] तिनेका [illegible] निषिध्यते अथामन्वा ६
दियुगादि [illegible] दिने [illegible] ध्यं दिनामिति तथा चोक्तं युगमन्वादि [illegible] कीर्तितं [illegible] क्रियायदि । दैवादपति
[illegible] वादि [illegible] एकस्मिन्द्विबहूक्रमो यदि [illegible] कालविरुध्यात [illegible] पूर्णविधाय [illegible]
श्राद्धानि [illegible] सिति एकस्मिन्काले द्विबहूक्रमो द्वयाबहूनां वा [illegible] यदि [illegible] पूर्णं [illegible]
[illegible] पृथक्श्राद्धानि [illegible] दित्यन्वयः तथा [illegible] एककालगतानां बहूनाम [illegible] तत्र

कर्मणिसर्वदेति । अनेन [illegible] कि [illegible] नंतरं स्यात्तिया [illegible] वैश्वदेव [illegible] कर्तव्य इत्युक्तं भवति । [illegible] श्राद्धपाका [illegible] पा
कैकस्याः [illegible] विधायक वाक्यसाग्निकानग्निकविशेषविषयकादित्यर्थः [illegible] काल [illegible] वेत्याह अंततह
श्राद्धान्नेनात [illegible] एव सकलस्याद्वैश्वदेवादिकमिति निरग्निकस्येत्यर्थः [illegible] तथा च [illegible] पितृपाकं समुद्धृत्य
४ वैश्वदेवं करोति यः । आसुरं तद्भवेच्छ्राद्धं पितॄणां नोपतिष्ठति । श्राद्धं निर्वर्त्य विधिवद्वैश्वदेवादिकं ततः । कुर्याद्भि [illegible]
तकारादिकं [illegible] । यतः श्राद्धात्पूर्वं पि [illegible] पाकात्समुद्धृतेनान्नेन वैश्वदेवक्रियमाणे श्राद्धमासुरं स्यात् ततः कारणाच्छ्राद्धं
निर्वर्त्य ततः श्राद्ध [illegible] वैश्वदेवं कुर्यादित्यर्थः । आशौचमध्ये [illegible] वैश्वदेवाद्यभावान्नवश्राद्धपाके [illegible]
[illegible] नास्ति । एकादशाहादिकं [illegible] पितृ [illegible] त्वेनो [illegible] वैश्वदेवेन सर्वस्याप्यन्नस्य श्रा
[illegible] विश्वदेव विधानात् पृथक्पाकेन श्राद्धेन कार्यमित्याह कुर्यात् [illegible] निरग्निः [illegible] तोप्यका
[illegible] कालं [illegible] दि [illegible] दिति [illegible] मंधीनं । [illegible] कृतिः [illegible]
[illegible] तत्श्राद्धेन । अन्वाधानात् [illegible] अथ नित्यश्राद्धकालः नित्यश्राद्ध

हमपीड्तानतुपृथक्पाकेनतेनैववायथस्याविकेरवता:प्रथमा श्राद्धीतेरनार्चिताइति अनुश्राद्धात्पश्चात् नित्य
श्राद्धमपि रहतीडहहकुर्यादितियावत् । यदि अस्यनित्यश्राद्धस्याऽऽविकेदवता:श्राद्धीतेरे॥ अर्चितानस्युः । न
पार्वणमेतकारखेड । नित्यश्राद्धंनकुर्वीत प्रसंगाद्य न सिध्यति । श्राद्धीतेरकृतन्यत्र नित्यत्वात्र नरूपयेत । अत्र
पाकविकल्पमाह पृथक्पाकेनतन्नैववति । अतएवमार्कंडेयः । तत्रनित्यक्रियांकुर्यादिज्ञ्येप द्वितथातिथं॥ नात
दवदन्नेभुंजीतसह भ्रत्यादिभिर्नरइति । ततस्तेनश्राद्धपाकेन नन्तसाध्यांनित्यक्रियांनित्यश्राद्धमपिकुर्यादिति
पाकैक्यमुक्तं । तथानित्यश्राद्धमधिकृत्यतेनैवोक्तं । पृथक्पाकेननेत्यन्यमिति अतोविकल्पइत्यर्थः ॥ इति श्री
दनिर्णयदीपिकाविवरणेश्राद्धकालनिर्णयः ॥ अथप्रतिपत्स्वपुण्यकालः अथपुण्याप्रतिपत् वै
६२ त्रोर्जयोश्शुक्लपक्षतिरसौपुण्येति ऊर्जः कार्तिकः इषआश्विनः । पक्षतिःप्रतिपत् । भविष्यत्पुराणे । तिथीनांप्रव श्री
रायस्मादुल्लणासमुदाहृता । प्रतिपादितायदापूर्वं प्रतिपत्तेनस्वाख्याता । तिस्त्रस्ताः पराःप्रोक्ता स्तिथयः कुरुनंदन ६२
। कार्तिकाश्वयुजमासिचैत्रमासिफाल्गुनेति अथपुण्याद्वितीया द्वितीयासितास्यात्तेचाश्विनयोःशुक्लेति देवी
पुराणेद्नन्नप्रसोत्रकन्यऽमीद्रेर्देवतारवि द्वितीयायांप्रपूजयेत् । हविष्यमन्नंनैवेद्यंदद्यात्धार्वनंतथेति । तथा
न्कांदे । आश्विनेमासिवैपुण्याद्वितीयाशुक्लपक्षजा । दानेप्रदत्तेमनस्यामनंतम्फलमुच्यतइति अथपुण्यातृती

णभूपूर्णंकृत्वाकुर्याद्बुद्धिः पृथक्पृथक् । एकैकस्यप्रमृतस्याद्देद्वितीयस्यततःपुनः । तृतीयस्यततःकुर्यात्संनिपाते
त्वपक्रमः अथप्रतिनिमित्तेश्राद्धभेदः सापिंड्योत्तरकालिकानिमुख्यामन्वादिस्थयादिषुश्राद्धान्यन्यतया
चेत् युगपत्तन्निमित्तागमइति अन्यतयाभिन्नत्वेन । अयुगपत्तन्निमित्तागमेइतिनिमित्तसप्तमी । श्राद्धानि
मित्तानीयुगादिकालानांभेदात्श्राद्धभेदइत्यर्थः अथकाकश्चैतीचानुष्ठानं स्याद्येकाद्धनिमित्तकालयु
गपत्प्रापत्तेदेक क्रियानुष्ठानात्सकृकस्यसिद्धिरुदितात्तेणसंकल्प्यतइति संकीर्तिनिमित्तकम्मावा
स्यानिमित्तकंव्यतीपातनिमित्तकं चेतिएवानिश्राद्धानितंत्रेणकरिष्यइति संकल्प्य एकश्राद्धानुष्ठानात्स
र्वेषांश्राद्धानांसिद्धिरित्यर्थः अदेवकेकुमारः एककालेकनिमित्तमेकदिवसेश्राद्धंनवावर्तयेदिति हा
रीतः । नैकःश्राद्धद्वयंकुर्यात्समानेऽहनिकुत्रचित् इति अथवैश्वदेवादिकालभेदः सिद्धान्नेनतुवैश्वदे
दिकमनुश्राद्धेस्वरत्साग्निकःपक्षाश्राद्धमरवादिति भक्तमेवाक्षतयद्वा । वैश्वदेविकमन्नवैदद्यानंतरमित्य
र्थः । तत्रतावत्साग्निकस्यश्राद्धस्वैश्वदेवकालपरिस्तुतं लोगाक्षिणा । पक्षीतकर्मनिर्वर्त्यवैश्वदेवंतुसाग्निकः ॥
पिंडयज्ञंततःकुर्यात्ततान्वाहार्यकंबुधः । पक्षीतमन्वाधानं । अन्वाहार्यकंदर्शश्राद्धं । ततःपाकस्तेनैव
एथकुके पित्र्यंनिर्वपेत्पाकेवैश्वदेवार्थमन्नवा । वैश्वदेवेनापित्र्यंनदाग्नौवैश्वदेविकमिति

वैश्वदेवादिपूर्वम् न वैश्वदेवांतम् तपिंडपर्यंते श्राद्धार्थेन भवति । दर्शश्राद्धार्थपाक एव सर्वत्र [illegible]
त्यादि । एतत्त्रयेऽपि श्राद्धपाकत्वात् वैश्वदेवो नित्यः स्मृतिरिक्तो निश्चाद्धान्युच्यते इति तत्र । वैश्वदेवे [illegible]
पाके तत्कालनिर्णयकारेण अनन्तरमेव दीयमानानां पित्रे तत्र मनुष्याणां नामकर्मणि कपालस्य [illegible]
श्राद्धादि । कृत्वा पाकं तु श्राद्धानंतरं कुर्यादिति । तस्मात् ब्राह्मणानां [illegible] ब्राह्मणभोजनात् । [illegible]
कृत्वा श्राद्धं तत्पश्चात् स्मृतिः । एवं साग्निकस्य श्राद्धे पृथग्वैश्वदेवस्य विहितत्वात् पित्र्यश्राद्धे पाकतंत्र [illegible]
देवकरणीयम् । अकृते तु वैश्वदेवे पितॄणां प्रतिकूलत्वादि निषेधवाक्यानि निरग्निविषयाणि । तस्मात् तस्य पृथक्पा
केन वैश्वदेवपाके व्यवस्थितविकल्पमाह । अनाहिताग्निकर्तृकं तद्वैश्वदेवं तस्य [illegible] विकिरस्य वीतरागतत्पाकीतरणा
श्री दैवादौ वैश्वदेवमतः पित्र्ये स्यात्तयत्र इति । आहिताग्निकर्तुः अग्नौकरणानंतरं अथवा वि
किरस्य वस्तु अंते मध्ये वैश्वदेवो भवति । तथा च वैश्वदेवो विकिरस्य स्मृतेन प्रथमकाल उक्तः तथा श्री ६२
च अग्निश्राद्धस्य भोजनादित्येन नाम्नो करणानंतरं वैश्वदेवः कुर्यादित्यादि तु कर्मतिनिर्बंधकारे व्याख्यातत्वात्
[illegible] पुराणे द्वितीयः काल उक्तः । पितृश्रीतर्पणविधिं तु विकिरस्यादिविधानतः । वैश्वदेवं ततः कुर्यात् पाकश्राद्धे [illegible] वा
मनमिति । बलिश्राद्धे तत्रैव व्याख्यातः । अग्निदग्धा मंत्रेण भूमौ येन निक्षिप्य [illegible] ज्ञानीति । तं बलि [illegible] श्राद्ध

या । अथ गदितां शुक्लाद्वितीयस्तुत्तानानादोमधुराधकाद्वृ कृतपोमासस्क्लितेति मधुशुक्लचैत्रः राधो वैशाखः
तपो माघः । तथा चैत्रे प्रकृत्य देवीपुराणे । तृतीयायां यो देवीं [illegible] करणसमन्वितां । सुगंधपुष्पधूपैश्च दमनेन सुमा
लिनेति । तथा पाद्मे । वैशाखमासे पुण्यायां तृतीयायां शुक्लपक्षके । अनंतफलदा स्नानदानादि तन्मस्तु रुग्ण
पूणा श्वदान बामास्ति साद्यदत्तथा । तृतीयायां पायसैर्वामदेवस्य तस्यां माघमासितृतीयायां उ उस्य लवण
स्य चादानैश्वयस्य करे राजन्स्त्रीणां स्यात्सुरूपस्यवेति अस्याएव नक्षत्रवारयोगप्राशस्त्यमाह । यान्विता रो हि
ण्या श्रवणेन वा बुधदिने सातिप्रशस्तादितीति । भविष्योत्तरे । श्रवणेन समायुक्ता कुरुक्षेत्रसमा स्मृता । विशेषाद्बु
धसंयुक्ता तृतीया चाविशेषतः । तथा । तन्त्रस्कंता [illegible] मानात्तृतीया रोहिणीयुता । विशेषाद्बुधसंयुक्ता तदा सा
शुभापकरणी सा यान्विता लुत्तमेति । अन्यासर्वमासस्थितापि उक्ता सोमादियुता भत्युत्तमेत्यर्थः । सार्यन्विता
य सर्वकामा तिसिद्धये । भविष्यत्पुराणे । शिवा शांता सुखा राज श्चतुर्थी त्रिविधा स्मृता । [illegible] विघ्न [illegible]
शिवा लोक [illegible] ता । तस्यां स्नानं च दानं च जपहोमादि [illegible] माघमासितथा उक्ता चतुर्थी [illegible] पत म

यसा[illegible]ति दानं [illegible] प्रीतिं कुर्यात्स्वशक्तितः । यदा शुक्लचतुर्थ्यां तु विधौ भौमस्य वा भवेत् । तदा [illegible]
[illegible]तिकी [illegible] चतुर्थी [illegible] योगवाने [illegible] यदि तदा सर्वं [illegible] किल्बिषं [illegible] रति । अथ पुण्या पंचमी ।
[illegible] नरस्तत्र [illegible] पुण्या श्रावणस्य पंचमी [illegible]
[illegible] नागलोकप्रदायिनी ॥ [illegible] शुक्लायां [illegible] पंचम्यां [illegible] ब्रह्मलोकं [illegible] प्राप्नुयात् [illegible]
या । तस्मात् [illegible] भविष्यपुराणे । तथा [illegible] मासि पंचम्यां [illegible] समा[illegible]
नागान् [illegible] वर्णादि वर्णकैः । [illegible] पुष्पाद्यैः [illegible] पायसैः । तस्या [illegible] मारद [illegible]
[illegible] अतितरा [illegible] पंचमी [illegible] भविष्यपुराणे [illegible]
श्री [illegible] तथा [illegible] अथ पुण्या षष्ठी । षष्ठी तु सर्वा [illegible] शुक्लानि तथा [illegible] श्री
६४ [illegible] भविष्यपुराणे । [illegible] षष्ठी [illegible] आरोग्यकामः [illegible] ६४
[illegible] ज्ञातः [illegible] षष्ठ्यां [illegible] शुक्लायां चैत्रनामनी [illegible] भविष्य
पुराणे । [illegible] शुक्ला [illegible] प्रिया । महाषष्ठीति विख्याता तस्यां ज्ञाता [illegible]
भविष्यपुराणे । [illegible] शुक्ला [illegible] नियता [illegible] समाहितः [illegible]

तथा [illegible] मासि [illegible] पुण्यपाप[illegible] अथ पुण्या सप्तमी । अथा[illegible]
[illegible] सप्तमीति [illegible] भविष्योत्तरे [illegible] शुक्ला सप्तमी [illegible] अपराजितेति
विख्याता महापातकनाशिनी ॥ [illegible] मासि शुक्लपक्षे तु सप्तमी [illegible] सर्वाणि [illegible]
[illegible] सप्तमी [illegible] जयंती नाम सा प्रोक्ता पुण्यापापहरा स्मृतेति [illegible] अन्या सप्तमी [illegible]
भविष्योत्तरे । [illegible] शुक्ला [illegible] रवौ [illegible] आदित्यवारयुक्ता [illegible]
[illegible] शतसाहस्रमिति [illegible] शतसाहस्रमित्यनेन फलाधिक्य [illegible]
[illegible] फलदेति [illegible] एवमन्यत्रान्यत्र [illegible] तिथयः [illegible]
[illegible] पुण्यदेति [illegible] आश्लेषा रोहिणी मघा हस्तश्च तारा [illegible] नक्षत्रैः [illegible]
[illegible] अधिक पुण्यफलदा । भविष्योत्तरे [illegible] तारा [illegible]
[illegible] तानि [illegible] तथा च कालनिर्णयकारैर्व्याख्यातं [illegible] तथा
[illegible] अथ पुण्याष्टमी [illegible]
[illegible] सितं [illegible] मासि सिताष्टमी । [illegible]
[illegible] फलदेति अथ [illegible] पुण्यतरेति । पौषमासे भविष्ये पौषकृष्णाष्ट

मीशुक्लामहारुद्रमहाफलेति। ब्राह्मे पुराणे। पौषमासि यदा [illegible]स्यां यमद्दवती। नरात्रिजागरं तु पुण्यं यत्‌ लोकेरा द्दशुक्ल
तेजः दातु [illegible]महापुण्या जयंती अष्टमीस्मृतेति अथमाघमासिताची भार्यवेन त्याद्दितेति ब्रह्मपुराणे। माघमासि
सिताष्टम्यां सतिलं भीष्मतर्पणं। श्राद्धं चयेनराः कुर्युस्ते स्युः संततिभागिनः। तत्रमंत्रः। वैयाघ्रपद्यगोत्राय सांकृत्यप्र
वराय च। अपुत्राय ददाम्येतज्जलं भीष्माय तर्पणं इति अन्यापि शुक्लापि बुधान्वितेति महाभारते। शुक्लापि समायुक्ता
परस्मात्‌ सिताष्टमी। तस्यां नियमकर्तारो न स्युः खं[illegible] परस्परं शौरिपुत्रो बुधः अथ पुण्यानवमी अथ नवमी सा तारिव
केति आश्विकसर्वमासस्था। नवम्यां तु सदा पूज्या गौरी देवी समाधिना। वरदा सर्वलोकस्य [illegible]विष्यति नसंशयः इति
सामान्येन वराहपुराणोक्तेः इयमथो कृच्छ्रैर्विषयतरासितेति ब्राह्मे चैत्रे नवम्यां शुक्लायां [illegible]कादीमहाव
श्री ६५ का योगिनीनां तु सर्वासामाधिपत्ये विशेषितेति। देवीपुराणे। आश्विने नवमी शुक्ला तस्यां कोटिगुणं स्मृतं फलं। तथा। श्री ६५
शुक्लपक्षे नवम्यां यः कार्तिकस्य समाहितः। स्नात्वा दद्यान्नमस्कुर्यात्‌ दक्षयं लभते फलं अथ कुतारदशमी अथ र
त्नामी ज्येष्ठसिद्धता पुण्या इति देवीपुराणे। ज्येष्ठस्य शुक्ला दशमी संवत्सरमुखी स्मृता। तस्यां स्नानं दानं च कुर्वीत
दानं विशेषतः इति हस्तेन सोमदिने स्मृता स्नात्वा फलं न रा सेवायां येति हस्तेन दशहरा स्मृता। सेव हस्तयुक्ता सोमदिने
अतिप्रियेति याज्ञवल्क्ये। ब्रह्मपुराणे। ज्येष्ठमासि सिते पक्षे दशमी हस्तसंयुता। हरते दश पापानि तस्माद्दशहरा स्मृ

ताविष्णुपापान्याह मनुः। पारुष्यमनृतं चैव पैशुन्यं चापि सर्वशः। असंबद्धप्रलापश्च वाङ्मयं स्याच्चतुर्विधं। अदत्तानां
मुपादानं हिंसा चैवाविधानतः। परदारोपसेवा च कायिकं त्रिविधं स्मृतं। परद्रव्येष्वभिध्यानं मनसानिष्टचिंतनं। वितथा
भिनिवेशश्च त्रिविधं कर्म मानसं। विष्णुधर्मोत्तरे। दशम्यां शुक्लपक्षे तु ज्येष्ठमासि कुजे दिने। गंगावतीर्णा हरते सर्वपापहरा
स्मृता। अस्मिन्योगे नरः स्नात्वा सर्वपापहरा स्यादित्यर्थः। अथ पुण्यैकादशी अथोत्तमा। एकादश्यां खिवो सिता
स्विति वराहपुराणे। एकादश्यां तु नक्तेन नरः कुर्याद्यथाविधि। मार्गशीर्षे शुक्लपक्षे मार्गत्यादि विलक्षणः। तद्व्रतं धन
दे श्रेष्ठं कार्तिके प्रयच्छतीति अतिफलादित्यर्क्षपुष्यान्वितेति आदित्यर्क्षं पुनर्वसुः। विष्णुधर्मोत्तरे। एकादशी शुक्लप
क्षे यदा देवि पुनर्वसुः। नाम्ना सा विजया ख्याता तिथीनामुत्तमा तिथिः। तथा। एकादश्यां सिते पक्षे पुष्यर्क्षं यत्र सत्तमा ति
थौ भवति सा प्रोक्ता विष्णुना पापनाशिनी। अथ पुण्या द्वादशी। द्वादश्यां पक्षिका शुभा सितगता त्वष्याश्रुति [illegible]ता। सा
कृष्णापि विष्णुधर्मोत्तरे। द्वादशी श्रवणयुक्ता शुक्ला सर्वपवित्रकृत्‌। श्रवणेन तु युक्ता सु तत्रापि द्विजसत्तम। विशेषा
द्बुधयुक्ता सु शुक्लपक्षगता सु चेति अथ त्रयोदशी वायुसुरपकव्यादक्षैरन्विता कृत्वा वाजपदं न सदहं तं कादित्यपुष्य
युता। स्याच्चेत्रादिगानां क्रमाद्युत्तरा इति भगः पूर्वा। अर्कोहस्तः। वायुः स्वाती। सुरपो ज्येष्ठा। वै कव्यादः मूलं। प्रतिपदं
सौदर्शतां श्रुतिः श्रवणः। अजपदं पूर्वाभाद्रपदा। दस्र अश्विनी। कृत्तिका। ईङ्गमृग। आदित्यः पुनर्वसुः। पुष्यः प्रसिद्धः।

वैशाखे द्वादशमासगतो द्वादश्याः एकैकेन व्रतेन फलं लभेत् विष्णुधर्मोत्तरे। चैत्रे हस्तसंयुता या द्वादशी स्यात्
फलदा। हस्तयुक्ता तु वैशाखे स्वातिसंयुता। ज्येष्ठे तु तथाषाढे ... तु वैशाखे वा श्रवणमासे तु
... श्रवणेन संयुता। आश्विने द्वादशी पुण्या ... संयुता। कार्त्तिके रेवती ... तिथि
यात्सौम्यं मार्गशीर्षे पौषे मृगशिरो नाम चैवादितिः ... फाल्गुने पुष्यसंयुता द्वादशी पावनी परा नक्षत्र
युक्ता स्वितासु स्नाने दानं सुपापघ्नामिति माघे तु ... तिथि ... तत्र व्रतिकस्नानादीति आदित्या
... वर्त्तनादि विष्णुधर्मोत्तरे। माघी तु समतीता या ... संयुता। द्वादशी यात्र ... तिलवल्लीति
... द्वादशी। तथा ... माघमासि ... एकादश्यां कृष्णपक्षे सोपवासो जितेन्द्रियः। द्वादश्यां पद्
तिकालेष्वकृत्वा पापैः प्रमुच्यते अथ ... सिते भगवानाद्यो ... युता ... सिता द्वादशी यागमस्मिन् ... पातक
... द्वानादीति ... ज्योतिःशास्त्रे। ... भगिनी ... पक्षे। मास
... काले न युक्ता तिथिर्व्यतीपातस्तील्योगः। अस्मिन् ... हिरण्यवस्त्रदानेन सर्वपरिहाय पापं ...
... मर्त्या ... इति मनुष्य इति ... तिथिर्द्वादशी अथ पुण्या त्रयोदशी अथ ...
... करोति ... कामस्य तिथि ... त्रयोदशी ... तमकी कृत्वा ... यत्नं
यत्न

नदीगये च ... अथ पुण्या चतुर्दशी अथ ... इति ... चतुर्दशी। तथा ... सर्वासु चतुर्दशीषु नदीजले
स्नातो धर्मराजं ... पापेभ्यः ... भवतीति ... तथा मात्स्ये याम्यां ... चतुर्दशी
या पुनर्यातितस्यां ... इति साध्यस्या ... इति देवीपुराणे। तथा कृष्णचतुर्दश्यां ... ६२
मघावति फलं ... युता कृष्णचतुर्दशी ... चतुर्दशी चैत्रे तिथि फलदेत्यर्थः। तथा च पुराणे। चैत्रे कृष्णचतुर्द
या श्यां ... गङ्गायां विशेषेण ... तथा ... चतुर्दश्याम् ... दिने यदि। पिशाचत्वं
पुनर्नस्य ... स्नानेन जनाता इति। ... कार्त्तिके ... चतु
र्दश्यां। तस्यामाराधितः ... चैत्र ... इति स्कान्दे।
चैत्रे चतुर्दशी शुक्ला श्रावण ... माघस्य कृष्णपक्षे या दाने बहुफलप्रदेति। माघस्य कृष्णपक्षे ... शिव
... नोक्तेति ... मात्स्ये। आराधितेषु ... ततः शुक्लचतुर्दश्याम् ...
... आषाढमासि ... शिवैः स ...
सर्वपापविनिर्मुक्तः सर्वसंपद्मान्यात् अथ पुण्या पौर्णमासी वैशाखादितपःसु पुण्यफलदा स्यात्पौर्णमासी
ति विष्णुधर्मोत्तरे। वैशाखी कार्त्तिकी माघी पूर्णिमा तु महाफलेति तथा। मासर्क्षसंयुता पीति चित्रादिमास
... चित्रादि मासगताः सर्वाः पूर्णिमा महाफला इत्यर्थः। विष्णुधर्मो ... मासी ... मासर्क्षसहिता ... नामि

वस्तुकि मुन्यकात्मर शिवांके ज्ञसनाः श्वकराः ॥ एतेस्युः प्रतिपन्मुखास्तु तिथिषु इति ॥ श्रीदः धनदः ॥ अंबाम
तरः । अग्नि विभुः । विंशो ज्ञसेनावृत्ता । पितामहः प्रतिपद्धन दस्याक्ता । द्वितीयातु श्रियः स्मृता । तृतीयातु भवान्या
श्चतुर्थी तत्सुतस्य च । नागानां पंचमी प्रोक्ता षष्ठी प्रोक्ता गुहस्य च । सप्तमी भास्कर प्रोक्ता दुर्गाया अष्टमी स्मृता ।
मातृणां नवमी प्रोक्ता दशमी वासुके स्मृता । एकादशी ऋषीणां तु द्वादशी चक्रधारिणः । त्रयोदशी धनेशस्य
शिवस्योक्ता चतुर्दशी । पौर्णमासी तथा धातुः तिथीनामुत्तमा स्मृतेति ॥ अमावास्यायाः सर्वसाधारण्यमाह ॥ स्य
देवपितृवने अमावास्यास्वकेरित ॥ सकलदेवपित्रर्थे अमावास्या स्यादित्यन्वयः । तथा च स एवा अमावास्या सर्व
दैवपित्र्य कर्मसूदाहृतेति ॥ ॥ इति कालनिर्णयदीपिका विवरणे प्रतिपत्प्रभृति तिथिनिर्णयः ॥ ॥
अथ नक्षत्रयुक्ततिथि निर्णयः ॥ अथ या तु प्रतिथि ... यात्कीर्तिता सर्वार्थे पदिकादियुक्ता तत्रास्सर्वा
... पापयोगाय ... सत्वः शुभकर इति ॥ अथ तिथिलोप ... नक्षत्रवारादियोगात् शुभार्के ... तासायां
दिवसस्य ... पूर्वभागे ... युक्ता दिवस ... मत्तरा ... चेत अथवा उत्तरार्धे ... स्यान्तरसंगे ...
युक्ता ... कर्मकाल व्यापी तद्दा शुभकरो नान्यथेत्यर्थः । ...
ते । ... अथ गानि ... । सा तिथि ... काशेया ... पसीयुता । याबद्गाति घातेव

भा
६

श्री
६

... काले ... प्रख्याता दानस्नानादिके सर्वं तस्यां तत्काले ईरितं ॥ अथान्यस्मृति द्वादशी रोहिणी पष्ठमि की पुनः
... काम्यत्युक्तमादाविति ॥ आदौ कन्माष्टमी श्रवणद्वादश्यौ निर्णयः ॥ अथ युगाद्यः ॥ अथोच्यते ... नवमी तरा
... नवम्यां ... सा ... नवमी ... तृतीयेव चा प्रथम ... ताः ... नवमी पूर्वायां ... युक्तः ॥
... ... ॥ ... पुराणे । नवम्यां शुक्ल पक्षस्य कार्तिके निर्गतं कृतं । त्रेता सितततृतीयायां वैशा
... क्षयकारका इति । ब्रह्मपुराणे माघस्य पौर्णमास्यां घोरं कलियुगं तथेति माघमासस्य पौर्णमास्यां युगादि
... वैशाखस्य सिता त्रयोदश्यां ... सहिता ... नरस्यत त्रयाद
... इति ... कार्तिकस्य ... तस्याक्षय कारका इति दैवतकवचन ... प्रत्यार्ह सोऽपि यो ब्राह्मयुगमिति तथा सो न चास्य
... दानविशेषः कथित यदा तु ... मासा ... तयो विशेषस्तमाह ॥ अथ
दोषरूप ... नेता ... सा स्थिता युगा ... गाद्यास्त ... इता ... का मासा ... तानो तत्पर इति ॥ अथ ...
... कोशा ... यतस्त ... इति अतएव ... युगादि ... स्थिता ... इति ॥ तथा च कालनिर्णये

[illegible] ... निरस्याद् ... [illegible] ... पि ... [illegible]
युगाद्युक्तं निषेधवचनपर्यालोचनया सकलजनप्रसिध्यानुगुण्यादनादरात् ... युगादिष्वपि
तीति अथ युगांताः हरिरशिव ... [illegible] ... क्रमः ... युगांतसमयाइति । [illegible]
... कलयाः ... ब्रह्मपुराणे ... कृतयुगस्य तु । अथ ... [illegible] ... त्रेतायुग
स्य तु । ... द्वापरस्य ... तथा च ... कौत्यानंतः कलियुगस्य तु । युगांताः ...
... दिनं ... [illegible] ... युगांता इत्यर्थः । आदित्यपुराणे ... [illegible]
... युगांतादि ... [illegible] ... कल्पः । अयनांतरं ... [illegible]
... [illegible] ... युगांता इति ... [illegible] ... तथा तत्रैव ... [illegible]
... युगांतादिः ... [illegible] ... तस्य युगादिरूपीति । अथ यु
गांतेषु ... [illegible] ... तथा च मनुः । सहस्र ... [illegible] ... युगादि
षु कर्म ... [illegible] ... अथ नाना युगधर्माः । ध्यानं ज्ञानं तपः ... कृतयुगे ज्ञानं त्रेताः
... त्रेतायां यज्ञमेव ... द्वापरे ... [illegible] ... इति ॥

अथ ... [illegible] ... त्रेतायामन्वेति । विष्णुपुराणे । ध्यानं परं कृतयुगे त्रेतायां ...
[illegible] ... तपो विष्णुधर्मोत्तरे । ... कृतयुगे त्रेतायां यज्ञ ... द्वापरे ... कलौ युगे
... तपो धर्मः कृतयुगे ... त्रेतायुग ... [illegible] ... द्वापरे ... [illegible] ... कलौ युगे ।
[illegible] ... अत्र श्रीविष्णुः स्कांदे ब्रह्मा कृतयुगे ... त्रेतायां भगवान् ... द्वापरे भगवा
[illegible] ... अर्च्यो ब्रह्मपितामहः ... विरिंच्य ... [illegible] ... ब्रह्मादि
... कृतयुग ... इत्यर्थः । ... [illegible] ... कृतादिषु ... ब्रह्मपितामहः ... [illegible]
रिति अर्च्य ... [illegible] ... अथादिकः सितरक्तपीतकृष्णः ... [illegible]
कराः । नानावर्णविधाकारो नाना ... [illegible] ... पितः श्रीभागवते ... [illegible] ...
... अदितियुगे कृतयुगे । तथा च ... [illegible] ... अथ ... [illegible]
न । ... वासुदेवः प्रकीर्तितः ... [illegible] ... श्वेतवर्णः कृतयुगे ... [illegible]
... रक्तवर्णः ... त्रेतायां ... [illegible] ... कृष्णो ... [illegible]
... [illegible] ... पीतवर्णः ...

चासाः शिल्पशास्त्रप्रदायकः। कलौयुगे निरुक्तास्य रुज्यतेतरसंज्ञातिः। कृष्णवर्णा बहुलेखवहुं चर्मकरवदेवा। वासयन्त
स्त्रियो विप्रपापहर्ई इकाशायन्निति अथ कृते धर्ममनुरुक्तः स्मृतः। त्रेतायां गौतमकेन शंखलिखितः पाराशरान्ये। चिंति
अन्येषु त्रेताद्वापरकलिषु। पराशरः। कृते तु मानवो धर्मस्त्रेतायां गौतमः स्मृतः। द्वापरे शंखलिखितः कलौ पाराशरः स्मृ
तइति अथ कर्त्तव्यं मणिरूप्यपद्मजनितं कार्पासजं च क्रमात्। देवत्वा सुपवित्रकं कृतयुगाद्याविति पद्मजांवुजनपद्मसू
त्रं। तथा चकालोत्तरपवित्रारोपणे। कृते मणिमयं कार्यं त्रेतायां सेन वै पद्मकं द्वापरे चास्तं कार्पासितं कलौयुगे संभ
यत्पुष्करं क्षेत्रं नैमिषकाननं कुरुक्षेत्रं च गंगा तथा। कुरु स्वरास्वं [redacted] कुरुक्षेत्रं कुरुक्षेत्रं। तथा कृतायुगा
दौ एतानि क्षेत्राण्याश्रयेत्। विष्णुधर्मोत्तरे। पुष्करं तु कृते सेव्यं त्रेतायां नैमिषं तथा। द्वापरे तु कुरुक्षेत्रं कलौ गंगां समा श्रीः
श्रीः श्रयेत् अथ युगलक्षणवर्ज्यानि देशायामकुलानि पतति जनं वा संक्रमादिति तथा च पराशरः। त्यजेद्देशं कृतयु ७०
७० गे त्रेतायां ग्राममुत्सृजेत्। द्वापरे कुलमेकं तु कर्तारं च कलौ युगे इति पापिलिप्सो षाम्स्पर्शनमोजनस्य दुरितलक्षिः
कृता द्योपतादिति दुरितलक्षिःपापलक्ष्मिः। क्रमादिति मध्यप्रदीपिका न्यायेन अत्रापि ज्ञेयं। शातातपः। कृते संभाष
णति त्रेतायां स्पर्शनेन तु। द्वापरे त्वन्नमादाय कलौ कर्तैव लिप्यते अथ कलिधर्माः तिष्यश्रेष्ठतरं स्मृतं हरि
राज्यवाभिधाकीर्तनमिति महाभारते। यस्त्वोम् नमः शिवायेति मंत्रेणानेन शंकरं। स कलौ समभ्यर्च्यते सर्वपापैः
नैः

प्रमुच्यते तथा। सदा तीर्थकृतेयस्तु सैश्वह्यासुनिपुंगव। लिंगेवास्थंडिले वापि कौतुकी विधिपूर्वकं। युगदोषं वि
निर्जित्य रुद्रलोके प्रमोदते। अग्निपुराणे। कलौ कलिमलध्वंसं सर्वपापहरं हरिं। येर्चयंति नरा नित्यं ते पि वंद्या यथा
हरिरिति। व्यासः। ध्यायन्कृते यजन्यज्ञैस्त्रेतायां द्वापरेर्चयन्। यदाप्नोति तदाप्नोति कलौ संकीर्त्य केशवमि
ति स्वर्गापवर्गविबुधा कल्पांकितपुरग्रामान्नृपः कारयेत् इति विष्णुधर्मोत्तरे। देवतावेश्मरम्याणि नगराणि ग
कलौ युगे कर्तव्यानि महीपालैः स्वर्गलोकमभीप्सुभिरिति अथ कलिवर्ज्यानि वर्ज्यं गोनरवालिमेधकरणं
मद्यं विवाहः पुनर्वह्यकार्यार्थकलौ कमंडलुधृति ब्रह्मव्रतं नैष्ठिकं। ज्येष्ठांशो दशणीपरातिथिमुराद्यर्थं पित्रार्हिंस
नं। च्चाद्यस्त्री पुनर्नियोगतः सुतजनिर्दत्तश्च वनस्थाश्रमः। स्तेयान्याधिकपापिशुद्धिरघसंकोचोगुणापेक्षया शुद्ध
ह्य तत्तत्र स्वविप्रहननं विप्रस्य चामित्रं वृष्टं। विप्राणामघधीः क्षितिमरणयुक्तसर्गदोषा महाप्रस्थानोपगम
स्त्रीरुत्रनानिनामन्नादनतिहरिनतः। ऊढाजननी सपिंडऊढितुर्दत्तोरसान्यादर्दैरुपत्नी कर्पाध्यसवर्णा आपरि
गायः सोमस्य सीविक्रयः। विप्रेणशूद्राकु नोपेयाच्छितकयोः सामुद्रिकापभृति स्वपनादिष्ट सुरायस्ताग्रहे गुरुतिर्पद्र
वसौत्रामणी। इत्यादीनि कलौत्यजेदिति स्तेयान्याधिकपापिशुद्धिः सुवर्णस्तेयिव्यतिरिक्तमहापातकिश्रा

मश्चिते। अघर्षकोश्च उआमलेया। श्रोत्रिय [illegible] र्णेन पाप श्चेन्न रनता। उद्यतशस्त्रः आततायी॥ वामित्रं नाम
कम। मरणपुकर्मरणीता। जननी सपिंडमातृसपिंडः। आदि [illegible] समस्तमातृ [illegible] पुनः संयहादी नि लिख
र्नाति। तथा वादित्यपुराणे। दीर्घकालं ब्रह्मचर्यं धारणं च कमंडलोः। गोत्रान्मातुः सपिंडत्वं विवाहो गोवधस्तथा।
नराश्वमेधौ मद्यं च कलौ वर्ज्यं द्विजातिभिः। तथा च। ऊढायाः पुनरुद्वाहं ज्येष्ठांशं गोवधस्तथा। स्मृत्यंतरे। विधवायां
सुतोत्पत्तौ देवरस्य नियोजनं। बालिकायाः क्षतयोन्याः [illegible] संस्कृतिः। कन्यानामसवर्णानां विवाहश्च द्विज
न्मभिः। आततायि द्विजाग्र्याणां धर्मयुद्धेन हिंसनं। द्विजस्याब्धौ तु नौयातुः शोधितस्यापि संग्र [illegible] स
र्वांकम [illegible] लुतिधारणं। महाप्रस्थानगमनं गोसंज्ञप्तिश्च गोसवे। सौत्रामण्यामपि सुराग्रहणस्य संग्रहः। अग्निहोत्र
श्री. ७१ — वलेहा परिग्रहः। वानप्रस्थाश्रमस्यापि प्रवेशो विधिचोदितः। वृत्तस्वाध्यायसापेक्षमघसंकोचनं तथा। प्रा श्री. ७१
यश्चित्तविधानं च विप्राणां मरणांतिकं। संसर्गदोषस्तेयान्य महापातकिनिष्कृतिः। वरातिथिपितृभ्यश्च पशूपाकर
णक्रिया। दत्तौरसेतरेषां तु पुत्रत्वेन परिग्रहः। सवर्णान्यांगनादुष्टैः संसर्गः शोधितैरपि। अयोनौ संग्रहे वृत्तपरित्या
गात् क्रमयात् परीक्षेदृशात्मसी [illegible] न्यासः उच्छिष्टस्यापि वर्जनं। प्रतिमाभ्यर्चनार्थाय संकल्पश्च सधर्मकः। अस्थिसं
चयनादूर्ध्वं अंगस्पर्शनमेव च। शामित्रे चैव विप्राणां सोमविक्रयणं तथा। षड्भक्तानशनेनान्नहरणं हीनकर्मणः। एता

निशोकस्य स्पर्शकुहेरादौ महात्मभिः। निवर्त्तितानि विद्वद्भिर्व्यवस्थापूर्वकं बुधैः। समयश्चापि साधूनां प्रमाणं वेदव
द्भवेदिति। आदित्यपुराणे। शपथः शाकुनः स्वप्नः सामुद्रिकमुपश्रुतिः। उपयाचितमादेशः संस्रवं तिकलौ कलि
तस्मात् तन्मात्र लोभेन कलौ कार्यं न कारयेत्। अथ मन्वाद्यः। अथ सितो [illegible] चैत्र भाद्र [illegible] शुक्ले श्चाऽत्र तपस्य था सित
शुक्ले [illegible] वा श्रावणे। शुक्ले पौषे नवमी तु मन्वो तु दशमी। शुक्लात पौषसितैकादश्यु [illegible] सितत्व [illegible] मधुतपस्यापाढशुक्ले [illegible]
शुक्ले पर्वतपस्य गोनकस्तिवाद [illegible] मन्वाद्यः शाश्वतीः कथिताः। उक्ताः पितृभ्यो दानादिकर्मणीति अथ सप्तमी
बहुरप्टमी। शुक्ले ज्येष्ठा। तपस्य गः फाल्गुन चत्र [illegible]। नकस्ति वाह [illegible] तियोजना। मत्स्यपुराणे। अश्वयुक्शुक्लनवमी
द्वादशी कार्त्तिकस्य तु। चैत्रस्य तु तृतीया मातथा भाद्रपदस्य तु। फाल्गुनस्यत्वमावास्या पौषस्यैकादशी तथा। श्रावणस्या
ष्टमी कृष्णा तथाषाढस्य पूर्णिमा। आषाढे शुक्ल दशमी तथा माघस्य सप्तमी। कार्त्तिकी फाल्गुनी चैत्री ज्येष्ठी पंचदशी तथा
मन्वंतरादयस्त्वेते दत्तस्याक्षयकारकाः। पुराणांतरे। आश्विने दशमी शुक्ले त्यारम्भश्रावणस्य त्वमावास्या तु [illegible] तथा [illegible]
नभस्य वाष्टमी कृष्णेति अथ कल्पादयः। स्युः पक्षद्वयगाः कमात्प्रतिपदाद्याश्चैत्रमासक [illegible] तो माधवगो मधौ
तु मद्वितो ज्येष्ठ सिते पंचमी श्राद्धे त्रिंशत्मी युगाः तु ततराः कल्पादयः शुक्लगा इति अमी विंशत्कल्पादयस्त्वा
दद्युः [illegible]। शुक्लमा [illegible] राद्वितियोजना। नागरखंडे। अथ [illegible] दयाराज [illegible] इत्यादिना कल्पादीनुक्त्वोक्तं। इति

दशमीकल्पादिरिषवः परमेष्ठिनः। आदिरेतिथयस्त्वेतेषु कल्पाः पुण्यतमा मताः। तासु श्राद्धकृते पुण्यमाकल्पस्थायि
दिनं दशमी कल्पादिरिति। अन्नरौ धतपस्ययोरसितगश्चैत्रे बहिः शुक्लगाः। दर्शोऽपि ऊर्जसहस्तपोगतसितामुन्यंकमाराः क्रमात्सप्तान्य
कल्पत इति। अन्नरौ धतपस्ययोर्वैशाखफाल्गुनयोरसितगाग्निः शुक्लतृतीया चैत्रे तुरी
श्री कल्पिता अमी मुनिवरैः कल्पादयः पुण्यदा इति। राधतपस्ययोर्वैशाखफाल्गुनयोरसितगाग्निः शुक्लतृतीया चैत्रे तुरी
शुक्लगा अमी मुनिवरैः कल्पादयः पुण्यदा इति। राधतपस्ययोर्वैशाखफाल्गुनयोरसितगाग्निः कार्तिकमार्गशीर्षमाघगताः शुक्ला मुन्यंकमाराः सप्तमी
शुक्लगाः पञ्चमी दर्शश्च। अथ क्रमात् ऊर्जसहस्तपोगतसिताः कार्तिकमार्गशीर्षमाघगताः शुक्ला मुन्यंकमाराः सप्तमी
नवमी त्रयोदश्य इत्यन्ये सप्तकल्पादयो मुनिवरैः पुण्यदाः कथिताः। मत्स्यपुराणे। वैशाखस्य तृतीयायां शुक्लायां
फाल्गुनस्य च। पञ्चमी चैत्रमासस्य तथैवान्त्यतिथिः परा। शुक्ला त्रयोदशी माघे कार्तिकस्य च सप्तमी। नवमी मार्गशीर्ष
स्यरातेतान्या कारान्यरे। कल्पानामाद्यो विद्वत्तस्याक्षय कारका इति। अथ व्यतीपातः। आद्यो विंशतिरश्विया
१२ त्युत्तानाद्यास्ततो विंशतिः सैकाश्रेष्ठतरा परा द्वाततः सव्यतीपातकं। दानादाविति। व्यतीपातके प्रसिद्धव्यतीपा
ते दानादौ आद्या क्षययुता विंशतिर्घटी विंशतिर्नाड्यः अधिमाः। ततस्तदनंतरं सैका विंशतिः श्रेष्ठतरा ततस्तदनंतरा द्वा
पराश्रेष्ठाः ततः सप्त अतिश्रेष्ठतमा इत्यर्थः। नृसिंहपुराणे। फलं लक्षगुणमुत्पत्तौ भ्रमणे कोटिरुच्यते। पतने शतकोटिस्त
पतितेस्तस्तम क्षयी। उत्पत्त्यादि मानं ज्योतिःशास्त्रे। विंशतिर्द्विश्रुतोत्पत्तौ भ्रमणे कविंशतिः पतने द्वानाड्यस्तेः प
नितिस्त्वनादि का इति। श्रवणाश्विरौ द्रवसुभाश्लेषा दिमौ चोत्तमृगे। वारेर्कस्य च वेदमीवऊफकः सोन्यो व्यती

पातक इति। रत्नमनुः। श्रवणाश्विधनिष्ठार्द्रानागदैवतमस्तके। यद्यमा रविवारेण व्यतीपातः स उच्यते। मस्तके प्र
थमचरणे। एतत्तु श्रवणादिभिः प्रत्येकं संबध्यते। केचित्तु मस्तकं मृगशिर इति व्याचक्षते तदसिद्धं लोकेमृग इति। अ
पन्नकीर्ण पुण्यकालाः। चन्द्रसूर्यव्यतीपातवै धृतिसमाख्यो रवौ क्रान्तिसाम्ये रवेर्धृतिः स्यात् रवेश्चन्द्रस्य च क्रान्तिसा
म्यं यत्र तत्र व्यतीपातवैधृतिसमाख्यो व्यतीपातो वैधृतिरिति समाख्या नामयस्य तत्तथा तत्र दाशत्रेस्यात्। स्नानं श्री
तिसाम्यसमयः समीरितः सूर्यपर्वसदृशो मुनीश्वरैः। तत्र हृत्कृतजप्तहवनं कोटिकोटिगुणसाह भार्गवः। अत्रस्य
इलक्षणमुपरिष्टाद्वक्ष्यते। अथ तिथित्रयस्पृक् तिथियावारः स पुण्यो बम इति। विष्णुः। तिथित्रयस्पृशत्येकोवारः
स्याद्वमैहितल इति। अथ दिनक्षयः पुण्यः सोऽपि दिनक्षयाख्यसमयस्तिथ्याः क्षयात्मवधारीत इति। यदातिथ्या
भूयस्तिथिद्वयावसाने वारांते भवति स समयो दिनक्षयाख्य इत्यर्थः। तथा च कालनिर्णयकारेरुक्तं। अत्र दिनक्षया वमया
रियात् सदः यत्र दिनद्वयावसाने वारावसानं सा दिनक्षयः यत्र तिथित्रयपि वारानुद्दृतिः सा बम इति। अथ तिथिस्त्रिवा
रयुक् सोतिथ्यादिरव्यादितेति तिथ्यादिस्तिथिवृद्धिरितियावत्। विष्णुः। त्रिवारस्पृक् तिथिर्यत्र दिने दृष्टेति उच्यते
ति। स्यात्पुण्यस्तिथियोगनक्षत्रकरणादीत्येषु कालो दिनच्छिद्राख्य इति। तिथियोगनक्षत्रकरणानां यआरय
अंताश्च तत्पुण्यकालः स दिनच्छिद्राख्यः। स्मृतः। तिथ्यर्धं तिथियोगक्षच्छिद्राद्दीरात्रिपर्वणः। सद्दशो दिवसच्छिद्रसमा
रव्योपारुत्तार्गवः इति। तिथ्यर्धकरणं। छेदांऽतः। आदौ तत्समयत्रप्रमाणमाह। सकृतेस्तिथरवसितावादोपलेस्त्रि
वा

रात्ता। अस्य विश्वरूपाचार्य उक्तस्य दिनिः संयुते विकालस्य कर्काभिते युते निर्दं योगस्य सैकीर्तितमिति सकृते ऽस्
करणस्यातेथः अवशिष्टो अर्कस्तु आर्द्रा च आर्द्रास्तम्यप्रति यावत् त्रिंशता षष्टिपिष्टपलैर्युतं घटी। पुनः ३ उत्तरेऽस्य
वदाद्रोस्तसमयस्तरा विंशत्या षष्टिपलैर्युते घटीद्वयं अथ यागस्यादीतसम्यस्ततरा ककोमिते पा ... पलैर्यु
तैर्द्वे घटीद्वे ... षीसंकीर्तितमित्यर्थः। अर्थान्तर ... । छेदादिकालः कथितस्तिरां दशयो
र्घटीद्वयं। नाग वह्नि संकाष्टेन जन्ति पलैर्युतं। पले ... नाडिका द्वितयीयुते। छेदादिसमयः प्रोक्तः दानेनैतप
त्रदृशति मुरकी किंशुवेध्यान्य वकुलाक्षित्याम ... काकः स्यात इति वकुलाः कृत्तिका। पद्मपुराणे। मेदृवार्के
गुरौ वापि तारेषु तेषु त्रिषु। त्रीण्येतानि नक्षत्राणि स्वयं प्राकानि लक्षणा। अश्वमेधाधिकं पुण्यं स्नानात्तस्मिन् भव
श्रीः ७२ न्त्यपः। दानम् अक्षयतां याति पितॄणां तर्पणीतपाति। त्रीणि नक्षत्राणि आग्नेययाम्यप्राजापत्यानीति नित्यमुक्तिर्व्याख्या ७२
तानीति सोमन्दीक्षितिरर्कजीवराशीनां यस्मिन्सकालोक्षयपद्रति यस्मिन्काले यस्मिंस्तियो नाम क्षयो
कजीवरावि ... सकालोक्षयः पुण्य इतियावत्। वामनपुराणे। यदा मृगशिरः ऋक्षे सूर्याविस्तपैर्ययौ रुस्पतिः
तिष्ठेत् सा तिथिः पुण्यात्वक्षयाप्परिकीर्तिता ... विधुरितत्स्यः प्रभुक मुष्करः प्रोक्त इति
वोरव। विश्वरवास ... कृत्तिकास्थश्चन्द्रमाः। संयोगः पद्मकोनाम पुष्करेष्वतिदुर्लभ इति महतीतथापर

पुष्यश्च। तिथिर्वैधृतिरिति महतीमरुद्ध ... कातिथिर्वारस्तात्तथापपर्दयुक सोपपदा तिथिर्वारस्तावैधृतिश्चस
स्तेत्यर्थः। विवरकस्याम ... कापायाचसोपपदा तिथिः। सामावास्यासमा ... दानाध्ययनकर्मसु। तथा वैधृति
र्व्यतीपात इत्यादि ब्रह्मणोक्ताः। अथ निमित्ततः सदा पुण्यकालाः। नोकाले क्षणमाश्रमाध्यक्ष कान्नादः प्रदान
र्थिन इति अर्थिनः आश्रयादि दानेनोकाले क्षणं पुण्यकालकृती स्नानास्त्रीत्यर्थः। विष्णुधर्मोत्तरे न कालनियमोद
शोद्धसमाने प्रतिश्रये। तद्वदानामि मस्यास्तेष दानार्थिः समागतः। तथा। काकः सर्वोपि निर्दिष्टः पात्रे सदनुदाहृती अ
तयसर्व दानं तु नात्र कार्या विचारणा। तथा। नहि काले व्रती प्रतकेदानं तत्क्षणान्विते। अन्नादिके सदादयमित्याहेत्यत्र
वान्मुनिः तद्वत्सकलप्रसूतसुरभीदाने इति उभयतोमुखीदाने इत्यर्थः। स्कन्दे। अर्धप्रसूता गौर्दृयो
चो कालादिन विचारयेत्। काकः स एव कृष्णस्य हसाद्भिन्नस्य ... इति मुमूर्षुरेकतेतत्काले विरहकालादि
सस्तुतां गावत्सकीना सुतेति मुमूर्षुरासन्नमृत्युः तत्काले मरणकालः ... सक्तौ सवत्सी ... अथवा ... उपकारका
जो व्यतीपातास्तीकोनिरत्तथैवयकर्पौर वा पुण्यकालास्तदा सर्वे यदस्मृत्युरुपस्थितः। तदा गो ... किरण्यादिद
तुमक्तस्यतानुमियाताः। व्यासः। आसन्नमृत्युना देया गौः सवत्सा तु पूर्ववत्। तदभावे तु गौरेनानरकाद्दूरणायवै अ
वाकोत्वात ... यावत्स्मिन्नायमतादिति अशक्तौ तु मरणसमये दत्ता ... सवत्सीमरुकमन्नास

नमृत्युः पुत्रादिरितियावत्। एतत्कोदानादिकं विधायतत्सुकृतप्रमीतायमृताय दद्यात्। व्यासः। तदस्य दिनरात्रौ
तिदातुं वैतरणीं तथा। शक्तोऽन्योऽकृतदानं दत्वादद्यात्कृपान्वितस्तस्य श्रद्धादिकं निर्णयदात्मसन्नयोदानमियथा
पुत्रोऽनित्यत्वादिति ऽनिरुत्पत्तिःस्वकारोऽभिन्नक्रमः सस इत्यन्तेनर्योऽन्यः। आयुषोऽनित्यत्वादितितत्रकृतः। मत्स्य
श्री पुराणे। यदा न ज्ञायते वित्तं वित्तं श्रद्धासमन्वितं। तदेवदानकाके न चा यातो न्निर्यीहिऽजीवितमिति अथतिथिविशेषवा
क्यानि अथ नाविधुंसितयुगपर्ययेद्रवीसी [illegible] इति मार्कंडेयः। सिंहादित्यकुलकुपक्षे चतुर्थ्यां विद्रदर्शनं। नि
ष्यालिह्यपि तं कुर्यात्तस्मात्पर्ययेन्नार्तंदिति सप्तम्यीतिकतपंपीजनकं तैलं [illegible] नामके निविप्राशनन। क्व
व [illegible] वितीस्नानं व धात्रीफले। व रतौ ऽरिस्यादिति वर्जितिभविष्यतिगम्या द्यस्मृति णिनिः तद्योगअपे[illegible]ना श्री
७४ चीविषदाधमणर्ययोरितिपृथ्वी निषधात्कर्कीनित्यादौ द्वितीयाद्यैया। भविष्यत्पुराणे। सप्तम्यां नस्पृशेत्तैलं नीलवस्त्रं ७४
नधारयेत्। नवाप्यामलके स्नायान्नकुर्यात्कलहं तथा। [illegible] तिलैस्तर्पणमैजनं। सप्तम्यां नैवकुर्वीत
ताम्रपात्रे च भोजनं अथ पर्वनिर्णयः। अथ [illegible] विसंक्रीत्यष्टमी। पूर्णिमाः पर्वाख्या इति विष्णुपुराणे च
तुर्दश्यष्टमी चैव अमावास्याथ पूर्णिमा। पर्वाण्येतानि राजेन्द्र रविसंक्रांतिरेव च इति गदितात्रशीतिर्विषयसेमांस
[illegible] तेगायत्र्यानियमेनेति अत्र पर्वसु नियमेन होमो गदित इति प[illegible]। मनुः। सावित्राज्जीतिहोमांश्च

स्मः
कुर्यात्पर्वसु नित्यश इति। सावित्रान्सविता देवता कात। अतएव गायत्री मंत्रोत्रा विष्णुः। पर्वस्ववश्यं नित्यं होमाद्कु
र्यादिति। कर्तुर्वारिरनियममाह भूषितवपुः स्यादिति विष्णुः। अकृतस्तिष्ठेदमावास्ये वास्यादिति पैठन
स्यास्त्वघाग्नेः पश्चाद्ब्रायीत निर्व्यगकितावारः शुचिर्क्षमानिति [illegible] पैठनयोः पूर्णिमामावास्ययोरक् अगाद
न ताचारः ब्रह्मचर्यवान् शुचिः पवित्रः अग्निमान्स्वभावान्। अग्नेः पश्चात् अग्न्याधानानंतरमितियावत् अथः शमेशयी
त। कात्यायनः। पौर्णमास्याममावास्यां मध्वा वा पा विधीयते। अनाहिताग्नेरप्येवं पश्चादग्नेर्विधीयत इति। अनाहि
ताग्निरकस्मात्ताग्निमान्। आपस्तंबः। दिवा आदित्यः सत्वा निगोपायति नक्तं चंद्रमास्तस्मादमावास्या निशायां
साधीयसीमात्मनोऽग्निमिच्छेत्। प्राप्य ब्रह्मचर्यकाले न वजायया सह वीरावित्र्यवीचंद्रमसो वसत इति , मा स
संस्याऽपदेव पितृव्यजनयास्यः सदर्भोह्निताद्दर्शीय इति [illegible] समासैऽपार्थामयः स्यात्। मास
मित्यन्तेनसैयोगाद्वितीया। षाड्गुरुवन्नते। मासिनक्षस्थामा मासस्यायीवादर्शी स्याद्यति अथ सदसत्कर्मसु बुधो
दर्शनिकस्याह्नितइति यान्मंसिदर्शेआल्हवः ससदाकर्मस्तिरूजः। तथा वाल्मी। मासनत्स्यमावास्यात स्यादि
लंघ्यः स्मृतः। अयातयामास्तु दर्भा विनियोज्याः पुनः पुनरिति अथ पर्ववर्ज्यानि [illegible] पर्वसुदंतकाष्ठ
[illegible] स्त्रीतैलाध्ययनानीति उपरत्यज[illegible]पक्षांतमासीवीरुद्धिसीवल्ली[illegible]। मनुः॥
ह

चतुर्दश्यष्टमी दर्शः पौर्णमास्यर्कसंक्रमे । एषु स्त्री तैलमांसानि दंतकाष्ठानि वर्जयेत् । हारीतः । तैलमांसं भगं स्त्री
रं पर्वकाले प्रवर्जयेत् । बौधायनः । पर्वसु नाधीयीतेति । विष्णुः । पर्वसु नखमपि छिंद्यादिति अमासु त
त्रीलापेक्ष्य परान्नं त्यजेत् । छिंद्यान्नैव समित्कुशादि हरिते पित्र्यादिकार्यं विना नोधायं वसनेन वनस्पनर्मुक्ती
तरणे त्वेति स्मृतिसमुच्चयात् सायंप्रातर्विप्र भोजनं मैथुनं । तैलमांसं शिलापि स्नमारवीं वर्जयेत् ।
सूर्यग्रहणे सोमे परान्नं याहि त्यज्यते । तस्य मासकृतं पुण्यं यस्यान्नं तस्य तद्भवेत् । तथा मार्कंडेयः । अमावास्यासु सं
श्रुनवं वस्त्रं न धारयेत् तथा च । अमावास्यां न सेवेत रात्रौ भोजनमैथुने स्त्रीतां नारि । नामावास्यां हरितं छिंद्यात् । व्यासः । अ
मावास्यां न तु छिंद्यात्कुशांश्च समिधस्तथा । सर्वत्रावस्थितः सोमो हिंसायां ब्रह्महा तथैव । पित्र्यादिकार्यार्थं कुशा या
घ्राएव । कुशाः शाकं च पुष्पाणि गवार्थं च लतां तथा दिक । आहरेद्देवपित्र्यर्थं ममावास्यां न निंदित इति तथ वस्त्रं मुक्त्वा
दिति अथ कालविशेषवर्ज्यानि अष्टम्यादिषु नारिकेरकमलांबुवत्स्वर्षपटोलं क्रमान्निष्पावांश्च मसूरिकाः प
रिहरेद्धं ताक कमोलनेशति स्कंदपुराणे । शिरः कपालमंत्राणि नख चर्म तिकास्तथा । एतानि क्रमशो नित्यं ष्टम्या
दिषु वर्जयेत् । वृद्धकेदनं मांसं तैलं क्षुरतक्षौराणि षष्ठ्यां त्यजेत् । इति श्राद्धे भृगुराधयां हरितिथौ सौरि
यौ वर्जयेदिति राधाविशारदा पूर्णांतिय मघात्रां यच बुधेष्वन्नं प्रतिमिति पूर्णातिथिः । आग्नेयं कृत्तिका । बु ७५

धवारः । संक्रमेवाहेवरपीडनं हरितिथौ पक्षासु सानं त्यजेदिति
वसानं स्वदशी । नंदात्वाघ्रकरजे भुनरुजे तैलमि अंबरपीडनं स्नानानंतरं वस्त्रनिष्पीडनं प
कप्रोष्ठपदासु नवपिथितं सेवेतेति नंदातिथिः । वार्द्धं चित्रा अंत्र श्रवणा । विधात्रे श्रियाल
तैलहरितेवसस्त्यजेदिति विधात्रेमंगे । जयातिथिर्षिते प्रोष्ठपदा प्रोष्ठपदा । रिक्तातिथिः । पक्षतिः प्रतिपत् । रिक्तासु तु पसत्वी क्षुरक कर्म
मिलामंगलः रवौ तु नवरुद्धं सतैलं च जेदिति स्मृतेः हरितैसाद्रिदनादि भूमिजत्वर्थं गंपिशितानिति भू
षष्ठ्यं तथा वनविधीन्यत्वात्तथा श्रावितेइति नंदाजन्मादिना धरेषु नियमं श्रा द्वपातत्यजेत्तैलकर्म्या
अमावास्यापक्षायचतुर्दशी । अत्र संनिहितपापे तैलमांसं क्षुरकर्म । तथा संक्रांत्यां पंचदश्यां स्त्रीश्राद्धवासरे
वस्त्रं निष्पीडनं पुरणा पिनहिं स्यते । व्यासः । चक्षुष्यम्
यीवतपातियौ । वामनपुराणे । नंदासु नाभ्यंगमुपाचरेत क्षौरं च रिक्तासु जयासु मांसं पूर्णासु योषित्परिवर्जयीत
श्रासु सर्वाणि समाचरेत् । नाभ्यंगमर्के न च भूमिपुत्रे क्षौरं च शुक्रे च कुजे च मांसं । बुधेषु योषित्परिवर्जनीयात
शेषाणि सर्वे च कुर्यात् । चित्रासु हस्ते श्रवणे च तैलं क्षौरं विशाखाप्रतिपत्सु वर्ज्यं । मूले मृगे भाद्रपदासु मांसं योषि
न्मघा कृत्तिकोत्तरासु । व्यासः । श्राद्धे व्रते नियमयुक्तो आसवितं तथा । व्यतीपाते च संक्रांत्यां नंदा चतुर्दशीपर्वसु । नं

आर्द्रनारान्मांसं दंतकाष्ठं च यथा। अष्टम्यां च चतुर्दश्यां पंचदश्यां च जन्मनि। तैलं मांसं व्यवायं च दंत॰ काष्ठं च वर्ज
येत् पथ्यादावपि वारे तैलमुक्तं मासादावेव वारस्य प्रयोगं चतुर्दशीति कथितं दोषाधिकत्वार्थमिति पथ्यादावुप
मुखमांसादावर्जितं (मांसाशनं पंचदश्यां) इत्यादिनिषेधाद्दोषाधिक्यायेत्यर्थः। मनुः। मांसाशनं पंचदश्यां तैलाभ्यंगं चतुर्दशी
अष्टम्यां ग्राम्यधर्मं च ब्रह्मचारी भवेदिति विष्णुः पितृनिमित्तादिवर्जनं विधीयते तिथ्यादितत्कालगमिति अपेक्षाशान्
भ्रमेन कालाद्वयं। यावत्कालं पतिता तावत् कुर्यादित्यर्थः। कालनिर्णयकाराः। भत्र्यावत्य च्यादि तिथिस्तत्काल। तैलादि
निषेधान्तु पद्यादिसैव च अहोरात्रं प्रमाणाश्रयवादिति गोमूत्रं तु निशामुखे निशि तु मूत्रोत्पत्तिर्गोमये नैव ग्राह्य
मुख्यकर्मस्विति निशामुखं प्रदोषः। यमः। नमस्तु नादद्यं वापि नो निशायां तु गोमयं। गोमूत्रं न प्रदोषे तु ...। या ...
...। अपवादः एककार्यं विना निशायां ग्रहणं निषेधः निशायामिति ... कास्याम ... तिकालनिर्णयका
महापर्वस्वपि ... व्ययनं वा तर्पणं महादानादि एकक्रियामिति स्कांदे स्नानेष्वेवं महादानस्वाध्याये
तर्पणे। प्रथमे ... रात्रिं महागुरुनिपातनमिति नोदाहः ... इतरति हरिः सिंहः। मार्कंडेयः। ...
... कालं न पात्रानयात्राप्रतिमार्चा। रविचंद्रवनस्थे ... कार्यं न कार्यो विवाहस्त्विति सुमंतु विशोकं नोदाहे यत
... बालमुखरसः सर्वं सर्वदा मरणात्। पुण्यं कर्म गृहप्रवेशादिकं यात्यादिति भविष्योत्तरे ... निर्वर्त्य

क्रियाः सर्वाः सुनाशिकाः। विवाहव्रतबंधादिद्विजसंस्कारदीक्षणं। यज्ञोत्सवप्रवेशश्च प्रतिष्ठादिकं ... पुण्यानि ... नि
कर्माणि स्युः शुभे ग्रहयुते अथ क्षौरनिषेधकालः। न ... क्षौरं स्नातप्रियायुग्मं वितरणस्य नासनाश्रयी
नां। तद्भुक्तसुषुप्तयोश्च न चरेत् क्षौरं निशासंध्ययोर्विद्याद्युत्सवकार्य ... नवमीतिथ्यां च षष्ठीमानिति अभ्यासनभास
न रक्षितः। विष्टिर्भद्रा। तद्वत्तथास्नानाद्रिनां भुक्तसुषुप्तयोश्च क्षौरं ... तथा निशादौ च क्षौरं तावदित्यन्वयः अन्योति
वास्त्र। नाभ्यक्तकृतकरणकालनिरासनानां न स्नातसुसुप्तमनोऽर्थकं ... तानी संध्यानिशार्क ... दिनस्मरा
णां क्षौरं स्त्रीनवतिवा ... नवापि विष्टी। मार्कंडेयः। अष्टमी तथा षष्ठी नवमी च चतुर्दशी। क्षुरकर्मणि वर्ज्याः स्युः सर्व
सीके तथैव। कालविशेषवर्जनप्रकरणे नवमी नोक्तत्यक्तोक्तेति भावः अथ स्मश्रुनिषिद्धकालः अथातिथिसुत
विश्निरासनस्य सुप्तस्य तिष्ठतश्च तथैव च। सायं भुक्तवतश्चैव वस्त्रालंकृतस्यैव च। यात्रायुक्तस्य तस्यापि स्मश्रुकर्म विव
कीर्यदिति अथ मासवर्जनकालः। प्रागुक्तस्य तथा कुरितिथ्यामीसीचतुर्थ्यां तज्ञ [illegible] त्स्वर्गार्थि तु सदानिरात्
यदिनाशक्तिः प्रसक्तौ। मासं वाश्वयुजे दिनत्रयमुतस्यान्मासवर्जरिति स्वर्गार्थिप्रायुक्तेसमयकाले विशेषवर्ज्य
प्रकरणे ककाले तथाकुरितिथौ द्वादश्यां चतुर्थ्यां निशायां तु सदा रात्रि मध्यमीसीत्यजेत्। यदि नोचा शक्तिस्तावद्वर्जनेरा

तेनासक्तत्परलृप्रेक्षे वार्षिकमासे व्रतमथ आश्वयुजेमासे च कार्तिके दिनत्रयं वर्जयेदा रस्यादितेऽपि
ऊना अर्हतत्याग द्वितीया तिरि कुलाण्ड्या नाम सर्वयांसिद्धामीसति वर्जयेत् । वर्जमरक्त नमुख्य श्रमवर्त्तितिष्ठि
स्मावद धर्मस्वामी नवद्धानभानन्तु दृष्टाौ तथापि च शी वार्यो पक्षातिमुखानि वासी कृनवापि सर्स्यापि वपि
तिक । मांसपुरि सेतामलं स्वर्गयाति दिनत्रयं । अथ वाश्वयुजे मासि वर्जयेन्मालकेष्टणं । तथा यानर कार्तिके मासे मासे
वर्जनियात् । अब्दवत्सरस्य लक्षतपुण्यं मस्त विवर्जनात् इति अथ शयने वर्जितनिषिद्धकालाः । निशामध्यस्थ
रुस्यवेतु निरितस्वापथ्यामौ नयेत् । आचान्त्या प्रदानेन पूर्वकर मोरात्रे इति अथरात्रः प्रहरत्रयमेवापि आत्म
यान्यसनेन वेदाध्ययनेन नयेदति क्रमेण । निशामध्य यामद्वयं सुखापनिद्रा विषयं नहितं दक्षः प्रहरायपश्चिमे
यतो नरः स्याभ्यासेन तां नयेत् । यामद्वयं शयानस्तु ब्रह्मभूयाय कल्पत इति तयोस्तु द्विजान्यस्यानुदिनाय समितिः
नवो द्विरस्तथा सीध्ययोरिति तयोरात्रेः प्रथम चतुर्थ्यामयोः । व्यासः । नादिनाप्रस्वपेज्ञात्वा तमसो प्ररात्र्योरिति
जैमिनि । नान्द्रिशानादिवास्वपात्स्वध्याय विसमनाति ब्रह्माधीत्य वनेमित्रीतसमयस्वपादिति ब्रह्मवेदः
कानन्दिनीत परिश्रीतो ब्रह्माधीत्य पुनः स्वपेत् । परिश्रीतोपि न स्वपे दित्यर्थः अथाजायया मिथुनीभवेद्यासमे
सनुपुनाराम्त्रिशायां नारिवकामिति मिश्रीन्द्रस्य मिथुनी भव्य आपस्तंबः । मिथुनीभूत्वैव न तथा सह सर्वां रात्रिं शयी ।

तीति अथ दंतधावननिषिद्धकालः आश्वायेकेदिने तथा द्विमतिथौ च षष्ठीनवम्यास्यजेत्क । षष्ठेदंत मञ्जा व्रतोपवसने घा
हस्पराग श्रुवा मध्याह्नकालुवने इति दंतमजी दंतधावनं आखवनेरमान । संवर्तः । आद्यतिथौ नवम्यां च षष्ठ्यां च प्रसङ्गस
था । आदित्यवार आशाव वर्जयेद्दंतधावनं कात्यायनः । प्रतिपद्दर्शषष्ठीषु नवम्यां च विशेषतः । काष्ठानी दंतसंयोगाद्द
हत्यासप्तमं कुलं । व्यासः । श्राद्धजन्मदिने चैव विवाहे मुखशुद्धिते व्रते चैवोपवासे च वर्जयेद्दंतधावनं । यामो लात्स्नानेक
योक्षयदंतधावनं । निराशाप्तस्य गच्छेतिदेवताः पितृभिः सहेति । अयं निषेधाम श्राद्धस्नानविषयः प्रातःस्नानेविधा
नात् । अघार्थं प्रातरुत्थाय वर्जयेदक्षयदंतधावनमिति । अत्रापि काष्ठविशेषवर्ज्यप्रकरणात्को विशेषो ज्ञेयः
अथ निंद्यसमय । लालयवार्कोन्मितं गंधपर्दर्शनात्मजी सरसनाल्लुरवीदकैवकिरेदिति अथ निंद्यसमये अथवाल
द्यानामलाभे अर्कोन्मिते द्वादशाङ्गुलिगंडूषः दकैः पर्णवासर सनाल्लुप्तां जिह्वोल्लुखसारितां दंतमजीमावरहा व्यासः । अल
जेदंतकाष्ठानां निषिद्धायां तथा तिथौ । अपी द्वादशगंडूषः पत्रैर्वाधयेन्मुखं । तथा प्रतिपद्दर्शषष्ठीषु नवम्यां दंत
धावनं पर्णरन्यत्र काष्ठस्क जिह्वोल्लुखः सदैवहि दंतधावनविधिमाह धात्वायुर्बल मित्यनेन मनुना सेसं मंत्रेण तं
नाचरत्काष्ठनाष्ठसिदं तधावनमदः प्रक्षाल्य जह्यात्ततः इति उपस्थित कालेवरः दंतकाष्ठं धोताप्रक्षाल्य आ
युर्बलमित्यनेन मनुना मंत्रेण मंत्रतत काष्ठेन दंतधावनमाचरेत् ततः दंतधावनानंतरं पुनः प्रक्षाल्य त्यजेत्

जेत्। कात्यायनः॥ नक्तस्नानेत्र प्रक्षाल्य शुचिर्भूत्वा समाहितः। परिजप्य च मन्त्रेण भक्षयेद्दन्तधावनं। श्राद्धयज्ञे तु नियमा मा
लायात्रोषितमृत्तिका। तथा च मन्त्रः। आयुर्बलं यशो वर्चः प्रजाः पशुवसूनि च॥ ब्रह्म प्रज्ञां च मेधां च त्वं नो देहि वनस्पते इ
ति। पराशरः। प्रक्षाल्य भक्षयेत्पूर्वं प्रक्षाल्यैव तु तत्त्यजेत्। अथ संध्याकालः प्राक्संध्योपासनास्तु सूर्यालोकान्ता प्रत्य
गुदुचि। आरोग्यमपरा गर्गु विरं तारा मानसी स्मृता॥ सोच्चारार्घेति पश्चिमसंध्योपासनास्तु सूर्यालोकान्ता सूर्य दर्श
नीता स्मृता। प्रत्यक्पश्चिमा संध्योपासना उदुधिनक्षत्रदर्शनान्तेत्यर्थः। अथ श्रीलुप्तपरिज्ञ वर्यं चेति निरुक्तः। अर्घोच्चार
इति पाणिनिस्मरणात्। उज्जर्न क्षत्रस्य आधिऐश्वर्यं दर्शनमिति यावत्। तारः प्रणवः। सोच्चारार्घा सोच्चारः ओंकारस्तस्यां सा
श्री॰ सोच्चारार्घा। याज्ञवल्क्यः। जपन्नासीत सावित्रीं प्रत्यगातारकोदयात्। संध्यां प्राक्प्रातरेवं हि तिष्ठेदासूर्यदर्शनात्। वि श्री॰
७८ ष्णुपुराणे। सर्वकालमुपस्थानं संध्ययोः पार्थिवेष्यते। अन्यत्र सूतकाशौचविभ्रमातुरभीतितः इति निषेधप्रसङ्गस्तत्र सूतक ७८
मृतके चैव संध्याकर्म न संत्यजेत्। मनसोच्चारयेन्मन्त्रान् प्राणायाममृते द्विजः इति वचनात्। सूतकादौ मानसी कार्या
त्याश्रयेनाक्रमायो वत्यादिना तथा सूतके तु सावित्र्याञ्जलिं प्रक्षिप्य प्रदक्षिणी कृत्वा सूर्यं ध्यायन्नमस्कुर्वी
तेति पर्वीनसि वचनमस्ति। तत्र सोच्चारार्घेति अर्घाञ्जलिप्रक्षेपः उच्चारो मन्त्रः। आशौचादिषु सत्स्वपि अञ्जलि
प्रक्षेपणे सोच्चारमन्त्र कर्तव्यः समानमित्यर्थः। अथ संध्यावर्ज्यानि। अथर्वसारादिशनाकारप्रतियमान॥ निद्राया

स्नानपाठौ च संध्याकाले विवर्जयेत् इति। तथा चार्के। संध्यायां न स्वपेच्चैव न च विद्यां समभ्यसेत्। न भुञ्जीत न च स्नाया
त्पुरीषादि न चाक्षिपेत्। दृतेप्रतिग्रहं चैव स्वाध्यायं परिवर्जयेत्। दत्ता चैव नरके यातिग्रहीता धोनिर्व्रजेति। अथ रात्रिकरण
वर्ज्यानि। रात्रौ स्नानादिकं नैव कुर्यान्नैमित्तिकं विनेति भविष्यत्पुराणे। रात्रौ स्नानं न कुर्वीत दानं चैव विशेषतः। नै
मित्तिकं तु कुर्वीत स्नानं दानं च रात्रिषु। अथ खलु ष्यपसेवा संध्यानिद्रां च मध्याह्ने नसेवतवलुप्यथमिति मनुः। म
? दिने हि रात्रौ वा रश्वारुं शुल्का तु सामिषं। संध्ययोरुभयोश्चैव न सेवेत खलु प्यथमिति। अथ कालविशेषावलोकनीयान
वेल। कनीयानि प्रातः पश्येत् क्षत्रियगामग्निं वेदनहमनी। मणिदर्पणउदाज्यन्त दृगेनी बुपार्थिवान्। यद्यान्नदा न
वित्तिरूपं श्रुधार्मिकसागरान्। कपिली सत्त्रिणामिति इनः सूर्यः अंबुरुहं। कात्यायनः। श्रोत्रियं सुभगं गां च अ
ग्निमग्निचितं तथा। प्रातरुत्थाय यः पश्येदापद्भ्यः स विमुच्यते। रोचनां चंदनं हेम मृदंगं दर्पणं मणीं [?]। गुरुमग्निं
च सूर्यं च प्रातः पश्येत्सदैव हि। लोके स्मिन्मङ्गलान्यष्टौ ब्राह्मणो गौर्हुताशनः। हिरण्यं सर्पिरादित्य आपो राजा
तथाष्टमः। एतानि सततं पश्येन्नमस्येदर्चयेत्तथा। यज्ञमिथ्यान्नदं सत्त्रि शतायुर्धार्मिकाश्च गुरुरू शानसिद्धाथा
पसिद्धान्दृष्ट्वा पापात्प्रमुच्यते। अग्नि चित्कपिला सत्त्री राजा भिक्षुर्महोदधिः। दृष्टमात्राः पुनन्त्येते तस्मात्पश्येच्च नि
त्यशः। अथ नग्न उग्रपापिनः मत्तनासादिष्टादीन्न पश्येदिति तथा च स्मृतिः। पापिष्ठं दुर्भगं मत्तं नग्नमुत्कृत

नासिके प्रातरुत्थाय कर्पयेत्तत्क के रुपर्लक्ष्मणं [illegible] दीरजस्वकाल्म्। अथ नित्यगाः। कर्कसिंहगतेस्यैसि पुनस्तौ
रजस्वलाः सिंधुः समुद्रः। अत्रिः। सिंहकर्कटयोर्मध्ये सर्वा नद्यो रजस्वलाः तासु स्नानादीनि कर्माणि तासु कुर्वीत मानवः॥
कात्यायनः। मासद्वयं श्रावणादि सर्वा नद्यो रजस्वलाः। तासु स्नानं न कुर्वीत वर्जयित्वा समुद्रगाः। ग्रीष्मवृष्ट्यापगा
नीस्याद्भूमौ नद्यौ [illegible] कस्य च। दशरात्रमसत्वात्र्यश्रुद्धिरिति [illegible] कृष्णनदी [illegible] राजाभ्यीऽशुद्धिः स्यात्।
कात्यायनः। यः आषमुपगच्छति [illegible] सरितां तु [illegible] सर्पैर्ह्यावासर। [illegible] लोदकस्य तु तिव
कारणेन द्वारात्र [illegible] मित न [illegible] तथा [illegible]। अजागावामहिष्यश्च [illegible] प्रसूतिकाः। दशरात्रेण
शुद्धीति [illegible] मिश्रेन [illegible] कमिति कर्कटे [illegible]। गंगा [illegible] गोमती सरस्वती तथा। गंगाजा [illegible]
वारजस्वलात्वर्थः। याज्ञवल्क्यः। प्रथमे कर्कटे देवी गंगारजस्वला। सर्वा रक्तवहा नद्यः करतोया [illegible] वाहिनी। करतोया
रुद्रा। कात्यायनः। कर्कटेरजा तु [illegible] गोमती वासरत्रयं। [illegible] गासती सिंधुः [illegible] दातथा। उपाकर्मणि चोत्सर्गे
[illegible] स्नानार्थं [illegible] ग्रहश्चैव [illegible] तारजो [illegible] तथा चोक्तं। उपाकर्मणि चोत्सर्गे प्रेतस्नाने तथैव
च। चंद्रसूर्यग्रहे चैव रजोदोषो न विद्यते। प्रसंगादन्यदाह [illegible] स्पृष्टमपि [illegible] ग्रहे गंगासमं जलं। कात्यायनः [illegible]
[illegible] समानिस्युः सर्वाण्यंभांसि [illegible] के। [illegible] पि [illegible] ग्रहणे [illegible] संशयः। स्वर्धुनी गिरा। अथ [illegible]

[illegible] दर्शनकालः [illegible] सेवेत [illegible] पीति। तथा चोक्तं। [illegible] सेवेत [illegible] कस्य च नाम। अथ [illegible]
[illegible] पर्वणि स्याद् [illegible]। अथ स्नानकालः। आश्वलायनः। [illegible] पुत्रवान [illegible] तपस्विनो
[illegible] सह [illegible] ब्रह्मचारिणा [illegible] इति। आश्वलायनः। स्नाने तपस्विनो पत्यः। [illegible] स्नानं वा [illegible]
[illegible] वर्णे [illegible] ब्रह्मचारिणः। प्रतिपत्स्वनपत्यः स्यात् तृतीयोऽरपत्यकः। द्वादश्यामस्य धनः स्नाने सर्वे [illegible]
[illegible] नवमी दशमी चैव [illegible] प्रतिपत्सु [illegible] स्नानं तासु विवर्जयेत्। व्यासः। द्वादश्यां [illegible]
[illegible] कुर्याद् [illegible] तानमित्र [illegible] स्नानेन कुर्वीत [illegible] माता पित्रोश्च जीवतोः। [illegible] कुर्वन्निराव
[illegible] माता पित्रोश्च जीवतो। गर्गः। [illegible] द्वयोः [illegible] यामी [illegible] स्नानम्। [illegible] स्नानं नाचर
[illegible] मनुः। [illegible] नवाप्स्तु [illegible] स्नाने [illegible] प्रयत्नतः [illegible] दिनिषध
[illegible] दशम्यादि निषेधोऽयं नित्यनैमित्तिकं विना। [illegible] संगस्य [illegible]
[illegible] स्नानं [illegible] इति दशम्यादौ तथा [illegible] निषेधः स्नानानिषेध इति [illegible] नित्य
नैमित्तिकस्नानं विना कृतमेतत्। [illegible] स्नाने [illegible] इत्यर्थः। स्मृत्यर्थसार [illegible]
[illegible] कैर्नरः। [illegible] दशम्यादौ नित्यं नैमित्तिकं न त्विति। तथा [illegible] कालनिर्णयकारेण स्नानं [illegible]

ल्कोति श्रावणमुल्का याकर्तं । मृतके तिन नित्यस्नानस्य प्रतिषेधः तस्मात् ऊष्णस्नानं तत्र आस्य भावात् नापि चंडालौक
दिस्पर्शनिमित्तस्याः तास्युक्ते ऋणमपि तिथौ दिति वचनविरोधात् । तस्मात् ग्राह्यकैः ऽयं निषेधः । आतुरस्य तु अ
जस्त्रमनवरतं वारुणस्नाननिषेध इति तस्माद्वा उत्सवतीनिमांगल्यं विनिवर्त्य । अनुव्रज्यस्तु ... चन्द्रज्ञयित्वे
द्वक्तामिति स्मृतेः अथोष्णोदकस्नानकालः नित्यस्य उष्णोदकस्नानं काम्यं नैमित्तिकादृते इति षड्त्रिंशन्म
ते । आपः स्वभावतो मेध्याः किं पुनर्वह्निसंयुताः । तेनसीतः प्रवांशन्ति स्नानमुष्णेन वारिणा । तथात् उष्णोदकेः स्नानं व
थाज्ञाप्यमवैदिकं । इत्यादिनिषेधस्तु नैमित्तिककाम्यविषयः । गार्ग्यः । कुर्यान्नैमित्तिकं स्नानं चैतान्ताडिः काम्यमेव च
। नित्यं याहच्छिकं चैव यथारुचि समाचरेत् इति अथामलकस्नानकालः । सप्तमी नवमी षष्ठी त्र्यता । मासी कम
प्पनः । भानुवारं विना स्नात्या दानवेद्द्विधि वयासर्वदेति आमलैस्नानकेषेः । व्यासः । श्रीकामः सर्वदा स्नाने कुर्या
दामलकैर्नरः । सप्तमीनवमी चैव पर्वकाले विवर्जयेत् । षड्त्रिंशन्मते । सप्तम्यां च नवम्यां च संक्रांतौ रविवासरे वैदृ
त्यांपरतोव स्नानमामलकैस्त्यजेत् । ष्ठि । कतुः । षष्ठीं च सप्तमीं चैव नवमीं च त्रयोदशीं ॥ संक्रांतौ रविवारे च स्नानमा
मलकैस्त्यजेदिति हरितापाधर्मे कास्त्रयी रवावपीति षड्त्रिंशन्मते । तुष्यत्यामलके विष्णुरेकादश्यां विशेषत
इति । यदेकादश्यामादित्यवारस्तदापि स्नात्या देवनिषेधस्य रागप्राप्तविषयत्वादित्याशय नात्मुर रवावपीति अ
थ तिलस्नानकालः तिलस्नानं विना स्नातिव्यहतमाचनुसंक्रमानिति स्मृतिजन्मदिने । षड्त्रिंशन्मते । तथास

अयनिषेधानोत्तरायणे । शिवरा
सप्तम्यामावास्यासंक्रांतिषु दस्त्रतिषु । धनपुत्रककलत्रार्थी तिलस्निग्धसंस्थात् इति । [illegible]
स्या । पुरामकरसंक्रांतौ वीकरागोसवहते । तिलकुन्पाद्यामास ह सर्वसर्वदेहिनां । तस्मात्तस्मीतिले स्नानं कार्यं
वाहत्तेनेवु धैरित्यादिनास्नानादिविधानात् अथाभ्यंगकालः मंदे सोमे बुधेऽभ्यंगो श्रुतत्वं पर्वाष्टमी विना ॥
नवमीमिति ज्योतिःपराशरः । संतापः कीर्तिरल्पायुर्धनीति धनता तथा । अनारोग्यं सर्वकामा अभ्यंगाद्भास्करा
दिक्षु बौधायनः । अष्टम्यां च चतुर्दश्यां नवम्यां च विशेषतः । विरास्त्रीषु वर्जयेत् पर्वस्वापि तथैव चेति अथ तैलाभ्यं
अथपातादिविनायुक्ते दितीयया । सहारंत्यैः न तैलमिति पातो व्यतीपातः । आदिशब्दाद्धृतिसंक्रांत्यादि
नीयहणं । इति यथायुक्तसहरस्वीतिवारे अल्पजने अभ्यंगतैलं यास्यां । पश्चादेवरवौषष्ठ्यां रिक्तायां च तथा तिथौ
इत्यादिनाऽन्यतिथ्यादीनां निषेधोऽयं । तैलेनात्र तिलादवे
थां । तैलं नास्ये ज्यमानस्य चतुर्भिः परिहीयते इत्यादिना ... इति यान्यतिथौ गौणमिति
तनद्ध्रुशोऽभ्यंगं । तस्य विकारस्तिपापानि निस्मरणात् । हस्तवसायी तैलं य
तैलमभ्यवता । सार्षपं गंधतैलं च यत्तैलं पुष्पवासितं अन्यद्रव्ययुतं तैलं न दुष्यति कदाचन । घृतं च सार्षपं तैलं य
तैलं पुष्पवासितं । न दोषः पक्वतैलेषु स्नानाभ्यंगेषु नित्यशः । अथ तिलतर्पणकालः । अपुत्रजन्मदिने तिलैः ॥
नाहकं । भानुवारं नवमीं तिलतर्पणमिति यमः । सप्तम्यां रविवारे च गृहे जन्मदिने तथा । भृत्यपुत्रककलत्रार्थी

नक्षत्र त्तिकर्तव्यमिति । कश्चित्तु । कश्चित्तु दहीति पाठः पूर्वोक्तेर मौरा... ...नत्वा श्रेयो । विद्यापुत्रक
...ति बान्धवंस्तु वर्जयेत् अथ मैथुनकालः भार्यांतिदिवा यायात्... काल । चित्रतु ... प्रथमेने चैतेपापं
न चासेव्यौ दिवा निशि । श्राद्धाहादिमतिथ्योश्च पर्वपातयुतादि कालं । स्वाम्यादि त्रयं जन्मादिनं । विचित्रयोर
ी । एकादशी श्राद्धभुक्तदानेदत्वा चैव यमीति २० प्रथमेरात्रिं चतुर्दश्यां श्राद्धदिनमारभ्यत्यर्थः । दिवादिने श्राद्ध
त्रिदिनतिथ्यो निशि । श्राद्धतिथि निशि श्राद्धाहादिमतिथि निशि वैरा विवर्जयेदत्रा । एकादश्यां च मतु दिनमारभ्येत्य
र्थः । प्रथमरात्रिचतुष्टयादित्यन्वातदिव्या ... भार्यैद्वयात्रो तावतत्रावपि गार्ग्यायापारस्कर । श्राद्धभुक्श्रा
द्धभुक्तदानेदत्वासमी ब्रह्मचारी स्यादित्यर्थः । मनुः । ऋतुः स्वाभाविकः स्त्रीणां रात्रयः षोडश स्मृताः । तासा
माद्याश्चतस्रस्तु निन्दितैकादशी च या । त्रयोदशी च शेषाः स्युः प्रशस्ता दश रात्रयः । विष्णुः । नश्राद्धं भुक्त्वान
दत्वा न सेव्यो । शिवरहस्ये । द्विजन्मादिनेचैव नकुर्यान्मैथुनं व्रती । श्राद्धं कृत्वा च भुक्त्वा च श्रेयार्थी नैव पर्वसु
व्रती मैथुनं नकुर्यादित्युक्तं तच्च सर्वसाधारणं मन्त्रकाम्यावृतं ... नित्यकर्मिणो ... प्रायेणार्कदशम्यादि
त्रयमिति । पर्वाणि पर्वानुद्दिष्ट प्रकरणे स्तावद्दर्शितानि । ज्योतिःशास्त्रेपि । चित्रायोगेनचैतेचापि धिष्ण्येषु
...नाए । सुप्रसन्नाः प्रसन्नौ । पुत्रकामो ... सङ्गतं पुत्रमाप्नोति व्यवस्थं । यथाकामीत्रि दशवि

स्त्रीणां चरमन मातृ इत्यनेन निषिद्धतिथिव्यतिरिक्ता ऋतुकालेऽपि स्त्रीणामिच्छां नातिक्रमेदिति विधीयते गौत
मः । ऋतावुपेयात् सर्वत्र वा प्रतिषिद्धवर्जमिति । यत्तु बौधायनः ऋतौ नोपैति यो भार्यामन्ततोऽप्यध्याकृति तुल्यमा
ह्नोत्यादोषमयानोप्यस्य सेवितीति । तदन्यतोस्त्रीणामिच्छावैवदितव्यं । ऋतुकाले ऽगमनेस्त्रीणामप्यावश्यकं ॥
यमः । ऋतुस्नातां तु यो भार्यां सन्निधौ नोपगच्छति । तीव्रामन्धे विरव्याप्य भ्रूणहत्यां वा विदासयेदिति । एतत्सर्वमपि
...त्वाद्... शुद्धावनन्निधायसामान्येनोक्तं मावार्यवर्यैः अथ पुंसवनं मासि द्वितीये गर्भस्य तृतीये वाय
... पुमान् नक्षत्रं स्यात् पुंसवनमिति पुमान्नक्षत्रं यदा स्यात् तदित्यर्थः । पारस्करः । मासि द्वितीये तृतीये वा यदा
... पुंसावनक्षत्रेण चन्द्रमा युक्तः स्यादिति । पुनर्वसु ... पौर्णमा... हस्तो मूलं श्रवणः पुनर्वसुर्मृगशिरः पुष्य ।
पुंसि द्विनक्षत्रकार्याणि ... अथानवलोभनं चतुर्थे नवलोभनमिति यमः । चतु
र्थे गर्भरक्षणमिति अथ सीमन्तोन्नयनं चतुर्थादिषट्पर्यन्तमासेषु ... सीमन्तोन्नयनेन
णां गर्भस्य प्रतिगर्भमिति । अयं संस्कारः स्त्रीणामित्युक्तं तदा संस्कृत्य कार्यः ॥ गर्भसंस्कार इत्यपरे तद
...कार्यः । ... सीमन्तोन्नयनं मासि वत्सरे षष्ठे अष्टमे वा ... नष्ट... । सप्तमे मासि

प्रथमगर्भे सीमंतोन्नयनं। ज्योतिःशास्त्रे। षष्ठे मासि सीमंतोन्नयनं कार्यं नास्ति षष्ठेऽष्टमे पि वा। पुन्नामर्क्षे गते चंद्रे बलिनि स्वबले
स्थिते। हारीतः। सकृत्संस्कृतसंस्काराः सीमंतेन द्विजस्त्रियः। यं यं गर्भं प्रसूयंते स सर्वः संस्कृतो भवेत्। विष्णुः। सीमंतोन्नय
नं कर्म न स्त्रीसंस्कार इष्यते। केचिद्गर्भस्य संस्कारात् प्रतिगर्भं प्रयुंजते॥ अथ जातकर्म। प्राङ्नाभिछेदनाज्जातकर्माशौचा
दिसत्यपीति। मनुः। प्राङ्नाभिवर्धनात्पुंसो जातकर्म विधीयते। विज्ञानेश्वरः। आशौचे तु समुत्पन्ने पुत्रजन्म यदा भवेत्।
कर्तुस्तात्कालिकी शुद्धिः पूर्वाशौचेन शुध्यतीति॥ अथ नामकरणं। नामाद्ये द्वादशे वाह्नि मृदुक्षिप्रचरध्रुवैः। शुभे
शुभवासरे वारे शुभे लग्ने शुभान्वित इति। बौधायनान्यपि पक्षाः संगृहीताः। तेषां स्वस्वगृह्यानुसारेण व्यवस्था। भ
विष्यत्पुराणे। नामधेयं दशम्यां के चिदिच्छंति पार्थिव। द्वादश्यामपरे रात्रौ मासे पूर्णे तथा परे। अष्टादशेऽहनि तथा
परे त्वन्ये मनीषिणः। ज्योतिःशास्त्रे। मृदुध्रुवक्षिप्रचरेषु पापमुक्तेऽपि वा गुरौ शुक्रे च वा केंद्रे जातकर्म च नाम
चेति॥ अथ निष्क्रमणं। गृहान्निष्क्रमणं तुर्ये इति। मासीति शेषः। तुर्य इत्यन्येषामपि पक्षाणामुपलक्षणं। तथा च पु
रं। द्वादशेऽहनि कर्तव्यं शिशोर्निष्क्रमणं गृहात्। शौरवलिखितौ। अत ऊर्ध्वं तृतीये मासि निष्क्रमणिका। यमः। ब
ल्कवृहस्पती। चतुर्थे मासि निष्क्रम इति। यमः। ततस्तृतीये कर्तव्यं मासि सूर्यस्य दर्शनमिति। एषामपि कुलक्रमा
दिर्व्यवस्था। अथान्नप्राशनं। षष्ठेऽन्नप्राशनं स्मृतमिति। षष्ठ इत्यस्योपलक्षणमन्येषां पक्षाणां ...

मासेऽन्नप्राशनं जातेषु दंतेषु वा शुभाह्नि। अष्टमे वापि कर्तव्यं यद्वेष्टं मंगलं कुले। संवत्सरेऽन्नप्राशनमर्धसंव
त्सरे चेति। अत्रापि पूर्ववद्व्यवस्था॥ अथ कर्णवेधः। पौषे च फाल्गुने चैत्रे शुक्लपक्षे शुभे दिने। मृदुक्षिप्रा
दित्यहरिवसुचर्क्षे कर्णवेधनमिति। ५५ ज्योतिःशास्त्रे। कार्तिके पौषमासे वा चैत्रे फाल्गुनकेऽपि वा। कर्णवे
धं प्रशंसंति शुक्लपक्षे शुभे दिने। तथा। हस्ताश्विनीस्वातिपुनर्वसौ चित्रे च रेवतीषु चंद्रे गुरौ भृगौ
च शुक्रवारे कर्णौ तु वेध्यौ शुभे लग्ने। पुष्यानुराधाश्रवणे च मैत्रे पौष्णे दितौ वा ध्रुववासवे च। ग्राह्याविति
निरुक्तः। विरुद्धो यदि तिथिः प्राप्ते कालेऽपि शिशोः कदाचित्॥ अथ चूडाकर्मकालः। चूडाकर्म तृतीये च क्षि
प्रचित्राश्वयुग्मगे। हरित्र्यादित्यभेष्विति। तृतीय इत्यन्यपक्षोपलक्षणं। यमः। ततः संवत्सरे पूर्णे चूडाकर्म विधीयते॥
द्वितीये वा तृतीये वा कर्तव्यं श्रुतिचोदनात्। शौरवलिखितौ। तृतीयवर्षे चूडाकर्म पंचमे वा। शौरवयाज्ञवल्क्यौ। चू
डाकर्म यथाकुलमिति। अत्रापि पूर्ववद्व्यवस्था। व्यासः। हस्तत्रये मृगशिरः श्रवणत्रये च पुष्याश्विनी गुरुरथा
२२ नितु नक्षत्र। क्षौरं तु कर्मणि हितान्युरुपक्षाणि वायुकानि चादुपतिनायदि शस्ततारा इति। क्षौरं च नृपतिस्थ
नं ब्राह्मणाज्ञां बंधना सह दीक्षा दमंती विना इति। राजाज्ञादि विना सर्वं निरीक्षणे क्षौरेण कार्यं। ज्योतिःशा

[illegible]याञ्चा[illegible]समते च बंधस्तु [illegible] कुर्यात् क्षणे वा। विवाहकालमुक्तं [illegible] एव सर्वं प्रयुक्तं [illegible] कर्मेषु॥
अथ [illegible] निषेधः। [illegible] आग्नेय दारुण पुष्य [illegible] प्रतिपद् [illegible] रिक्ता तिथि [illegible] बंधिका दी। [illegible]
[illegible] तस्यास्मिं जातो भवेन्नरः। नि प्रोष्ठपद्यां [illegible] आग्नेय [illegible]। दारुण [illegible] सर्वं [illegible]
[illegible]। वाराः [illegible] आदित्य भौम [illegible] तिथिं प्रतिपद् रिक्तां विष्टिं चैव विवर्जयेत्। अथ विद्यारंभः।
विद्यारंभ [illegible] पर्जन्य के काले षष्ठी रिक्ता [illegible]। अनध्याया [illegible] गुरुम् इति
मार्कंडेयः। [illegible] वर्षे [illegible] दिने। षष्ठीं प्रतिपदं चैव वर्जयित्वा तथाष्टमीं। रिक्तां पंचदशीं चैव सौर भौम
दिनं तथा। एवं सुनिश्चिते काले विद्यारंभं तु कारयेत्। [illegible] हरिं लक्ष्मीं देवीं चैव सरस्वतीं। स्वविद्यासूत्रकारां
[illegible] स्वविद्यां [illegible] अथोपनयनकालः। वसु रुद्रार्क वर्षेषु ब्रह्म क्षत्र विशां क्रमात्। माघादि पंच[illegible]
[illegible] पुष्यन्ते मृगाश्विपौष्णादि [illegible] वारे तिथौ वा। [illegible] सित भौम सौम्य [illegible]
[illegible] व्रतबंध इति। वर्षसंख्या [illegible] प्रायेण [illegible]। [illegible] क्रमः स्वस्व [illegible]
[illegible] साम अथर्ववेदिनाम् अनुक्रमात् [illegible] व्रतबंध [illegible]। आपस्तंबः। गर्भाष्टमे ब्राह्मणं गर्भैकाद
शे राजन्यं गर्भद्वादशे वैश्यम् इति। विश्वामित्र याज्ञवल्क्यौ। गर्भाष्टमेऽष्टमे वाब्दे ब्राह्मणस्योपनायनं। राज्ञामेका

[illegible] काल [illegible] उत्तरा [illegible] शुभदायकाः [illegible]। दिवसो [illegible]। युगादि [illegible]
[illegible] अथ [illegible] निषेधः [illegible] अथानध्या
[illegible] प्रतिपत् [illegible]। अनध्यायाद्य [illegible] रात्रौ [illegible]। [illegible] युगादि
[illegible] नाध्ययनं [illegible] इति [illegible] सर्व लोक प्रसिद्धाः अनध्यायाः
[illegible] प्रतिपत् [illegible] अनध्यायाद [illegible] नाधीयीत [illegible]
[illegible] इति [illegible]। [illegible] अष्टमी पौर्णमासी [illegible] परिवर्जयेत् [illegible]
[illegible] अनध्याय [illegible] पुराणे। युगादिषु [illegible] तथा [illegible]
[illegible] पर [illegible] इति [illegible]। वसिष्ठः [illegible] अनध्यायं [illegible]। प्रतिपद्
[illegible] ब्राह्मणा [illegible] इति [illegible] संध्यायां दिवसे तथा [illegible] रात्रौ [illegible]
[illegible] गर्जने ४० अहोरात्र इति [illegible] वर्षासु वर्षाकाले [illegible] गर्जने दिवा तथा [illegible] संध्याकाले गर्जने रा
[illegible] अध्ययनं न कार्यं [illegible] अकालगर्जने [illegible] अध्ययनं न कार्यम् इत्यर्थः [illegible]
[illegible] विद्युत्स्तनितनिःस्वने। सप्रपातः स्यादनध्यायः [illegible] इति [illegible] तथा [illegible]

द्वादशे के विशालेके यथाकु कमिति। अयं मुख्यः कालः। काम्यस्त्वं गिरसा उक्तः। ब्रह्मवर्चसकामस्य पंचमे शूद्रेण
मनः। आयुःकामस्य नवमे। कार्यं मौंजी निबंधनं। मनुः। राज्ञो बलार्थिनः षष्ठे वैश्यस्येहार्थिनोऽष्टमत्यादि अन
वस्य कत्वा द्वये कालो नोक्त इति ज्ञेयं। मासादीनि तु ज्योतिःशास्त्रे। माघादिषु च मासेषु मौंजी पंचसु शस्यते तथा।
हस्तत्रये पुष्य धनिष्ठयोश्च पौष्णाश्विनौ म्यादिति विश्लेषु। शास्त्रेति पौर्णे द्वकेन पुत्रेण यौ द्विजानी व्रत
बंधमेत्सो। गुरुः भृगुसुतो वा पुत्रः सावा मज्जः स्युरेत ऋग्यजुःसामाथर्वणामधिपाः क्रमात। शाखाधिपव
लेनि केंद्रगतेषु मौंजी बंधस्तदीय दिवसेषु च नाम्यदा कृतः। अस्मिन्बलेन रहितेषु पुनर्द्विजानीस्याद्गुणसीकर
इति प्रवदंतितज्ज्ञाः। ननु ज्येष्ठे ज्येष्ठापत्यस्य किं न। जन्मनो दिवस मासभेद इति इति सर्वं। न जन्म धिष्ण्य
न जन्मना सिन जन्मकालीनदिने विदध्यात्। ज्येष्ठ नमासि प्रथमस्य सूनोस्तथा सुतायाअपि मंगलानि भृ
गावस्तगे रवौ। निरंशास्तमितेवेंदु अनध्याय भुग कयहे इति नातिपूर्वं णासी बध्यते। रत्नकोशे। नष्टे वेंदु
स्त्या शुक्रे निरंशे वे भास्करे। कर्तव्यं नोपनयनं नानध्याये गलग्रहे इति। रात्रेः प्रथम भाग स्थितः स्त्रपौनिरंशः
अथ गलग्रहाः। त्रयोदशी चतुष्कं च सप्तम्यादित्रयं तथा। चतुर्थ्येका किनी प्रोक्ता अष्टावेते गलग्रहाः। अथापनय

नपेत। प्रातः संध्यायां निमित्तोत्पादे सज्योतिर्या वत्सूर्यास्तमयस्तावदनध्याय इत्यर्थः। अपरस्यां तु भावे नक्षत्राणि
सवेद्दर्शनावित्यर्थः। गोपक्रान्तो तु यथा दिवानध्यायस्तथा रात्रावपि अहोरात्रमित्यर्थः। अथान्यदपि विशेषमाह करति
अर्धं च चतुर्थी प्रदोषमाजारवृत्ताराभ्मन दिक्के काकनिर्णयविलोक्यं। षष्ठी च द्वादशी चैव अर्धरात्रोतनाडिका॥
त्रयोदशीतत्व धीयो तानीमानवनाडिके तिथिनारदः॥ अथ ऊर्ध्वयामे चतुर्दशी सप्तमी पर्वप्रतिपत्स्वेकसर्वदेति ऊर्ध्व
यामत्रयानी तथा तोके। चतुर्दश्यष्टमी पर्वप्रतिपत्स्वेकसर्वदा। कुर्मेषसामन ध्यायस्तत्र तारागमनेनु वेति अष्टकाः सं
ज्ञाति भाद्रमार्गचतुष्युः कृष्णा अष्टनवमी अष्टकाः इति भानुत्रय सप्तम्यादिदिनत्रयं तथा चकाकनिर्णयकारे रुक्तौ
अष्टकात्रिदिना एकाकमेगि तस्मात्सप्तम्यादि त्रिरात्रमुपलक्ष्यते अथ सोपपदा आश्विने दशमी शुक्ला द्वितीया ज्ये
ष्ठमासके। चतुर्थी द्वादशी माघे एताः सोपपदाः स्मृता इति स्पष्टं अथ युगादि मन्वादयः पूर्वमुक्ता अपि स्मरणार्थं
संग्रहवाक्य द्वयेनाह इति। तृतीया माधवे शुक्ला नवम्यूर्जे त्रयोदशी। फाल्गुनस्य मावस्या माघे कृता युगाद्यः इति
स्पष्टं तिथ्यन्ते न तिथिस्तिथ्याग नकोषह। तिथ्यर्कनिरोधोऽक्षा मातिथी मन्वादयो मधो रिति मधो
रिति पंचमी। मधुनाः तिथ्यादि दर्शिवा दशान्तिः पद्दमासान्नी मन्वादयाः स्मृता। तिथिः पूर्णिमा अश्विन
तीयाचैत्रे। न वैशाखमन्वादिर्नास्तीत्यर्थः। तिथिः पूर्णिमा ज्येष्ठे। तिथ्या वेति पूर्णिमा दर्शान्ये आषाढे। कार्तिके तुः फाल्गुन

[illegible] कर्तव्या गच्छेत् । यथा नवमी आश्विने । तिथ्यर्कौ पूर्णिमा कार्तिके । नवमी [illegible]
शिवए कृष्णा पौषे । अष्टमी सप्तमी माघे । अमा तिथिः पूर्णिमा फाल्गुने [illegible] द्वादशी । [illegible]
[illegible] । [illegible] नित्यं तत्र करणे प्रतिष्ठितानि । [illegible] अथ [illegible] गोपापनयनं [illegible] काले [illegible] दानि । [illegible]
ति । [illegible] व्रतस्मिन् । [illegible] क्रमेण [illegible] वेदादि [illegible] क्रिया [illegible]
[illegible] नित्यं मनुः [illegible] ब्राह्मणस्य विधीयते । [illegible] उपनयन [illegible] अधिकृतः ।
अथ ब्रह्मचर्यविधिः । त्रैवेदं ब्रह्मचर्यं [illegible] षट्त्रिंशदाब्दिकं चर्यं गुरौ त्रैवेदिकं व्रतम् । तदर्धिकं पादिकं वा ग्रहणान्तिकमेव वा । इति [illegible]
श्री [illegible] विकल्पार्थवाद [illegible] । न तस्यैकस्मिन्वेदे [illegible] ब्रह्मचर्यं अथवा [illegible]
षट्त्रिंशदाब्दिकं [illegible] इत्यर्थः । मनुः । षट्त्रिंशदाब्दिकं चर्यं
गुरौ त्रैवेदिकं व्रतं तदर्धिकं पादिकं वा ग्रहणान्तिकमेव वा । त्रैविद्यकं [illegible] विपर्यये [illegible]
[illegible] अथ समावर्तनं विद्यास्नातं [illegible] गुरवे दक्षिणां दत्त्वा
[illegible] वेदं समाप्य वेति [illegible] व्रतस्नात [illegible] इति । [illegible] शास्त्रोक्तः । [illegible]
[illegible] समाप्य [illegible] व्रतस्नातक [illegible] समाप्य व्रतं [illegible]

[illegible] वेदं समाप्य [illegible] वेदस्नातकः [illegible] इति याज्ञवल्क्यः [illegible]
ततः [illegible] वेदं व्रतं [illegible] व्यासः । यथा [illegible]
[illegible] वेदफलमश्नुते । अथाश्रमकालः । तत्र [illegible] आश्रमाः [illegible] विकल्प [illegible]
समुच्चयपक्षमाह । ब्रह्मचारी गृहस्थश्च वानप्रस्थो यतिस्तथा । क्रमात् [illegible] समर्थस्येति । समर्थस्य [illegible] समुच्चय [illegible]
[illegible] चतुर्थमायुषो भागं [illegible] द्विजः । इति [illegible] गुरौ वसेत् । [illegible]
[illegible] तृतीयं भागमायुषः । चतुर्थमायुषो भागं त्यक्त्वा सङ्गान्परिव्रजेत् । इति । क्रमादिति पदं प्रातिलोम्यवारणाय । [illegible]
त्रयाणामानुलोम्यं स्यात्प्रातिलोम्यं न विद्यते । प्रातिलोम्येन यो याति न तस्मात्पापकृत्तमः । त्रयाणी [illegible]
नी त्रयाणां [illegible] समुच्चयमाह । अन्यथेत्यादि । अन्यथा [illegible] समुच्चये [illegible] आश्रमस्त्वकारः [illegible]
[illegible] । जाबालिस्मृतिः । ब्रह्मचर्यं समाप्य गृही भवेत् गृही भूत्वा वनी भवेत् वनी भूत्वा प्रव्रजेत् [illegible]
[illegible] इति । अथ समुच्चयमाह । एक एवेति । एक एवाश्रमो [illegible] इत्यर्थः । तथा [illegible] विष्णुपुराणे
[illegible] ब्रह्मचर्येण [illegible] कल्पयेत् [illegible]
[illegible] इति [illegible] । अथ [illegible] दक्षिणा । [illegible] गुरुः । इति [illegible]

[illegible] कन्या [illegible] हस्य [illegible] विधिना समाचरे [illegible] समाना [illegible] त्रीकन्या
[illegible] विधिना [illegible] मो [illegible] माघश्चैव मार्गशीर्षश्च ज्येष्ठ इति [illegible] एषुमासेषु [illegible]
[illegible] वात्स्यः माघमासे [illegible] कन्या सौभाग्यसंयुता फाल्गुनी [illegible] वैशाखे [illegible]
[illegible] ज्येष्ठे धनिनी कार्त्तिके [illegible] इति मार्गशीर्षे [illegible] विवाह [illegible] तिथ्यस्तु [illegible]
[illegible] वात्स्येन [illegible] कार्त्तिकान्ते [illegible] शुभे दिने इति विद्यादिदशप [illegible] तिथासच [illegible]
[illegible] उत्तरार्क [illegible] स्वात्यैव इति एषु [illegible] दिति [illegible] तथा [illegible] हस्तोत्तराणि [illegible] मैत्रं [illegible]
रेवती रोहिणी सौम्यापित्र्यं [illegible] पाणिग्रहस्य इति ननु गुरौ सिंहगे नीचगे वा धनुर्मीन [illegible] गते शुक्रे गुरावस्त [illegible]
अधिके मासि यात्रा [illegible] नैवेति गुरौ सिंहगते नीचगते तथा [illegible] धनुर्मीनगते शुक्रे गुरावस्तमिते तथाधिकमासे
[illegible] यात्रा व्रतबन्धो न कुर्यात् विवाहात्कन्यानां [illegible] दिति अर्थः तथा वाक् [illegible] रविक्षेत्रगते जीवे [illegible] गते
[illegible] वर्जयेत् सर्वकर्माणि व्रतस्त्वयनानि [illegible] वसिष्ठः विवाहव्रतबन्धव्याचार्यो [illegible] कर्मणि गुरावस्तमिते शुक्रे
[illegible] विनिर्दिष्टा [illegible] वात्स्यः [illegible] तस्य [illegible] मासके [illegible] तथा [illegible] तथा व मेच [illegible]
[illegible] विलग्ने [illegible] निखिलान्यपि मंगलानि गुरुशुक्रयोर्बाल्यवृद्धत्वे वा [illegible] गुरुशुक्रौ तु पश्चि

[illegible] आदितो बालकश्चैवो दश त्रिरात्रं दिनत्रयं [illegible] पश्चिमे [illegible] पश्चिमे इति प्राक् [illegible] दिनानि तथस्तोऽ
[illegible] बालो [illegible] त्रिदिनत्रयं [illegible] पूर्वे [illegible] पश्चिमे सित इति सितः शुक्रः [illegible]
[illegible] लग्न [illegible] कालनिर्णये [illegible] अखिले [illegible] यमिति अथपित्र
[illegible] कर्मकालः अथ [illegible] कुर्यादिति वात्स्यः [illegible]
[illegible] कुर्यादिति अथ परिणेयकन्याकालः तत्र अपरिणे [illegible]
[illegible] पितुर्गृहे रजः पश्यत्यनूढाया तत्स्वामी [illegible] ५० तत्स्वामी पितुः [illegible]
पितुर्गृहे तु या कन्या रजः पश्यत्यसंस्कृता भ्रूणहत्या पितुस्तस्याः सा कन्या वृषली स्मृता वृषली [illegible]
[illegible] अथ परिणेयकन्याविषये [illegible] पवति [illegible]
[illegible] त्रिगुणाः स्वयमिति अथ देयकन्याकालः देया गौर्यष्टवर्षा या नवा [illegible] तथा दश
[illegible] कन्यका [illegible] वृषलीमतेति [illegible] दशवर्षा सिवर्तः अष्टवर्षा [illegible] नवमे [illegible]
[illegible] कन्यका [illegible] वृषली स्मृता अथ स्वयंवरकालः पिता पितामहो भ्राता माता [illegible] त्रीणि वर्षाण्यु
[illegible] कन्या कुर्यात्स्वयंवरं [illegible] पितृबन्धुर्मातृबन्धुश्च [illegible] कात्यायन [illegible]

पिते। तत्र श्रोत्रियादीनामभावे स्वयमेव वरं कुर्यात्। पित्रादीनी चेदपि कालु कालादूर्ध्वं त्रयात्। द्वितीयः। यात्र कन्या
ऋतुमती भवेत् तत्र गुणी कन्या कुर्यात् स्वयमेव वरमिति। गम्यं गमनार्हं वरं स्वयमेव कुर्यादित्यर्थः। बौधायनः। वर्षाणि त्रीण्यृतु
मती काङ्क्षेत पितृशासनं। ततश्चतुर्थे वर्षे तु विन्देत सदृशं पतिं। अथ चतुर्थाश्रमस्वीकारकालः। वैराग्ये सति संन्यासोन
न्तराश्रमकमपि। अथ कुतः। आश्रमादाश्रमं गच्छेत् हुतहोमो जितेन्द्रियः। भिक्षाबलिपरिश्रान्तः प्रव्रजेत्तत्पश्चात्। प
रिव्रज्याकाले प्राप्ते तु सर्वः। इत्यादीनि वाक्यानि समुच्चयपक्षविषयाणि पारिकाणि। तथा। अनधीत्य द्विजो वेदाननुत्पाद्य
तथा सुतान्। अनिष्ट्वा चैव यज्ञैश्च मोक्षमिच्छन् व्रजत्यधः। इत्यादीनि वचनानि समुच्चयपक्षमाश्रित्य प्रवृत्तानि
रागिणां पुनः प्रतिषेधकानि। अन्यथा ब्रह्मचर्यादेव प्रव्रजेदिति जाबालश्रुतिविरोधः स्यात्। तत्र यद्दिनं तदेव
राग्यं जायते सर्वविरक्तस्तु तद्दिने संन्यसेद्विद्वानन्यथा पतितो भवेदित्यादि सौरपुराणादि बहुवाक्यबलाद्वैराग्यमेव
संन्यासकारणमिति। अथाग्निहोत्रस्वीकारस्वीकारकालः। मूकादिदोषरहिते सोदर्येऽधिकारिणि। दाराग्नि
होत्रसंयोगं परिवेत्ता करोति सः। अग्रजस्यानदोषः स्यादिति। यः सोदर्ये ज्येष्ठे भ्रातर्यधिकारिणि अग्रजे सति स
परिवेत्ता भवति। अग्रजस्यानुजस्य च दोषः स्यात् अधिकारी स्यादित्यर्थः। मनुः शातातपौ। दाराग्निहोत्रसंयोगं कु
रुते योऽग्रजे स्थिते। परिवेत्ता स विज्ञेयः परिवित्तिस्तु पूर्वजः। अयमेव दोषो न कृत्वा। [illegible] दोषो वचनात्। तत्र

जडः षण्ढः वामनकुब्जकुष्ठी गद्गदरुग्णोऽन्धो बधिरो मूकश्चेन्न दोषः परिवेदने। वसिष्ठः। विकलं पुत्रं सापत्न्यं
वा सुतानां तथा। दाराग्निहोत्रसंयोगेन दोषः परिवेदने। शातातपः। क्लीबे देशान्तरस्थे च पतिते प्रव्रजिते तथा। योगशास्त्रा
भियुक्ते च न दोषः परिवेदने। देशान्तरस्थस्य प्रतीक्षाकालोऽप्युक्तो वसिष्ठेन। द्वादशैव तु वर्षाणि ज्यायान्धर्मा
र्थतः। न्याय्यः प्रतीक्षितुं भ्राता श्रूयमाणः पुनः पुनः। अधिकारिणं तु ज्यायांसमित्र वसिष्ठः। अग्रजस्तु यदा नाग्नीना
धास्यत्यनुजः कथं। अग्रजानुमतः कुर्यादग्निहोत्रं यथाविधि। एतद्वाऽधिकारिण्यग्निहोत्रमकुर्वतीति ज्ञेयं। अनधिका
रिव्यतिक्रमे दोषाभावस्योक्तत्वात्। आवसथ्यं तथाविधिमिति। आवसथ्यं विधिवदावसथ्याग्निपरिग्रहं तथा
धिकारिणि अग्रजे सति यः करोति स परिवेत्ता भवतीत्यर्थः। गर्गः। सोदर्ये तिष्ठति ज्येष्ठे न कुर्याद्दारसंग्रहं। आवसथ्य
ते
आधानं पतितस्त्वन्यथा भवेत्। अथाग्निहोत्रकालनिर्णयः। उदितानुदितहोमः समयाध्युषितं भवतीति।
[illegible] उदितानुदितं चैव समयाध्युषितं तथा। सर्वथा वर्तते यज्ञ इतीयं वैदिकी श्रुतिरिति। तेषु लक्षणं। उदिते रवि
प्रापक
रवावस्या [illegible] रात्रौ मण्डले नष्टे यावन्न दृश्यते समयाध्युषितो रविः। रात्रेरनुदितं नागषोडशस्त्रायाह मानवी नरो
तथा व्युत्सर्गो रात्रेः षोडशो भागो भग्नक्षत्रहरेषितः। कालं त्वनुदितं ज्ञात्वा होमं कुर्याद्विचक्षणः। तथा। प्रभात
समये नष्टे नक्षत्रमण्डले रवियावन्न दृश्यते समयाध्युषितं विलक्षणं। रश्मिसमावेश दृश्यते तस्मिन्निष्ठेन संन्यस्ते

पत्रावली

रित्तंतीविज्ञानीयात्तत्र होमैत्रकल्पयेदिति गौणकालार्थंबोधायनवाक्यंपठति आसायिकर्मणः

तरासायकर्मणः। आकृतीर्नातिपद्येत पार्वणीपार्वणीत्तरा इति अथ वृहस्पतिः पौषश्रावणवैशाखमा फा

ल्गुनिकेगृहमिति आरुलेतातिबोधः। तथाचविश्वकर्ममतौ। चैत्रेशोककुलः कीर्तावैशाखेधनान्वितः

ज्येष्ठे विपद्येतुनश्यतिपशवःश्रुचौ श्रावणेधनवृद्धिः स्यान्नभस्येनक्षत्रहानिः। कलहश्चाश्विनेमासि भृत्या

नश्यंति कार्तिके। मार्गशीर्षे धनप्राप्तिः सहस्यकाम्यैसंपदः। माघे लक्ष्मीप्राप्तिः फाल्गुनेश्रीरनुत्तमा सहस्यः पौषः मा

घालिदषतौ स्थैर्यवीर्यान्योत्तमाननं। गोकुंजनकं रसिंग प्रत्यक्षयागाननमिति। अलिर्वृश्चिकः। गोः कर्कः। न

क्रोमकरः। तथाच विश्वकर्ममतौ। नक्रगेकेंगुरौसिंहगेकर्कगेतथा। सर्वास्पर्शपश्चिमास्यंतदागेहकं

त्वरुण्णालायामपि। कर्किनक्रहरिकुंभगतेर्के पूर्वपश्चिममुखानिगृहाणि। तौलिमेषवृषवृश्चिकयातदक्षिणो

त्तरमुखानिचकुर्यात् विधौ। स्वद्कनिके वृश्चिकमधुर्वाधिते विधौ। श्रवणे। तथाचरुरात्रैरेवत्याके धनुस्तिमातिर

लानिवाकर्मनेतितथा। वायवीदेवत्वेपुष्यपौष्णसौम्यमपि स्थिरयुते। लग्नेपापेन्दुरासस्सौम्यसौम्यैर्सिख

करणेरिति पापैस्सौम्यकार्यैः त्रिलग्नसमेरवस्थैतीयेकादशषष्ठैः तथासौम्यैस्त्रिकोणगैर्नव्यावमगायैः स्थिरलग्नस्य

व्ययः। त्रिकोणकेंद्रस्याप्युपलक्षणं। विष्णुधर्मोत्तरे। स्थिरलग्ने स्थिरांशे च लग्नेशोपचयान्विते। तथा। यस्यमे। भ्यमः

केंद्रे त्रिकोणेवाथवागरिर्पापाश्चोपचयस्थानेतस्मिन्कार्यं निवेशनामित्यंकारस्रारस्त्रा। न्युपचयसंज्ञानिस्थानानि वा

पाकृपतऽगानि प्रतीसारा आमुतइति तस्मिः सम्यर्थं अमुष्मिन्कालेवाप्याद्यारंभणमपिकुर्यादित्यर्थः। विष्णुध

मोत्तरे। प्रासादं धवमेवस्यात्कृपवापीषुचैवहि इति ननु। कन्यावापर्वमीनघटगेतपनेत्नगोगुरौवास्तमितइति

कन्याधनुर्मिथुनमीनकुंभस्थेसूर्येतथागुरौचकेवास्तमितेतगृहंनारंभणीयमित्यर्थः। विश्वकर्मा। कन्याप्रतिर्वौ

सम्यक्तमस्केतगृहं सुधीः। धनुः स्थितरवौ कार्यं नैवगेहं कदाचन। तथाप्यदाभानुरतकुंभेनरस्ततदागेहं न कारयेत। त

था। मिथुनस्थोयदाभानुस्तदावेश्मनकारयेत। तथा अस्तंगतेगुरौ शुक्रे गृहारंभंनकारयेत शेषं मृत्के हुये हिसैय

इति वेपर्वास्तु शीर्षादिमूलेकाल निर्णये हिस्फुटं ज्ञेयं अपरे। यत्नेथापत तस्मादित्यर्थः। अथसामान्य

प्रतिष्ठाकालः माघादिपंचस्विति एषुमासेषु प्रतिष्ठा कार्या उत्तरायणे शस्ता मत्स्यपुराणे। चैत्रेवा फाल्गुनेवा ज्ये

ष्ठे वा माधवे तथा। माघेवा सर्वदेवानां प्रतिष्ठा शुभदा भवेदिति स्थितइति अनेनपुष्पदौ स्थितये

तेनतुलां पदः। विष्णुधर्मोत्तराकक्षपत्रत्रिलग्नतु प्रथमस्याशुभावहः। मध्यादितीयकारागेतु तृतीये कर्तृनाशि

नी। शुक्लेत्रिगेप्रथमेदानाय ग्रायक। त्रिषा। द्वितीयमध्ये फलदा तृतीये तु शुभावहा। धनधान्यवती स्मृ

[illegible]दवन पात्रे पादितिर्यत्ति [illegible] [illegible]गोमान्य कृ इति भंगकादन्य वारे विष्णुधर्मोत्तरे । [illegible]
[illegible] नन्दिने लाभदं विद्यात् बुधे पुनर्दाम्पत्य । गुरुणास्य शुभे नित्यं लोकान दहर । सिते । आर्द्रे [illegible]
रासौ रेवती आसमदाहतीति त्रिवोगरितुः इति चतुर्थी च नवमी चतुर्दशी व्यतिरिक्ता । विष्णुधर्मोत्तरे । [illegible]
[illegible] तिपादि स्मृता द्वितीयायां धनोपेताच्छता । पाप्मे भद्रा । चतुर्थ्यां नाशमाप्नोति यमस्य च गृहं तदा । [illegible]
नायकस्य द्रव्यस्य तथा तत्र हितप्रदा । पंचम्यां श्रीमुक्ताः कर्तुर्वरदा च तथा [illegible] । युता नित्यम [illegible]
शिनी । अष्टम्यां [illegible] वान्यात्तु विनश्यति । [illegible] कृता तत्र कर्तुर्भवति शुभप्रदा । दशम्यां [illegible]
एकादश्यां सुरवप्रदा । द्वादश्यां कामदा प्रोक्ता त्रयोदश्यां तु कृतिष्णी । धर्मसूत्र हितकरा [illegible] दशम्यां तु तथा कृता । [illegible]
दश्यां तथा मुक्ता द्वादश्यां सर्वकामदा । त्रयोदश्यां तथा ज्ञेया चतुर्दश्यां विनश्यति । कृष्णपक्षे पंचदश्यां कर्तुः [illegible]
करी भवेत् । पंचदश्यां शुक्लपक्षे सर्वकामप्रदा भवेत् श्रवणोक्ता दित्या [illegible] ध्रुवैरिति मात्स्ये । आषाढ[illegible]
[illegible] मूलकमुत्तरात्रयमेव च । ज्येष्ठा श्रवणरोहिण्यः सर्वसिद्धिप्रदा तथा । हस्ताश्विनी रेवती च पुष्या मृगशिरस्तथा
च । अनुराधा तथा स्वाती [illegible] तिष्ठासु प्रशस्यते कर्तृराशेर्द्वित्रिषड्दशमैकादशे शुभा । प्रतिष्ठा स्थिरलग्ने स्यात्
[illegible]कन्या धनुर्मीने [illegible] सौम्ये व्ययाष्ट वर्जितैरिति कर्तृराशेः प्रतिष्ठा कर्तुर्जन्मराशिमारभ्य

[illegible] । स्वस्वाके स्थिरवृषसिंहवृश्चिककुंभे । द्व कन्या धनु मीन मिथुन कन्या धनुर्मीनो पापैस्त्र्यायारि[illegible]
ये केन्द्रपंचमे लग्ने सौम्यग्रहा व्ययाष्टवर्जितैर्दशमाष्टवर्जितेषु [illegible] लग्नेष्विति ग्रह शुभास्यात् । विष्णुधर्मोत्तरे । जन्मराशु
दय विष्णुकर्तुः शिघ्रनाशकरी भवेत् । द्वितीये धननाशाय तृतीये कर्त[illegible] । चतुर्थे तु नाशाय पंचमे व्याधिर
भवेत् । षष्ठे चायुर्विनाशाय सप्तमे धननाशिनी । अष्टमे मृत्यु[illegible] नवमे धर्मनाशिनी । दशमे कर्मपीणां [illegible]
नकरी भवेत् द्वादशे तु व्ययाय स्यात् प्रतिष्ठा तु तथा कृता । जन्मलग्नोदये श्रेष्ठा धनधान्यवती भवेत् । जन्म[illegible]
के सर्वत्रापस्थान पुनर्द्वितीयक । मेषादयस्तथा क्षिप्रं [illegible] नाशमाप्नोति पार्थिव । वृषादयस्थिराप्रोक्ता धनधान्यवती भवेत्
लोककीर्ता च मिथुने च कुलं कल्याणकारिणी । कुलीरे क्षिप्रनाशाय सिंहे [illegible] भवेत् । कन्यायां लोककीर्ता स्यात् तु
ले च वर्तितः [illegible] । वृश्चिके वास्थिराप्रोक्ता कल्याणाय धनुर्धरे । मकरे क्षिप्रनाशाय स्यात् कुंभलग्ने [illegible] भवेत् । मीने
[illegible] स्यात् तथा भवेत् । तथा । राशयस्त्रिविधा [illegible] स्थिरद्विशरीरयुत । अत्र त्रिषु लग्नगताः
[illegible] कर्तव्या शुभा [illegible] पापाश्च सर्वे एकादशे स्थिताः । अत्रैव सर्वपापावपृकान्युक्तानि । तत्र
सौम्याः सर्वे केन्द्रत्रिकोणाष्टवर्जिताः सर्वत्र रक्षकः । वक्ष्यमाणलिखते अथ घटादिप्रतिष्ठा तत्र
[illegible] यतो [illegible] सर्वकालेषु लिंगस्याराधनमिति आरापणीप्रतिष्ठा अथ[illegible]

स्यात्तथा शुक्रः सौरिश्च लग्ने कर्तुः स्थाप्यो नरैः सदेति नरसिंहपुराणे [illegible] केन्द्रकोणे स्थिरे वा शुभखेचरैः
अथ शुभे केवलग्ने वा हरिः स्थाप्यो नरैः सदेति अथ [illegible] प्रतिष्ठा [illegible] पुराणस्कंदे संयक्त्रकोणे पञ्चमे माहेश्वरे वा
हनरसिंहत्रिविक्रमाः । मासि मार्गे च [illegible] यौ वेदविष्णुपायनइति तत्रैव कालनिर्णयमाह लग्ने च कालइति तत्रैव
[illegible] प्रतिष्ठा [illegible] । वल्लीवीचारस्थापने येषु प्र [illegible] नो सर्वकार्य साधने सर्वकार्ये च कर्तव्ये कलिपक्षे विचोपपत्ता
विरूपायके [illegible] द्विरात्रपो महेश्वरो भतः स्वकाले स्वगौरी सिद्धिदा परमेश्वरीति अथ वाप्यादि प्रतिष्ठा अथ वा
प्यादि भनुः सिंहाद्युवर्जिते लग्ने शुभे तिथाविति इति वाप्यादि वापी कूपतडागादि प्रतिष्ठा स्यात् मितिहोयी । आद्या [illegible]
[illegible] पुराणे तस्मिन्सलिलसंपूर्णे कार्तिके च विशेषतः । तडागस्य विधिः कार्यः स्थिरे नक्षत्रयोगतः । वर्जितौ [illegible]
[illegible] पतडागानां तस्मिन्काले विधिः स्मृतः । सुदिने शुभनक्षत्रे प्रतिष्ठा शुभदा स्मृता । कर्कटे पुत्रलाभः [illegible]
तुमकरे भवेत् । मीने यत्नोऽथ लाभः स्यात् कुंभे च बहूदकं । हर्षश्च मिथुने वृद्धिर्वृश्चिके शुभकंवले । पितृलाभ [illegible]
[illegible] तुलायां गतिः । सिंहे नृपो धनुर्नारी लक्ष्म्यादि विजयः स्मृति बहूदके वाप्यादौ कालनियमो नास्ति तथा
कूपस्य बहूदके शुभनाति बहुकाले शुभे साति कूपस्य प्रतिष्ठा कार्येत्यर्थः । कूपस्येत्येतदुपलक्षणं तितरे [illegible]
[illegible] मनयः के विदिहेति अतीते चोत्तरायणे नकालनियमस्तत्र प्रमापी सलिलेयत इति अथ नानाद्रवतादीक्षा

काल [illegible] तत्रवर्षतौ रिति वर्षर्तुं विनासर्वर्तुषु दीक्षा कार्येत्यर्थः । तथा च कालोत्तरे । शरद्वसंतयोर्मध्ये दीक्षा
कर्म विधीयते [illegible] स मेव वर्षा विना त्रापि विधीयत इति एवं नानादिकं क्रमुक्तो मासान्तरे मासि मार्गश्चिरोवि
तिति [illegible] तथा च कालोत्तरे । पूर्वाषाढे च मासि च आषाढे मार्गशीर्षके । दीक्षी न कार्य इति मानस्य मासे
कारणं वर्जितादपि तिथि विशेषमाह पवित्रकतिथावित्ति तथा च [illegible] पवित्रकतिथि [illegible] दीक्षा कर्म विधीयते
ति [illegible] पूलनाह पर्व यज्जातिति मुख्य वत्वेति । कार्तिक्यां शुभनक्षत्रे वै शाख्यां विषुवे परे इति कालोत्तरे
[illegible] तथा [illegible] पर [illegible] मुख्यत्वेति । [illegible] कर्मणि । कार्तिक्यां चैत्रे वैशाख्यां [illegible]
रत्नेन तथा [illegible] सर्वपरनिषु [illegible] मुख्यत्व । ग्रहनक्षत्रयोग [illegible] विषुवप्रत्यसदृश्व । अयने शुक्ल सर्व [illegible]
[illegible] रिकायश्चाष्टमी [illegible] विनेति एतच्छुति रिक्तासु तिथिषु दीक्षा कार्येत्यर्थः । तथा च रत्नावल्यां [illegible]
[illegible] नवमी षष्ठी मष्टमी च चतुर्दशी । पौर्णमासी विना चार्वा [illegible] तामुल्येषु [illegible] इति । [illegible] स्वाती
[illegible] हिस्यहरि [illegible] धुतरे ध्रुवेति क्षिप्राण्यश्विनी पुष्यहस्ताः । मृदूनि रेवती चित्रानुराधाः । ध्रुवाणि रोहि
[illegible] तराः । आदित्यपुन वसुः स्वाती श्रवणः । क्षिप्रसंज्ञाघुन [illegible] जन्मनक्षत्रे तदा [illegible] उत्तरे च तथा च कारणे ।
[illegible] रोहिण्यथा दितीश्रवणे वाश्विनी तथा । सावित्रं च ध्रुववायव्ये नैर्ऋतं मित्रमेव च । तिष्यं चित्रा स्वराशितथा

[illegible] तिथिजन्मजे । न [illegible] निरीक्षक [illegible] रत्नावल्यां । [illegible] पुराणे रोहिण्यां पुष्ये [illegible]
हस्तत्रयाति [illegible] मघा [illegible] । तत्र मध्याह्ने [illegible] सर्वसंमत [illegible] या तिथिर्यस्य [illegible] तिथौ तस्य
ग्रहः इति तत्वसागरसंहितायां । तांतां तिथिं समासाद्य [illegible] कालव्याप्तिरीत्यैवेति । तिथ्यां वहयेत् । नातिथिर्नवतरस्मिन्
नोपवासादिका क्रियाः [illegible] परिष्ठितं इति तथा च तत्वसागरे । तिथिं विनापि दीक्षायां । व्रति
श्रावत्सरे [illegible] । न तिथिर्न व्रतं होमो न स्नानं न जपक्रिया । दीक्षायाः कारणं किंतु यत्र [illegible] इति अथ कतु
र्दशी शुक्लपक्षे [illegible] क्रमेण तथेति तथा च महापर्वरात्रौ [illegible] शुक्लपक्षस्य [illegible] क्रमेण तथेति अ
धननित्तिकादि [illegible] कालः । त्रिधा विभक्तदिवसस्य प्रातः काले [illegible] । मध्याह्ने तीर्थकार्यं स्यात् सायं [illegible]
या । [illegible] निशीथे [illegible] वासनमिति सुरार्चनादिकं [illegible] अन्यकार्याणां [illegible]
[illegible] कर्तव्यं । विष्णुधर्मोत्तरे । यजनं प्रतिमायां तु [illegible] इति । तथा च तत्वे [illegible]
[illegible] पित्र्यं कर्तव्यं । [illegible] कार्यं [illegible] । अंकुरार्पणकार्यं [illegible]
[illegible] सायं [illegible] च वर्णन्यासस्तथैव च । अधिवासनानि [illegible]
[illegible] कारयेत् । [illegible] विशेषेण सर्वत्र क्रियार्थकं कुर्यात् परं महानदी [illegible] तथा [illegible]

उभकालः कालत्रये हरेः पूजा [illegible] मध्ये दिने चैवेदिति । नारदीये । प्रातर्मध्ये दिने सायं विष्णुपूजा [illegible]
वा यथा संध्या तु नित्या देवपूजा स्मृता बुधैः । अशक्तो विस्तरेणैव प्रातः [illegible] रात्रौ मध्याह्ने चैव सायं च पूर्वा
[illegible] । मध्याह्ने या विस्तरेणासीं [illegible] हरिं । [illegible] कुर्याद् अन्यथा नरकं व्रजेत् अथ देव
तापूजने तिथिविशेषः । अग्निकाले शिवा विघ्नराजा हरिश्चैव [illegible] शिवदुर्गादि धनपति [illegible]
ब्रह्मार्पिता तिथि [illegible] क्रमात् अधिपतीन्यजेत् भविष्यत्पुराणे द्वादशी कल्या प्रतिपत्सा वह्नेः प्रोक्ता द्वितीया
१२ रामनस्य च । तृतीया गिरिजायाश्च चतुर्थी विघ्नहारिणः । पंचमी नागराजानां षष्ठी स्कंद तिथिः स्मृता । सप्त
मी सप्तसप्तेः [illegible] अष्टमी । नवमी योगिनीनां तु दशमी तु दिशामपि । एकादशी धनेशस्य द्वादशी च
क्रधारिणः । त्रयोदशी त्वनंगस्य भूतेशस्य चतुर्दशी । पौर्णमासी [illegible] दर्श उच्यत इति अ
थ कामनां देवपूजा अमायां ब्रह्मपद [illegible] इति [illegible] शिवः । अनंतरप्रकरण [illegible] यजेदित्यनेन से
[illegible] कूर्मपुराणे । अमावास्यां तिथिं प्राप्य य आराधयते शिवं । ब्राह्मणान्पूजयित्वा तु सर्वपापैः प्रमुच्यते । कृ
ष्णाष्टम्यां [illegible] त्रयोदश्यां तथा रात्रौ [illegible] इति [illegible] । तथा [illegible] कृष्णाष्टम्यां [illegible] त
था कृष्णचतुर्दश्यां । संपूज्य ब्राह्मणमुखे सर्वपापैः प्रमुच्यते । त्रयोदश्यां तथा रात्रौ सोपहारं त्रिलोचनं । दृष्ट्वा [illegible]

[illegible] सर्वपापैः प्रमुच्यते। [illegible] यस्य [illegible] तथा [illegible]
[illegible] दितियनी [illegible] तेनो [illegible] इति [illegible] मिति [illegible]
[illegible] मासस्य [illegible] तिपञ्चर्व [illegible] सापवासस्क [illegible]
नि [illegible] दर्शनेति [illegible] विलोक्य मिति। [illegible] निर्णयामृते [illegible]
[illegible] कृत्वा च इत्यादि [illegible] अथ नवरात्रे दुर्गापूजा आश्विने [illegible]
[illegible] मित्र [illegible] पतिर्जके। [illegible]
[illegible] आश्विन्यादि [illegible] आश्विन्यादि [illegible]
[illegible] देवीपुराणे आश्विन्या [illegible] दुर्गा पतनर इत्या [illegible] अथ [illegible]
[illegible] निपचध्यौर [illegible] त्रिपच [illegible]
[illegible] सर्वकामप्रदायक [illegible] इति [illegible]
[illegible] सर्वकणाव इति [illegible]
[illegible] रौद्र [illegible] मिति [illegible]

त्यजन्तु [illegible] इति [illegible] तथा च तत्र [illegible] पुनर्वसोः [illegible] वारे [illegible] तथा [illegible] पैतदा [illegible]
सर्वार्थसाधक [illegible] नि [illegible] मिति [illegible] सामेकतिक [illegible] वित। [illegible] कार्यः स
र्वकामप्रदायक इत्यादि कालनिर्णये [illegible] अथ श्रावण पवित्रारोपणं [illegible] कुर्यात्पवित्रारोपणं [illegible] पादि
[illegible] इति [illegible] तथा [illegible] आषाढीत चतुर्दश्यां [illegible]
[illegible] चतुर्दशी पक्षयोरुभयोः समौ। पवित्रारोपणं कार्यं न [illegible] मिति आषाढीत [illegible]
[illegible] आषाढ [illegible] चतुर्दश्यामित्यर्थः। तथा [illegible] आषाढस्या [illegible]
[illegible] सितासितेति [illegible] परेष्युके [illegible] त्वा [illegible] कानी [illegible]
[illegible] विधि [illegible] इति पुनः [illegible] न्यथा [illegible] इति [illegible]
[illegible] मिति तिथ्यावाले। अधिवासं [illegible] तिथ्यावा [illegible] मिति। तथा [illegible] अधिवास [illegible]
[illegible] कृत्वा [illegible] चतुर्दश्यां [illegible] कुर्यात् [illegible] अधिवासं पवित्र [illegible]
[illegible] अथ विष्णुपवित्रकालः [illegible] श्रवणे [illegible]
[illegible] इति [illegible] पवित्रा

रोपणं कुर्यादिति सर्वेषामन्वयः। विष्णोर्द्वादश्यामधिवासरे पंचम्यां। वि[illegible]रहस्ये। श्रावणस्य सिते पक्षे कर्कटस्थे
दिवाकरे। द्वादश्यां वासुदेवाय पवित्रारोपणं स्मृतं। तथा द्वादश्यां श्रवणा[illegible]म्यामथवा द्विजाः। अनुकल्पमुक
तृतीयं पंचदश्यामथापि वेति मुख्याकालेतु सर्वत्र यावन्नोत्तिष्ठते हरिरिति मुख्याकालेमुख्यकाला[illegible]र्थः मैत्र
तेन प्रकाशो। कर्कटकगते सूर्ये तथा सिंहगतेपि वा। द्वादश्यां शुक्लपक्षस्य कुर्यात् पवित्रकं। अथवा द्वि[illegible]गमुख्यका
लेन लक्ष्ये। कन्यायां वापि कुर्वीत तयावन्नोत्तिष्ठते हरिरिति अथ सर्वदेवतापवित्रकालः देवतानां स्वीयतिथाविति
[illegible]रिति तु ण्यतिथि प्रकरणोक्त तत्तिथौ। अथवा कालोत्तरे। विशेषणात्स्वपत[illegible] प्रतिपत्प्रभृति क्रमात्। यत्नेन
श्रीः ब्राह्मणो गौर्या[illegible]हि पंचमी। षण्मुखस्याथ सूर्यस्य शिवस्याप्यष्टमी कृता। अंबिकायाः कृतीतस्य[illegible]णी[illegible]धारि
णः। कामस्य च त्रयोदश्यां चतुर्दश्यां शिवस्य तु। पितॄणां चैव पूर्णायां गुरुयागं च कारयेत् साधारणमिदं वसो। श्रीणीका श्रीः
यां त्वतदिनमिति चतुर्दशी। इदं पवित्रारोपणे साधारणं सर्वदेवसाधारणमष्टम्यादावित्यर्थः। कालोत्तरे। चतुर्दश्यां
तथाष्टम्यां सर्वसाधारणी हि तद्विति अथ दमनकारोपणकालः दमनारोपण[illegible]। चैत्रादौ स्वीयतिथिविति
देवीपुराणे ब्र[illegible]। चैत्रादौ कारयेत्पूजां मम वत्स यथाविधीत्यादिश्रुत्ये अथ कालविशेषेण पुष्पविशेषः।
पाटलं कमलं सितं कल्हारं मल्लिका चंपकं दर्भजाति पंकजं। शतपत्रं नीलकं दर्भं द्रोणं कुंदसमुद्भवं। दमनानां भवा दमः

शिव
पुष्पाणि सुरपूजने शस्तानि क्रियाकांडे। वैशाखे मासि कर्तव्या[illegible] सर्वान्[illegible]मातिर्ज्येष्ठप[illegible]
[illegible]पाणि[illegible]लतिकफलैः[illegible]याः पूजा[illegible]कमाप्तिं[illegible]दर्वी[illegible]पके[illegible]
नास्तया। आषाढ[illegible]बिल्व[illegible]कल्हारैः कितलकलतफकैः[illegible]याः पूजा[illegible]
भन्यसर्वकाम[illegible]। आश्विने पंकजैः श्रीमो मोलल्याः पूजनं[illegible]। ईप्सितं लभते सर्वं[illegible]तके शतपत्रकैः नीलोत्पलैः
[illegible]व्यामगस्त्यपुष्पैः। पूजने द्रोणकुसुमैः[illegible]फक[illegible]माघफाल्गुनयोः पुण्या[illegible]
[illegible]पिहर्नं शतपत्रकैरिति अथ रात्र्यादि पुष्पकाले रात्रौ[illegible]कदंबानि कनकानि च[illegible]
[illegible]दिवा[illegible]पि[illegible]निदिवारात्रौ च मल्लिकामिति मा
[illegible]ति तथा[illegible]कनकानि कदंबानि रात्रौ देयानि[illegible]दिवसे[illegible] मेधावती दिनं[illegible]
[illegible]कर[illegible]मिति तथा[illegible]करवीरम[illegible]मिति मेधावतीदिनं[illegible]
[illegible]नंद्यावर्तं[illegible]पुन्नागं पद्मिका[illegible]मालती मुद्गरे[illegible]पंकजं[illegible]
[illegible]तथा[illegible]पुष्पाणि सर्वदा[illegible]
[illegible]उत्पलं पाटलं[illegible]
[illegible]तथा[illegible]अन्यपुष्पाणि सर्वाणि[illegible]निर्गंधान्[illegible]
[illegible]अन्यपुष्पा[illegible]पत्र[illegible]पत्रैः[illegible]
[illegible]पाल[illegible]अनाघ्रपत्र[illegible]

प्रोक्तं ... ष्णो कृतसन्न रा। भविष्यपुराणे। भगवानहि कुष्माण्डी पञ्चाण्यपि निवेदयेत्। ... कानामपत्नीत्...
लेषु ... रिति। ओषधीनाम् तावत् भक्ष्याच्च वर्तिसाकिनः। अथ क्षुद्रकर्मकाकः। कुलिकत्वाकि ...
रविनाशिकाः शुक्रः। अष्टमोराशिरित्याद्याः काकाः सुः क्षुद्रकर्मणीति। स्वयमेव व्यावरे ... कार्ये ...
रसाद्दिकराभुक्ती प्रारभ्य तिग्मकिरणात् कुलिकाः स्युरर्द्धे। व्यकानिचात्सुहुर्न कर्मणि तेभिर्ध्येयम् ...
तदुष्यति पतो विनाशं। तथा च। मन्वर्कदिग्वसुरहतु वेदपक्षैर्कानुहूर्तैः कुलिकाभवेति। दिवानिर्देशः ...
श्रुतगर्हिता कर्मसुराशिनेष्टः इति। अथ रक्षाकिरः गुरुस्थ्ये शाक हेत्रे तत्वारे वदितीयदि। तदिनेस्वीकार ...
श्री र्णादि प्रतिक्रिया २० ताराश्चतिस्त्रश्च पूर्वाकरणी मघाय ... व्यायवीर्याणि वदेति तद्वा। ... कारगत्ययत
६८
२४ निक्षाणितस्य परिग्रहः स्यात्। ... रिकेषयोर्विरक्तारूमिहिरोद्दितौ। ... वीतं तनुमेरा ... ।
वीरतौ। कुलाश्रमम अष्टमाराशिः। उत्पत्तिराशितश्चैवर्तताष्टमं यदेति। आ दिक्षादिनकलातिथिवे ...
नीयहर्णं। तत्कृकानामस्तु कुपक्षेवीद्रकलावहति कलपक्षेश्रीयते। तत्रापिश्रयकालेष्टमा। मारभ्य ...
दास्यापर्यंतकुर्विहा तिथयश्चतुर्थ्यादयाश्चैद्रो द्वयमारभ्य चतुर्दशघटिकापर्यंतसंमुद्रस्यक्षालेभवतिमासं

द्रकलानामंतदस्त्रैश्चादिकर्मनकुर्यात्। तद्दा ... भवन्त्राघटिकापर्यंतवेकानास्तितदास्तत्रिकुर्यादिति अथव
ज्यादिकर्मकाव ... वरयोश्चाटस्त्रतिस्तीनाक्षणिमाहृडादयः। ... तव ... ।
वतीन्यकाले ... दिनादिद्यामिनीप्रातस्तव ... व्यवस्थिताः। शिशिराद्याः समाक्रम्यवाऽ। द्विवा ...
तः धवलावाकः शिशिरा कव्यकर्मणि। ... व्यावसेतालोकितवुवायीमा। ... चारीरस्के ... ।
ज्यते। आवृद्धग्नशरीरस्के स्त्रीननरानिदुष्यते। ... कलामताः ... मेन्कदेवुतस्तङकेहिमीता धवलादिद्वयाति
बुध्यादिकर्मस्त्रिमंत्रतंत्रप्रकाश। सर्वातिचाद्रभैकर्मवालस्यापिनिगद्यते। लक्ष्मीः सारस्वतीकल्पमा ... ।
तथा आयुष्यवर्धनीचतिषट्सुमानिप्रवस्यते ... वुहिननायते वभनीवापराह्नि के। विरूपाय ...
नध्याक्रद्वहरायव उच्चाटनार्थीय ... तथाकालस्मरतामनुं। मारणीतुप्रकर्तव्यीयमाह ... तीयकारेति
अथावितक्रायनादिकाकः। सुचाकर्कहरामंत्रनिवासस्थापाकरः श्रुतौ। सीध्यायीपरिहृतोस्या ... नीयव
केदिवा। कुलीदिति। हस्ताद्वयी एतत्प्रत्येकपरिवर्तनीयी अथाग्रा द्वपदःपारिवताद्वयो एवंवसातिलवी
आषाढ ... कृत्तिकौतोहस्ताद्वयंमैत्रानुराधाभ्यां निशिरुरःस्वापः स्यात। तथाचहुपाद्वाद्वयंपुरा ... वपर्ही
भाद्रौ वारवाविस्यात। तथाक ... कातिकदाद्वयोत्पक्षेरवतीदिवावाधःस्यादित्यर्थः। तत्वनक्षत्रद्वादशी

धर्मोत्तरे॥ तन्मासैनगते शुक्लपक्षे एकादशीत्यर्थः क्षितस्य [illegible] ज्ञेयः। भविष्यत्पुराणे। आलोकासितपक्षेषु मैत्रश्र
वणरेवति। आदिमध्यावसानेषु स्वापावर्तनोत्सवाः। आदिपादे अनुराधायां मध्यपादे श्रवणे अंत्यपादे रे
वत्यां क्रमादाषाढ [illegible] कार्त्तिकमासेषु स्वापावर्तनोद्बोधाः स्युरित्यर्थः। द्वादश्यां शुक्लपक्षे तु दस्वापा
वर्तनोत्सवस्तिनिषेधा। निशि स्वापः दिवोद्बोधः संधौ पार्श्वपरिवर्तनं। अन्यत्रपादयोगेपि द्वादश्यामेव कार्य इत्यु
क्तं [illegible] द्वादश्यामेव कार्यमित्याह हरावुद्बोधादतिथिर्भवति द्वादश्यां न भवानां न वैतु तिथि
[illegible] महाद्वादश्यामेव कार्यमित्यर्थः। वाराहपुराणे। द्वादश्यां संधिसमये नक्षत्राणामसंभवे। आलोकासितपक्षेषु
शयनावर्तनादिकं संधिसमये संध्याकाले इत्यर्थः अन्यदैवते तत्तत्तिथिवृत्तिर्द्वादशीति तिथिर्नक्षत्राणामपु
पलक्षिका। अन्यदेवानां शयनपरिवर्तन [illegible] बोधास्तत्तत्तिथिषु नक्षत्रेषु वा कार्या इत्यर्थः। तदुक्तं वृषध पुरा
णे। यस्य यस्य तु देवस्य यन्नक्षत्रं तिथिश्च या। तस्य देवस्य तस्मिंश्च शयनावर्तनादिकं। मार्कंडेये हरी
न्यायां वा सयबोधय इति वैष्णव्यं [illegible] तराषाढ [illegible] हरोर्द्वादश्यां ब्रह्मपुराणे। द्वादश्यां कार्त्तिके पक्षे [illegible]
[illegible] तथा [illegible] बोधये [illegible] वैष्णवं [illegible] कन्याधी [illegible] तिथावपि इति [illegible]
[illegible] तु कार्या अंकन कन्यां अश्विन्याममावास्यायामिति। भविष्ये [illegible] पुराणे। कन्यायां कृष्णपक्षे तु पूजयित्वार्चयेद्

[illegible] नवम्यां [illegible] मातृवादिवासनिस्वने। कन्यायामाश्विने [illegible] द्विराषाढ [illegible] मासा [illegible] कीर्त्तिको [illegible] अन्यायां [illegible]
[illegible] लक्ष्मीप्रबोधसमय [illegible] भावि किं कतिया लोकप्रसिद्धा। अत्र सर्वे कर्कटादिसंक्रांति
[illegible] न्त्रायणोत्सवे द्विराषाढादि विधः मुख्यः कन्यायां यत्राषाढस्याधिमासो भवति तदा मुख्यः
[illegible] तदा कन्यायां द्विराषाढ [illegible] तथाहि च। आषाढद्वयसंयुक्तं पौषमासीयं तथा
[illegible] स्वापितिक [illegible] तिथौ [illegible] तुलायां तु भवे हरिर्गुण्यं भवेत्। द्विराषाढ [illegible]
[illegible] वैशाखादीति फाल्गुनद्वयस्याप्युपलक्षणमिति तन्निबंधाभिधायिव्याप्ति [illegible] फाल्गुनापत्तौ
[illegible] कर्कटके शयनं सति कन्यायां वा शयनपरिवर्तनं तु कार्यो बोधः [illegible]
[illegible] तुलाके धनक्रियाभिन्नं तुलायां [illegible] वृश्चिके तु कनादनमिति [illegible]
[illegible] शयनं सति कर्कटादित्रये अधिमासपाते [illegible] बोधमासे [illegible] स्थापन [illegible] एषविधिर्माद्यमलिम्लुचे
[illegible] तथा [illegible] शयनं बोधापने च विलोक्य परिवर्तनं मासद्वयनिर्दिष्टं शयना [illegible] कार्यादि। दुर्गायास्त्वश्वि
[illegible] अधिमासनिपातेपि मासि द्वौ विकारौ [illegible] कन्यां तु कार्यं वृश्चिके [illegible] स्थापयेत्
[illegible] पदयोर्या भवति तदादिकेषु [illegible] या कन्यायां शयनस्थापनं विलुपरिवर्तनं।

[illegible] नेन तु कार्या दुर्गा क्वापि न मासत्रयेण [illegible] शिवे [illegible] क्वापि । यदा कार्त्तिकश्रीं न वर्त्तित [illegible]
क्वापि [illegible] के दशो [illegible] पनामिति भावः अथ विष्णुनामकीर्त्तनकालः अथ सर्वाणि नामानि सर्वकार्ये [illegible]
[illegible] तु [illegible] ति मार्कण्डेय [illegible] किं पि [illegible] कि नैव [illegible] नीर [illegible] जनैतथा ॥ [illegible]
[illegible] सर्वत्र [illegible] पुण्डरीकाक्षं [illegible] स्मरेत्पुरुषं [illegible] व [illegible] हरे [illegible] सदा ॥ [illegible]
[illegible] स्मरेत् [illegible] जिष्णुं [illegible] जननेऽपि [illegible] मात्वत्वं [illegible] सिंह [illegible] स्मरेद्‌ [illegible]
[illegible] तथा [illegible] सर्वेषु [illegible] के [illegible] तथैव च । अच्युतं नाम [illegible] दोष [illegible]
[illegible] अनुस्मरणात् [illegible] मुच्यते नरः । ज्वर [illegible] शिरोरोगे विषवीर्य [illegible] शाम्यति [illegible]
[illegible] निरोधे [illegible] व्याघ्रसिंहादिसंकटे [illegible] तथा [illegible] नरसिंहं [illegible] नारायणं [illegible]
[illegible] स्मरेत् [illegible] अग्निदाहे [illegible] स्मरेत् [illegible]
[illegible] युद्धे [illegible] श्रीरामं [illegible] मांगल्ये मंगले विष्णुं मांगल्ये [illegible]
[illegible] विशोकं [illegible] तथा [illegible] त्रिविक्रमं कीर्त्तयेत् [illegible] माधवं नरः [illegible]
[illegible] नारायणं सर्वकाले [illegible] नारायणं [illegible] प्रणिपात [illegible] कीर्त्तयेत् [illegible]

[illegible] तथा राजन्यथेष्टनाम कीर्त्तयेत् सर्वाणि नामानि [illegible] राजन् [illegible]
[illegible] नाम सर्वेषु कार्येषु [illegible] अथ गौणकालः गौणकालः स्वकाल [illegible] उत्तर [illegible]
मुख्यकाल उत्तरो गौणः कालः [illegible] स्वकाल उत्तरो गौणः कालः सर्वस्य कर्मणः [illegible]
[illegible] गौणकाले [illegible] कर्त्तव्ये गौणात्यन्त [illegible] मुख्यकाल [illegible] गौण [illegible]
[illegible] निर्णयकारा [illegible] गौणकाल [illegible]
[illegible] नादिति ॥ अथ मुख्य [illegible] मुख्य [illegible] अपि [illegible]
[illegible] मुख्य [illegible] तस्य सम्यस्य न गौणतेति मुख्यकाले [illegible]
[illegible] मुख्यकाले [illegible] मुख्यस्य समस्य [illegible] गौणता [illegible]
[illegible] मुख्य [illegible] गौणता [illegible]
[illegible] काल [illegible] मिति इति [illegible] समय [illegible]

